GEORGII BARTAL

DE BELEHÁZA

COMMENTARIORUM

AD HISTORIAM

STATUS JURISQUE PUBLICI

HUNGARIAE

AEVI MEDII

LIBRI XV.

Usus me genuit, mater peperit Memoria.
Afran. apud Gell. 13. cap. VIII.

TOMUS II.

POSONII, 1847.

TYPIS CAROLI FRIDERICI WIGAND.

LIBER QUARTUS.

STATUS PUBLICI HUNGARIAE

AB EXCESSU DIVI STEPHANI

USQUE AD

BELAM I. VICES.

Multa dies, variusque labor mutabilis aevi
Rettulit in melius; multos alterna revisens
Lusit, et in solido rursus fortuna locavit.

Virgil.

II. REX PETRUS

ab anno 1038 — 1041.

III. REX SAMUEL ABA

ab anno 1041 — 1044.

Petrus restitutus.

§ 1.

Hungaria ab obitu d. Stephani civili octennium adflicta bello,

Quae de legibus, institutisque d. Stephani commentati sumus invicem, probant abunde: id eum elaborasse, omnemque luminis ingenii, consiliique sui gloriam in eo collocasse, ut quae Francorum, Germanorumque, Caroli Magni aetate, haec omnium Hungariae aetatum perpetua esset felicitas. In quo tamen satis ad hanc sustentandam roboris esset, successor haud dissimilis, non tam Carolo, quam Stephano, atque huic quidem ita penitus defuit, ut post illud funus miserum atque acerbum, quo filium Emericum in omnium virtutum regiarum exempla genitum etulit, sola se hac sustentaret fide: fieri non posse, ut rem populi Deus deserat, quem ipse populum effecit sibi. [1]) In hujus itaque mores excolendos hoc ma-

---

[1]) I. Sam. 12.

gis deinceps incubuit, ut civitatem relinqueret, non modo bene constitutam, sed moratam quoque optime, et virorum probae justaeque conscientia libertatis fortium copia locupletem, quae sua se virtute contra impetum quemque tueretur. Quid consequutus sit, brevissima ad cognoscendum via conspectus sequentis ab obitu ejus octennii ducit. Medio tempore hoc per Petrum, mox Samuelem Abam et Petrum rursus regnatum, seu potius summa animi moderatione, prudentiaque Stephani composita Monarchia alternis absoluti imperii, inconditaeque libertatis inter Petrum ministrosque alienigenas passim, ac Hungaros irritatos collisa malis, rebusque ad summum adductis discrimen, ii etiam, qui monita d. Regis aspernabantur aliquamdiu, sapientiam horum magna mercede edocti sunt. Rem per summa capita expediam.

§ 2.

in quo Petrus peregrinum convenarum (Teutonici vulgo dicebantur) elementum,

Petrum Stephanus ex sorore sua Gyzela, Patre Ottone Vilhelmo Burgundiae Comite genitum, [1]) antequam mortalitatem expleret, accersitis Episcopis et Primoribus Palatii, secundis horum sufragiis, [2]) Regem constituit. Hic enim, quae natura non babuit, seu verecundia avunculi, apud quem adolevit, seu quod post obitum

---

[1]) De Majoribus Petri vide B. Hormayer Jahrbücher cet. T. X. p. 321. et auctores per Podhr. ad Chron. Bud. citatos.

[2]) Verba Hartvici „cum sibi diem transitus imminere non ambigeret, accersitis Episcopis et primis Palatii de Christi nomine gloriantibus, primum cum iis tractavit de substituendo pro se Rege" penitus congruunt cum his chronici Moissiacensis ad a. 813 (Rer. galliae et franc. Script. T. V. p. 83) „Post haec habuit (Carolus Magnus) consilium cum praefatis Episcopis, Abbatibus et Comitibus et Majoribus natu Francorum, ut constituerent filium suum Ludovicum Regem et Imperatorem."

Emerici factae sibi per Gyzelam Reginam de adipiscendo regno spei,[3]) firmamentum hac arte quaerebatur, sic callide simulavit aliquamdiu, tanto ut fastigio his etiam arbitris non impar videretur. Sacro, nec enim dubito,[4]) inauguratus ritu, in aditu regni pius, bellicosusque apparuit. In Noricum enim, licet uti quidam tradunt, non lacessitus fecit impetum; copias deinde Bretislao bohaemo, contra Henricum III. Imp. suppetias misit; dataque sic populo praedandi licentia; e diverso ad comparandos sibi virorum ordinis sacri animos, condendae Quinqueeclesiis basilicae b. Petri operam navavit. Cum tamen sic in omnes jam partes bene audiret; posita, quam huc usque gessit, aliena persona, suo vivere caepit ingenio libidinoso illo, et acerbo et avaro. Honores igitur omnes Teutonibus, Italisque mandavit; census et tributa, nullo ordinum discrimine, ex arbitrio suo descripsit, auctoritateque sua et ipse et, ut fit, omnis familiarium cohors, clientesque, in quodque libidinis genus, apud gentem abusi sunt, quae ex legibus, institutisque d. Stephani parere legitime imperanti, nondum servire tyranno didicit, aut discere voluit. Quapropter haec, dum monita, minaeque repetitae nihil ad emendandos Regis mores proficerent, imo, quod maxime dolebat, nulla ab efraena ejus, ministrorumque luxuria satis tuta pudicitia, ipsa denique grati erga Gyzelam, quae fortunae illi regiae auctor potissima fuit, animi fracta officia essent,[5]) fi-

---

[3]) Joan. Haugen l. II. c. 24. „nun ward durch die Königin, und an so irer parthey waren, fürgehalten und zu einem König anzunehmen.“

[4]) Chronica patria taceant licet; nihil tamen est, quod ambigas: Petrum Episcoporum praecipue sufragiis electum Regem, per hos sacro inauguratum ritu; quia prima regni aetate, ut alibi monui, horum id maxime erat negotium.

[5]) Calles Annal. Aust. l. VI. cujus haec quoque probantur mihi: „Monebat Gyzela Regina, gentis bellicosae animos ne temere irritaret; nosset regni praesidia non in praetorianis excubiis, sed in populi fide, charitateque sita: mores gentis suis e moribus fingi ne

nem fecit ferendi ejus. Principes enim, militesque, Episcoporum congregati consilio, eo exauctorato, Samuelem sororis d. Stephani conjugem Regem proclamarunt, tam hunc popularem, quam illum invisum bonis omnibus. In Petrum itaque Regem superbum, non regiam hoc consilio invadebatur auctoritatem, ut quam hi maxime voluerunt salvam, qui personae illius erant offensissimi. Tam verum est: non aliis esse Principem gratiorem, quam qui maxime dominum graventur. [6])

---

cuperet; quin si stirpem adventitiam, aeternam in regno esse vellet; peregrinae consuetudinis quam minimum retineret: quod si carere ad palatina aulae suae munera externis nec vellet, nec posset; aequa tamen in parte essent Hungari et ad tractanda regni negotia adhiberentur" cet.

[6]) Plin. ad Traj. c. 45.

§ 3.

Samuel Aba hungaricum repraesentavit,

Samuel Edumeri Ducis olim Chunorum, qui se Arpado conjunxerunt, progenies, Saroltae, sororis d. Stephani maritus, idemque hoc superstite Palatinus Comes, [1]) ex muneris hujus ratione suo loco explicita, frequens cum populo fuit. [2]) Juribus hujus a vi potentiorum asserendis, cum inter tot infestos, unus maxime intenderet, hujusque virtutis constantia, et in Patriam amore omnes anteiret, eum gloriosissimum sibi honoris titulum confecit,

---

[1]) Biogr. S. Gerardi apud Batthiány p. 343. „Abba Comes Palatii" apud Surium et Vionem „unus ex eis nomine Abba, qui erat Comes Palatii" Prayus eum in serie Palatinorum Hungariae edita nuper ad a. 1030 collocat.

[2]) Hunc chronographi veteres plebem dicere amant; inde tetra calumnia: Samueli, nescio quam plebis sentinam, constanter a convictionibus fuisse. Thur. II. c. 37.

ut Populi pater (hunc enim Apa [3]) in vernaculo nobis significat) vulgo diceretur. Ceteris, ut non idem omnibus in Principem hanc ingressum laudis viam animus, tamen cum providentia, consilioque id consequutus esset, ut arma per Henricum Caesarem, causa restituendi solio Petri, arrepta ab Hungaria averterentur, illos etiam, qui clam Petro favebant, palam auctoritatis suae suffragatores habuit. Sed hi primi fidem abruperunt, cum Rex faces dissidiorum submovendas ratus, quod prudenter senserat, ita exequutus esset, ut viros quinquaginta sceleris illius contagione infectos, consiliandi specie ad se evocatos, non confessos, nec convictos legibus, capite plectendos decerneret, novoque doceret argumento: in secundis difficilius, quam adversis rebus constare sibi spectatissimam etiam virtutem posse. Corrupta sic, qua adhuc floruerat, [4]) fama benignitatis, religionisque (monasterium enim de Saar [5]) Ordini s. Benedicti condidit) plures jam nec alienigenae modo, sed Hungari etiam, qui caesis affinitate, cognatione, aut aliquo necessitudi-

---

[3]) Notar. Belae R. c. 32. ,,Dux Arpad in sylva Matra dedit terram magnam Edunec et Edumernec, ex quorum etiam progenie longo post tempore, Rex Samuel descendit, qui pro sua pietate Oba vocabatur.''

[4]) Post erutum aureum Notarii Belae Regis libellum primus Godofr. Schwarzius Dissertatione, cui titulus: ,,Samuel Rex Hungariae, qui vulgo Aba audit'' praeclarissimam memoriae Regis hujus operam dedit, eumque pro libertate gentis suae Martyrem factum justis laudibus celebravit. Quod idem praeterea precebatur ,,ut existeret aliquis, qui Notarium Belae Regis cum chronographis theoninis, Regem optimum insolentiae, crudelitatis et perjurii accusantibus in gratiam reducat.'' Cornidesius in Geneal. Regum Hungariae sec. XI. fide et eruditione Schwarzii merito collaudata, et rursus in Vindiciis Notarii illius praestitit.

[5]) Loco provinciae Hevesiensis ad Matram Notarii Belae Regis, cujus fidem literae quoque Belae IV. de a. 1261 de latissimis propaginis Edumeri per Comitatus Abaúj, Borsod et Heves praediis editae probant.

nis jungebantur vinculo, auctores Henrico fuerunt, bellum ut renovaret. Ad hoc amoliendum Samuel partem Hungariae, qua haec a Caetio, usque Lajtham porrigebatur, Henrico cessit, [6]) prohibitoque malo uno, auctor exstitit alterius, invidiae nimirum, quam per alienatos regni fines apud bonos quoque incurrit. Et Henricus nihilo secius obtentu non restitutorum captivorum tertium in Hungariam duxit. Rex quidem nihil eorum, quae belliducis egregii essent, a se desiderari passus est; neque miles defuit, propriae, illiusque gloriae studiosissimus. Sed fraus, insidiae, proditio, quibus non Ducibus, armisque superiores? His opressus Samuel victoriam solo eam quidem nomine a clade differentem, victoriam tamen cedere hosti debuit.

---

[6]) Hermannus contractus apud Canis. ad a. 1043.

§ 4.

suis emersit viribus.

Restitutum solio Petrum, nec melioris frugis, nec operae probioris quidquam retulisse, patuit brevi. Samuelem is, ut regalem victimam, caesis per illum satellitibus suis inferias daret, decollari jussit. Sic enim scriptores Germani prodiderunt. Ex patriis cognosco: nihil eum non egisse, ut nova invisae sibi genti compararet mala; diesque nulla, nisi cruenta nomini hungaro, aut praecipuis hujus custodibus luctuosa praeteriret. Auctoribus itaque Gyulae junioris filiis, Optimates Hungariae Csanadini conveniunt, et ad evocandos ex Russia Andream et Belam (filii erant Ladislai calvi) nuncios clam expediunt. Fuit tamen, qui hoc Petro indicaret; hic vero, ut se contra conata certiori muniret praesidio, Henricum Caesarem ad festa Pentecostes a. 1045 in Hungariam invitat, hancque, data in signum subjectionis lancea deaurata, tradit. Dedecus hoc Teutonibus, Hungarisque coram patratum, iis scilicet, qui, juxta verba Aventini,

huic tali consilio idonei videbantur. [1]) Atque hos petentes per Caesarem illum, exemplo legum bojoaricarum donatos, ecquidem non multum satago, nec de subjectione per hos Quadorum probabilius et Sarmatarum Ammiani Marcellini (lib. XVII. c. 12) posteros declarata [2]) recuso, quando in comperto est: populum universum, cum videret, id jam agi, ut jugum ipse totis cervicibus indueret: iratum, quod cuique telum indignatio fecit, corripuisse, non ante ponendum, quam Petrum, voluntatisque hujus administros solio, soloque hungarico depelleret. Ad Duces itaque adventantes tota se paene Hungaria effundit, cum Petrum, qui inopia consilii, inter Mosonium, Albamque fugitarat, [3]) quidam intercipiunt, oculisque orbatum in carcerem mittunt.

---

[1]) Ad a. 1045 „abiturus cunctos accersiri jubet, quos idoneos ducebat; eorum consilium habet."

[2]) Quod ex hac tali subjectione jus in Hungariam imperio germanico Aventinus, Vippo et Otto Frising. enatum asserunt, nullum esse et suapte patet, et Benczurius in sua: Hungaria semper libera, Katona in Hist. Crit. Reg. Hung. Dissert. VII. § 151. Pray Hist. Reg. Hung. T. I. p. 48. et plurimi alii abunde docent. Confer etiam Conringii Dissert. de finibus imp. germ. l. I. c. 17.

[3]) Simon de Kéza, Lambertus Schafnaburgensis, et alii chronographi.

IV. REX ANDREAS I.

ab anno 1046 — 1061.

§ 5.

Catholici cognomentum, ob rem religionis

Initium principatus Andreas difficillimum habuit. Etsi enim ex iis, quos sincera in Samuelem Abam tamquam libertatis Patriae, Institutorumque d. Stephani vindicem

pietas [1]) adversus Petrum armavit, postquam huic nocendi facultatem ademtam percrebuit, exstitisse non paucos, veri simillimum sit, qui dicto audientes Andreae se jussis promte accomodarent; pars tamen longe maxima efferati populi Vatam et socios sequebantur, qui, Auctores ministrosque consiliorum ac generatim instrumenta dominatus Petri, sacerdotes suplicio dandos, nec decumas tantum abrogandas, sed cum templis ipsum adeo novae religionis vestigium eradendum flagitabant. [2]) Et chronographi quidem patrii hujus tantae immanitatis licentiam populo per Duces factam perhibent; id certum: praeter vulgus, Majorum etiam partem non modicam truculentissimo errore instinctos, nec vero a copiis mox initio ita paratum Andream fuisse, ut non aliquamdiu cunctari, quam de rerum summa temere aleam jacere satius existimaret. Hausit interea furor populi Gerardum Csanadiensem Praesulem, hospitemque etiam tum, ut Biographo suo vocatur, Patrem, qui d. Protoregi a consiliis, a partibus deinde Petri tuendis praecipuus erat; nec plures quam tres Episcopos cladi huic mansisse superstites accepimus. Sed res paulatim ab insana vi ad consilium rediit; crevit enim in dies numerus horum, qui visa monstri, cui adhuc inservivissent, teterrima facie, alere illud desierunt. Et sub exitum quidem a. **1047** is animorum erat habitus partim sua poenitentium sponte, partim vi et terrore armatae manus perculsorum, ut Andreas tertio a caede d. Gerardi mense, cum Optimatibus non modo ad exstinguendas seditionis reliquias, verum

---

[1]) Ita sane, perstititque haec in eum pietas apud Hungaros diu. ,,Post aliquot autem annos (ait Kéza) cum esset effossum corpus de sepulchro, sudarium et vestimenta ipsius invenerunt incorrupta, et loca vulnerum resanata, sepelieruntque tandem corpus ejus in proprio monasterio Saar" non itaque plane nihil inter hos Samuelis cultores et reliquam multitudinem Vatae adhaerentem interfuisse ultro patet.

[2]) Thur. II. c. 39.

disciplinam religionis acrius etiam adstringendam, plura constitueret, per quae Catholici comparavit sibi cognomentum.

§ 6.

opera et Decreto suo restitutam nactus,

Constitutiones illae de forma Comitiorum, si quaeras, in Concilio Meliorum et Majorum, Seniorum et sapientium, praesente testimonio Cleri et populi conditae sunt. Primus eas memoriae prodidit, Biographus s. Gerardi. Dux, ait is, Andreas statim atque in Alba coronatus est, praecepit universae genti suae, sub poena capitalis sententiae, ut deposito ritu paganismi ad fidem Christi reverterentur, et secundum statuta Regis s. Stephani viverent, quod et factum est. Ex legibus vero d. Ladislai [1]) constat speciatim, Andrea auctore, trium dierum vigiliam ad festum d. Petri institutam. Sunt demum scriptores, qui antiquissimam apud Hungaros de honore sanctae Cruci habendo legem [2]) Andreae huic asserant. Quorum numero me quoque accenseri lubenter patior. Nihil horum Bonfinius in suo Andreae edicto, stylo legum XII. Tabularum exornato, [3]) sed alia habet de falsis Diis abrogandis, quorum nihil biographus ille meminit; quin nec plagiarius chronographus, cujus apud Thuroczium narrationem [4]) Bonfinius sequitur, tantum loco hoc comminisci ausus est.

---

[1]) L. I. c. 37.

[2]) Plura de hac apud Galeotum cap. XXIX.

[3]) Qui Edictum hoc corpori juris illatum sit, Kovachich in Vest. Com. p. 44. Katona in Epit. chron. rer. hung. P. I. p. 130 exequitur.

[4]) Chronographus apud Thuroczium cap. 45 superius citata, biographi d. Gerardi verba ita reddit: Dux Andreas a perturbationibus hostium securus effectus, in regia Civitate Alba regalem Coronam est adeptus, praecepit itaque universae genti suae sub poena

capitalis sententiae, ut deposito paganismo prius eis concesso (??) ad veram Christi fidem reverterentur, et in omnibus secundum legem illam viverent, quam s. Rex Stephanus eos docuerat.

§ 7.

ad summam laudum suarum,

Andreas religione templis, tranquilitate patriae reddita clarus, plura sub idem tempus ad memoriam insignia, sed hoc ad perpetuam nominis sui apud Leodienses quoque gratiam fecit, quod ex his plures, qui longa, uti Annales eorum testantur, fame pressi ad eum perfugerant, et accepit prolixe, et fertilissimis intra fines dioecesis Agriensis donavit fundis, in quibus loca deinde efloruerunt, quae seculo etiam XV. vulgo gallica vocabantur. His Andreas praecepisse fertur, linguam suam ne dediscerent. Quod illi ita observarunt, ut „viri Hungarorum linguam omnes addiscerent" mulieres, quod domi se continebant, nativam conservarent. [1]) Quam vellem omnes deinceps hospites Leodienses; aut saltim usu linguae patriae novae, horum simillimi fuissent. Sed de his in transcursu.

---

[1]) Chron. Corn. Zantfliet apud Martene T. V. p. 455. Confer cum his, quae T. IV. de fame, quae tempore Vazonis Ep. Galliam Germaniamque sexennium aflixit cet. p. 1066 et 1216.

§ 8.

Hungariam per Petrum Henrico III. Imperatori depactam, in libertatem vindicavit;

Andream, ut Hungaris sibique Henricum placaret, huic per legatos censum annuum, quem Petrus pepigerat, obtulisse Hermannus contractus refert, quin eum acceptatum asseveret. Res ita habet: Caesarem non jam census, sed occupandae Hungariae inflammatum studio

copias suas Adalberto Marchioni Austriae et rursum Geberhardo Ratisbonensi Episcopo patruo Ducibus, Hungariae infudisse et tandem per se coram adfuisse; quum tamen nec iteratis expeditionibus his quidquam ad scopum proficeret suum, tandem erga vicem per Leonem IX. Pontificem M. interpositam, animum jam ad censum quoque acceptandum adjecisse.[1]) Serum tamen hoc ejus erat consilium, a quo et Andreas et Hungari vehementer abhorrebant. Perdita sic, quod Vibertus scriptor synchronus ait, per romanam rempublicam subjectione regni hungarici, pax inita Posonii conditionibus est: Caesar ut ea, quae ex pacto cum Samuele Aba tenebat, porro possideret; praeter Italiam communes uterque paciscentium amicos et hostes haberent; filia Caesaris Sophia secundum alios Juditha, Salamoni parvulo (anno 1053 natus est) parvula desponsaretur.

---

[1]) Vibertus s. Leonis IX. biographus in Actis SS. ad 19. Aprilis. Otto Frising. c. o. l. VI. cap. 33. Bene ad haec Prayus in Hist. R. H. P. I. p. 55: „Si quod unquam jus sedi Apostolicae in Hungariam fuisset, Pontifex certe nunquam tanto studio acturus erat, ut Rex tributum Caesari pendat."

§ 9.

Partes hujus avulsas Belae fratris adjutus virtute recepit.

Pars maxima causae tam prosperi armorum Andreae successus Belae fratris virtus erat, quem cum nullam adhuc ipse ex conjuge Anastasia patre Jaroslavo Russo genita filium suscepisset, facta ei spe potiundi a morte sua regni, ex Polonia adjumento sibi, cum omni familia evocarat. Hujus opera bellis, quae deinceps ad redintegrandum Hungariae territorium gessit, feliciter usus, et Syrmium revindicavit et Croatiae limites ad Zet-

tinam fluvium repressit, [1]) et fines Carantanos, quos a. 1042 transgressus Godofredus Marchio, Arnoldi Velsensis filius, Samuelem Abam, inito ad Petoviam praelio cedere coegit, [2]) non tantum restituit, verum usque ad Hengstbergum protulit. [3])

---

[1]) Kerchelich de regnis Dalm. Croa. Slavoniae Notit. praelim. p. 101. post Joannem Archi-Diaconum de Gvercse; Fejér in Praef. ad VIII. 4. et citatus per eum Dandulus apud Murator.

[2]) Abam Bojoarios et Carantinos depraedatum l. c. Archi-Diaconus idem meminit; vere, ut ex collectaneis Beyträge zur Lösung der Preisfrage des Durchl. E H. Johann. cet. uberius colligas.

[3]) Collectanea nunc citata fasc. I. p. 171, fasc. II. p. 167.

§ 10.

Sed inita inter eum et Belam fratrem divisio regni

Andream fratri suo tertiam Hungariae partem cessisse convenit inter chronographos omnes; quae haec fuerit? silentio praetereunt. Sublustre tamen est partes Hungariae ultra Tibiscum sitas: terram, provinciam, partes Nyir et Transylvaniam fuisse Hungariae partem hanc tertiam. [1])

---

[1]) Thur. II. c. 49, 52. Adde, quae Belae R. Notar. c. 22. habet et Katona H. C. T. II. p. 251.

§ 11.

semen erat discordiarum, quibus deinde et Domus regia et regnum diu conflictatum est.

Quod interim Scriptores iidem disserte affirmant: a tam miti principio plurimas deinde regni calamitates, inter Duces quippe Regesque Hungariae continuanter paene flagrantia bella exstitisse; plane ita habet. Dati enim exempli hujus fiducia Geyza item Salamonem fratruelem,

ad tertiam hanc sibi, fratrique Ladislao cedendam adegit. Causa eadem Almum Ducem cum Colomanno commisit. Stephanum autem huc impulit, ut adversum Geyzam II. exteros etiam hostes arcesseret. Dolenda haec, sed quae sequuntur, poenitenda sunt. Et Andreas II. quidem, ultimam Patris adspernatus voluntatem, Illyrici provincias ab Emerico fratre extorsit; primusque erat, in quem Patrem Bela, hoc quod adhuc fratres invicem factitabant, filius ausus est. Sed exemplum, quod dedit, rediit in auctorem hunc non multo post cumulatius, quando filius Stephanus amissa per Tabulas pacis cum Friderico Caesare initae Styria, mandata sibi partium regni trans-danubianarum gubernatione haud contentus, non jam tertiam, sed dimidiam Hungariae partem abstulit. Factum sic, ut etiam dum ab hoste externo otium esset, non belli civilis materia domi, non factiones deessent, [1]) domesticisque peccatis majora, quam hostium consiliis, respublica discors, incommoda acciperet.

---

[1]) „Quae fuere, eruntque (ait Livius l. IV. c. 9) pluribus populis magis exitio, quam bella externa, quam fames, morbive, quaeque alia in Deum iras, velut ultima publicorum malorum vertunt."

§ 12.

Cessam sibi tertiam regni partem Bela Ducis tenuit titulo, usque ad a. 1061;

Partem Hungariae cessam sibi Bela, filii postmodum, titulo quidem Ducatus, potestate tamen ille cum fratre, hi cum fratruele aequata obtinebant; ceteri jus quidem feriundae monetae exercuerunt omnes, sed reli-

qua eorum auctoritas, uti Rex major [1]) aut Pater jussisset, fuit. [2]) Stephani V. literae exstant, [3]) quibus fundos bene meritis de se Udvarnicis quibusdam ea adjecta donavit cautione, ut hos tum demum, si in possessionem regni venerit, semet re ipsa collaturum promitteret. Sed ad Andream revertamur.

---

[1]) Exemplo Decr. Colomanni l. I. c. 9, 11, 12. Item articulum 18. 1222.

[2]) Per quem nempe, vel cujus, ut dici amabat, voluntate Rex aut Dux fuit. Ipsum regni de a. 1267 Decretum ita incipit: „Nos Bela Dei gratia Rex Hungariae et Stephanus per Eundem junior Rex Hungariae et Dux Transylvaniae et Bela junior Dux totius Slavoniae."

[3]) Superius l. III. ad § 34 citatae; sunt tamen aliae plures, in quibus non hanc moderationem tenuit, ac eapropter, indicio tit. 14. Part. II. Juris consu. Verbőczii, literae tempore Ducatus ejusdem confectae „nisi forsitan ipso postea regni gubernacula juste suscipiente, pariter et possidente, per eum confirmatae fuissent" non servantur.

§ 13.

bello enim civili

Andreas filium Salomonem, recenti Henrici Imperatoris exemplo, se superstite coronari fecit, vix dum septennem. Cum consensu Belae susceptum hoc Kéza consilium innuit; [1]) vetus e diverso apud Thuroczium chronographus hunc inopinato deprehensum evento, vel id, quidnam sibi nova ea cum puerulo nepote suo pompa velit, ex interprete demum intellexisse testatur, qui verba consecrationis solennia „Esto dominus fratrum tuorum"

---

[1]) L. II. c. 3. § 6. cui dandulus quoque assentitur apud Murator. T. XII. p. 241.

hungarice illi reddidit.[2]) De quibus postquam Belae innotuit, fractam per Andream fidem ulturus, toto animo ad comparandum ei bellum ferebatur. Cujus exitum praesensisse hic animo videtur, si quidem, a discessione fratris in Poloniam, nihil habuit antiquius, quam „ut filium suum Henrico (IV-to) Regi per Tiedbaldum Comitem transmitteret“ [3]).

2) P. II. c. 44 et Chronicon Budense p. 114 edit. Podhrad.
3) Hermanni Continuator.

§ 14.

superior, Rex electus est.

Pro Andrea Caesaris copiae; pro Bela Boleslaus Polonus, cujus amitam Richsam conjugem habebat,[1]) parsque Hungarorum maxima depugnabant; quod virtutes Belae, quam potentia Andreae, aliena, suspectaque Caesarum nixa vi gratiores erant. Conserto ad Tibiscum praelio vicit Bela Dux, et Andrea equo forte excusso, nec multo post obeunte;[2]) Rex est constitutus.

1) Katona Hist. Crit. T. II. p. 136—141.
2) Aloldus, Schaffnaburgensis, Annalista Saxo.

LIBER QUINTUS.

GRATA BELAE I.

ET FILIORUM AC MAXIME D. LADISLAI

APUD HUNGAROS MEMORIA.

— Aliusque, et Idem
Nasceris —

Horat. carm. sec.

V. REX BELA I.

ab anno 1061 — 1063.

§ 1.

qui et Adalbertus vocabatur.

Hunc Album scriptores, Albertum item, Adalbertumque vocant, quod nomen Belae jam sacris codicibus veteris legis cognitum, a Slavico biele imprudentes arcessant. Alterum ei nomen lustricum Adalberto fuisse facilius concessero, quam seu his, seu qui nomen Bela Majoribus nostris usitatissimum, Benyn, aut Benyzló interpretantur, subscribere.

§ 2.

Maximi Princeps animi Comitia convocat, sed quorum fructus inconditae multitudinis tumultu interversus.

Bela a. 1061 sexta Decembris, suscepta de manibus Episcoporum corona, regnum a lenitate et clementia orsus legem tulit, ne cui sua in Andream aut Salomonem fides fraudi esset. Praeclarum hoc quoque, uti omnia ejus, quod ultra morem aevi sui progressus, consilium iniit Principe maximi animi dignum, ut missis per regnum praeconibus, ex singulis pagis (Comitatuum hoc apud latinos nomen est, quod chronographi cum villis commutant saepius) duos ad Comitia Albam evocaret, ceterorum pariter vicem functuros. Sed enim res ea con-

tra spem cessit; quod veterem recordati morem, non, ut jussi sunt, bini, sed universi Albam convolarunt. Incondita multitudo Rege Episcopisque et Proceribus intra Civitatem convenientibus, extra hanc, eadem, quae Vatta olim, nec minori impetu de Decimatoribus in crucem agendis, Episcopis lapidandis, et quae sunt hujusmodi, sollicitabat. [1]) Rex itaque, ut erat mira celeritate ingenii consiliique promtissimi, triduo ad haec deliberanda opus esse renunciavit, provisisque interea armis, seditionem eam dispulit, diuque postea nec per hunc, nec per successores quidquam cum populo, sed cum testimonio hujus actum est. [2])

---

[1]) Thur. II. cap. 46. Rem ad vivum Ransanus resecat, quando „voluisse eos vitam, ait, agere liberius; durissimum eis fuisse: clericis quotannis rerum decimas solvere.“ Rans. Episc. Ind. IX. Plane ex spiritu Alcuini ad Arnonem A. Episc. Salisburgensem ad convertendos Avares missum, sequentia scribentis „esto praedicator pietatis, non decimarum exactor; quia novella apostolicae pietatis lacte nutrienda est, donec crescat, convalescat et roboretur ad acceptionem solidi cibi; Decimae, ut dicitur, Sexonum subverterunt fidem cet.“ Epist. ejus CIV.

[2]) Vere Cicero de rep. „difficultas ineundi consilii rem a Rege ad plures; error et temeritas populorum, a multitudine ad paucos transtulit.“

§ 3.

Utilissima ejus instituta ad commercii, industriaeque spectant rationes.

Commercia adhuc, pro veteri Scytharum more, sola fere tantum vice rerum exercebantur. Bela mensuras et pondera constituit, denariosque ex argento pustulato cudi jussit, quorum quadraginta byzantinum aequarent.

Idem solidorum olim apud Francos valor. [1]) Quidam igitur hanc quoque constitutionem, non secus atque illam de aequalitate mensurarum,[2]) ex Capitularibus Regum Francorum sumtam existimant; quod quidem ego in medio relinquo. [3]) Nundinas praeterea diebus Domini (etiam num vásár nap, dies nundinarum, nobis vocantur) celebrari vetuit; videri itaque potest hac etiam parte Caroli Magni aemulatus solertiam;[4]) fecit tamen amplius: statis in hebdomada diebus mercatus haberi voluit. Quae denique mea sententia est, primus pro judiciorum usu, certum rerum omnium pretium fixit. Aestimationem regni vocat Regestum Varadiense, [5]) quae in art. 68. 1298 § 1, 2. nomine consuetudinis regni ab antiquo conservatae citata, materiam tit. 133. Part. 1. Juris consu. Verbőczii facit, et in aestimanda quarta, ut nos loquimur, puellari (bonorum portione) hodieque pro norma servatur.

---

[1]) Vide sis Leg. Sal. Tit. I. caput 1 et 2. Tit. II., qui cum cap. L. incipit: cap. 1, 2, 3, 4 et 5.

[2]) Capitularis I. a. 789 cap. 72 cet.

[3]) Cum jam aetate Caroli M. (vide sis excerpta ex lege Longobardica cap. XV.; item Libri IV. capit. Ansegisi capit. LXXV) valor solidi ad 12 denarios reductus fuerit.

[4]) Capit. I. a. 809 cap. XVIII. de mercatis, ut in die dominica non agantur, sed in diebus, quibus homines ad opus dominorum suorum debent operari.

[5]) Reg. Varad. num. 130 ,,dederunt pro saepe jam dicta terra pretium secundum aestimationem regni, viginti et duas marcas fertone minus.“ Ex lit. capit. Jaurin. a. 1224 (C. D. III. v. 1. p. 464) verbisque harum ,,praedium suum, ubi continentur 300 jugera terrae, ad duo aratra sufficientia“ vulgarem aratri notionem colligas. Centum et triginta jugera terrae ad usum unius aratri sufficientia, habent literae de a. 1296 C. D. IX. p. 720. De aratro regali vide Dissert. in Tud. Gyűjt. a. 1833 T. 6.

§ 4.

Idem partem Carantaniae nuper recuperatam,

Inter Caesareanos Wilhelmus erat, illustri apud Saxones genere Comitum de Weimar et Orlamunde natus; Eppo item Citicensis Episcopus, et Dux Bohemorum qui bello superiori Andreae suppetias missi inclaruerant; vel in his tamen militari fortitudine Wilhelmus praestitit. Qua re eam apud Geyzam filium Belae natu majorem iniit gratiam, ut pater per hunc exoratus illum, collocata ei filia Jojada, generum summeret, [1]) simulque omne id, quod Petovium ultra, nomine Marchiae inferioris, vulgo etiam Marchiae Transylvanae, Limitisque Avarici, usque Leibniczium juris erat hungarici, [2]) sponsis his concederet, eo utique consilio, ut non modo fines regni horum dati fiduciae, praesenti ope, sed fiducia ipsa cognationis necessitudine praestaretur tutior. Wilhelmo, ante matrimonium supremum obeunte, Jojada in manus Ulrici nepotis ejusdem ex fratre Popone Uxoreque hujus Azzica rerum per Istriam et Carnioliam potente geniti convenit. Quo factum, ut ambo Comites hi Weimarienses, beneficio Regis Belae, Duces fierent, scriberenturque Carinthiae. A morte Jojadae Ulricus Sophiam Geyzae, quem commodum memoravimus, filiam, eandemque Colomanni Regis apud Monachum Weingartensem et alios [3]) sororem,

---

[1]) De his Lambertum vide Schafnaburgensem.

[2]) Vocabatur etiam limes pannonicus, avaricus et Marchia Vinidorum, complectabaturque totam Marchiam veterem Styriae inferioris. Vide Beiträge superius cit. fasc. II. p. 154.

[3]) Ibidem B. Hormayr p. 104 et 158, et jam antea fasc. 1. p. 191. Inter hunc et scriptores hungaros Prayum, Cornidesium, Katonaium (vide sis hujus Hist. Crit. T. II. p. 184, 380, 743 et seq.) non aliud differt, quam quod Hormayrus Sophiam pro filia Belae Regis, hi vero eandem, velut quae rara veterum Chronographorum consensione pro sorore Colomanni habetur, pariter atque hunc pro Sobole S. Ladislai ponant, errore jam manifestissimo.

secundis nuptiis duxit; ex neutra tamen suscepisse prolem videtur. A fatis ejus haec Carinthiae pars in potestatem Ducum Meraniae pervenit. [4])

[4]) Et Belam et sequentes Reges partem eam Carantaniae, qua Dominicum (Sontagh) locaque finitima patent, sibi retinuisse, atque haec aetate demum Geyzae II. Regis, per Fridericum de Petau occupata fuisse literae filii hujus Friderici alterius, apud Erasm. Fröhlich ad a. 1222 vulgatae ostendunt, quibus testatur patrem suum „proprietatem suam in Dominico (Gross-Sontag) domui hospitalis S. Mariae Teutonicorum Jerosolomitani per eum cesso, tunc acquisivisse cum praedictam terram idem de manibus Ungarorum eripiens, licet vacuam adhuc et inhabitatam, primo suae subjugavit potestati.“ Meminit injuriae hujus etiam Geyza II. in lit. ad Eberhardum Archiep. Salisburg. a. 1161 (Katona H. C. T. III. p. 724) datis, quibus eum monet „ut Fridericum de Pettove et quemlibet alium terram suam perturbantem, graviter corripere non differat.“ Haec Geyza aliis gravissimis bellis ab ulciscenda injuria hac avocatus.

§ 5.

filiabus suis dotem dedit, ut non armis modo sed cognationis quoque praesidio finibus regni prospiceret.

Idem filiam alteram Zwonimiro Bano Croatiae Toparchaeque praepotenti conjugem dedit, contractaeque arctissimae necessitudini huic, justam, quae de plagis Savo Dravoque interjacentibus per Cresemirum occupatis praesto erat, querulandi causam, socer genero condonavit. [1])

[1]) Zwonimiro huic partem quoque Carantaniae hungaricae procurandam commissam fuisse ex Haugeni l. III. c. 39 intelligas, de qua per Carantanos vi occupata questus, auxilium Geyzae efflagitat, hocque impetrato injuriam vindicat.

§. 6.

Legum, quae ut ea erant tempora, ex usu essent, consultissimus,

Belam haec non modo praeclarum militiae, sed pacis quoque artium, et legum, quae pro ea temporum ratione, maxime ex usu essent, consultissimum ostendunt. Est igitur quaedam de eo scribendi dulcedo omnium veterum chronographorum communis; quo magis doleas plerosque horum nec rem publicam, nec ullam vitae forensis partem attigisse. Ita namque factum, ut non imaginem totam, sed quasdam solum honoratissimae lineas mentis, animique ejus ad posteros transmitterent. In his ego, certa Regesti Varadiensis nixus fide, aestimationem regni collocavi paulo ante; sunt tamen aliae quoque juris privati hungarici constitutiones quaedam, quas si infra aetatem Belae I. differam, minori peccem venia, quam, si, quod facere inclinabat animus, in serie antiquissimarum percensuissem legum in communi ad Zer conditarum colloquio. Consuetudines enim sunt aetate Regesti illius antiquiores, et cum illa aestimatione regni sic conjunctae, ut solum ipsumque hujus Regesti quodammodo fundum constituant. Dicam de singulis cursim.

I. De jure gentilitatis.

§ 7.

Jus praelationis sanguinis vulgus appellat.

Jus stirpis et gentilitatis non legibus scriptis sed natura auctore conditum; nullum itaque paullo vetustiorem reperias populum, cui non et tribus suae et gentes fuerint. Ac nostros quidem Aborigines, studii hujus nimios poene, cum in plurimas divisi tribus, harum, non

commune generis sui prae se gererent nomen, prope erat, ut hoc eos ignorare Ammianus Marcellinus haud abs re argueret. De Hungaris Leo sapiens idem testatur; nec quisquam in priscis horum moribus tam hospes est, qui nesciat, condita quoque Monarchia, in hanc eos curam velut principalem praecipuo semper studio incubuisse, ut ne ad alienas haeredia sua veniant manus, hocque ita si necessitas aut casus ferret, prima fratrum, proxima cognatorum, finitimorum deinde vicinorumque in iis acquirendis esset ratio. Morem gentis hunc per Belam probatum, non est, quod multis contendam, quando palam est: nullam causarum speciem hac apud nos neque antiquiorem neque frequentiorem, ipsos adeo Judices Notariosque, usu assiduo, in hoc contentionum forensium genere etiam dissertos esse. Ex plurimis interim, quae hanc juris antiquissimi regulam significant, axiomatibus [1]) illud mihi et compendio doctrinae et priscae simplicitatis gratia placet, quod ita habet „cum fratres suos non statuerit; non ememus; terra enim communis est et haereditaria eorum“ [2]).

---

[1]) C. D. IV. 2. p. 118 „de beneplacito et consensu cognatorum suorum et Isov commetanei sui.“ Ibid. p. 120: „omnium cognatorum et commetaneorum suorum consensu requisito et obtento, totaliter nihil juris et portionis ibidem reservando, vendidit“ etc. Quibus Trip. Verb. P. I. tit. 60 et 69 consentanea tradit.

[2]) III. v. 1. 413.

II. De jure sexus.

§ 8.

Terrae descensuales solis filiis, hi si plures essent, domus paterna ut juniori cedat.

Divisiones terrarum descensualium rarae et per sortes. Materiae harum sagittae (nyil) tamquam parta per

eas, earum item committi arbitrio aequissimum videretur. Ad has jaciendas vel ducendas, utrumque enim familiari nobis proverbio teste, apud antiquos usu venit, soli modo filii vocabantur, aequali cetera jure, sed domus paterna, propria Hungarorum lege, filio juniori cessit [1]).

---

[1]) Ita literae a. 1231: „terra communis erit omnibus filiis meis, quia locus est specialis, quod vulgo dicitur Udvarhely (curia, allodium); sed aedificia et cetera necessaria, quae super ea sunt, ut mos est in Hungaria junior habebit". C. D. IV. p. 227. Tam antiquum est, quod Verbőcz. P. I. tit. 40 § 2 tradit.

§ 9.

Arma item et equi gregales.

More Hungarorum antiquissimo arma militaria, neque haec solum, verum equi gregales quoque ad solos filios, aut si hi deessent, filiabus exclusis, ad fratres proximos pervenerunt [1]).

---

[1]) Idem I. tit. 101. § 3. Quantula horum pars est ea supellex, de qua lex Salica tit. VI. art. 5.: „ad quemcunque haereditas terrae pervenerit, ad illum vestis bellica aut lorica debet pertinere".

§ 10.

De filiabus pro dignitate natalium dotandis.

Moribus antiquissimis nititur etiam consuetudo de filiabus pro modo facultatum parentum, et dignitate natalium, congruo rerum ad cultum domesticum necessariarum apparatu maritandis [1]). Propriam hanc Hungarorum

---

[1]) Regest. Varad. num. 142: „Ego Benedicta uxor Herczeg de genere Borsa duabus filiabus meis — juxta natalium suorum

esse legem conflit ex testimonio quoque pervetusti apud Germanos auctoris [2]) non minus, quam moribus Siculorum, quos sua apud Transylvanos solitudo adversum peregrinas consuetudines tuebatur diutissime.

dignitatem — maritatis". Testamentum C. Behich a. 1220 (III. v. 1. p. 303): „Si mater de vino illius vineae poterit eis vestes comparare, quemadmodum filiabus talium nobilium; sic vinea remanebit Dominae" cet. Adde his Styli Cancell. Mathiae Corv. per Kovachich editi literas p. 279 num. 214: „ipsam Dominam lectisterniis, vestibus et aliis ornamentis et rebus dotalitiis, prout et in quantum ex tanta et tali domo ac familia licuisset, dotare nequivisset". Atque hoc illud est Verbőczii I. tit. 67. § 2.: „honeste filias nuptui tradere".

[2]) Chron. de nuptiis Belae jun. a. 1261 apud Hormayr o. c. ad a. 1820 p. 224: „Wenn man die Gewohnheit hätte, wie in Ungarn, wo Kleinodien und Jungfrauengut nach Länderwerth abgeschätzt werden, so hätte man die Fürspange der Holdseligen wohl zween grossen Landen gleichstellen können".

III. *De cautione securitatis Jurium avitorum.*

§ 11.

a) facta fratribus haec redimendi copia;

In communi haec aestimatione sita [1]), ista autem erat hujusmodi, ut quem proximus divisionalis frater, quinquies centenis nummis vendidit agrum, alter redimere numeratis nummis triginta posset [2]). Tantum est, nihil praeterea, quod de lege dicam, quae ut principali scopo suo stirpes eorum conservandi, quorum virtute haec con-

[1]) De hac Verb. P. I. tit. 133, 134 prolixe disserit.

[2]) Sententiam hanc Palatini, exempli causa allatam vide sis C. D. IX. v. 6. p. 93. Est haec ei penitus similis, quam superius citato Reg. Varad. n. 130 Rex cum Principibus tulit.

dita patria est, omnes alias utilitatis publicae rationes posthabuerit; tamen defendi facilius, quam haec posteri temporis sapientia potest, quae dum vendi bona tanti, quanti possunt admittit, eademque renumerato aere inhaerente etiam seculis post redimi patitur, nec conservationi familiarum consulit, nec industriae subvenit; quid igitur? tam exili, quam nullo prope earum commodo, gravissimis hanc premit compedibus.

§ 12.

b) antiquissima agro per Reges donatos, in hujus possessionem convocatis vicinis et commetaneis per hominem Regium mittendi consuetudine.

Ad cautionem haec pertinebat, ne quid per donationes Regum legitimis aliorum juribus decerpatur. Usu itaque venit, ut per Regem donatus fundo, in possessionem hujus, convocatis vicinis et commetaneis, horumque in societate ac comitatu peragratis prius finibus per hominem Regium (Pristaldum) solum antea [1]), deinde praesente etiam testimonio capituli [2]) mitteretur; secus namque Donatio nullam habuit vim juridicam [3]).

---

[1]) Implent probationem consuetudinis hujus literae Belae IV. de a. 1224, ut igitur regni nostri consuetudo exigebat, dictam terram et libertates praetaxatas, saepe dictis hominibus — per Praestaldum nostrum fecimus assignari. C. D. III. p. 467. — Jam in lit. Belae II. de a. 1135 Praestaldus nomine Douk memoratur, qui praedium Paztuh per d. Ladislaum Comiti Lamperto donatum coenobio de Bozok statuit II. p. 85.

[2]) Carol. Robert. a. 1321 (VIII v. 6. p. 55) „cum vir nobilis cet. conferri postulasset, nosque juxta bonam regni nostri consuetudinem ab antiquo aprobatam, volentes ex certa scientia procedere, in hac parte capitulo Ecclesiae cet. ut suum mitteret hominem, coram quo M. Jacobus, Aulae nostrae Notarius, Homo noster praefatam possessionem, convocatis commetaneis, et vicinis per veras et

antiquas metas reambulando praefatam possessionem statueret dicto cet." Ex his Tripart. Verbőcz. I. 32 et II. tit. 19, § 5 evaluit.

[3]) Carolus a. 1341 (VIII v. 7, p. 338) „Confirmatio Donationis privilegialis ad sui durabilitatem et perpetuationem irrevocabilem, metarum reambulationes et erectiones, cum Donatione praehabita continere debet, nec sine hac juridice esse potest".

VI. Rex Salomon

ab anno 1063 — 1074.

§ 13.

Felix, dum concors cum patruelibus ageret;

Bela mortuo, cum filius ejus Geyza, modo natalibus et meritis suis congruens per Salomonem honor habeatur, beneficiis cum eo, quam armis certare se malle, Caesari denunciasset, hic Salomonem etiam tum puerum in Hungariam reduxit, per omnes lubenter, prolixeque acceptum, coronatumque iterum. Neque tamen diuturna haec animorum unio fuit, quod Salomon consilio Comitis Vid, quem tamquam Magistrum datum sibi audiebat, tertiam Hungariae partem cedere Ducibus cunctabatur. Res jam ad bellum spectabat, cui accinctis Ducibus Rex Poloniae Boleslaus copiis suis adjumento futurum se obtulit; opera tamen Praesulis Jaurinensis pax coaluit. Hujus fructus rebus per subsequum octennium adversus Bohemos, Cumanos, Bissenosque prospere gestis amplissimi; Tauruno tamen (Belgrado) deditione accepto, subita rerum secuta est conversio. Ansam Graeci dederunt, ut quorum plurimi duce Nicaeta in Geysae fidem, pauci se ad Salomonem contulerunt, quod per Vidum, jam provinciae Bácsiensi praefectum, impigrum eum quidem militem, sed hominem immiti ingenio regi constabat. Geyza, quos in fidem recepit, dividere cum Salomone reluctatus, sine litro omnes liberos dimisit; Rex vero eam in

spoliis dividendis inivit rationem, ut horum pars quarta sibi militibusque suis; tantundem Geyzae; recta vero medietas Vido et ejus genero obveniret. Moleste id Geyza tulit; Salomonem vicissim urebat vehementer factum Imperatoris graeci (Michael Lucas erat), qui Geyzam legatione, pactaque amicitia et missa, ex veteri gentis more, corona honoravit, quae deinde Sylvestrinae juncta nunc inferiorem constituit Diadematis regni Hungariae partem.

§ 14.

simul Vidum his praetulit placentia sed perversa suadentem; simul seque regnumque maximis involvit calamitatibus.

Exulcerata sic inter Salomonem Ducesque gratia, ille dolori suo impar, totum se Vido sanguinolenta ad oprimendos hos consilia agitanti dedit. Ad Nissam is conata ex insidiis exequi meditabatur; sed quum de animo ejus satis exploratum esset, ea per Duces et tum et alias adhibita solertia est, ut Vidus de Imperatoris securus auxilio, rebus in Hungaria ad civile incitatis bellum, apertoque Marte magis confideret. Visaque est fortuna consiliis ejus arridere; pugna enim ad Tibiscum pugnata, eum exitum habuit, ut Vidus honores, ditionesque Ducum, tamquam certam jam victoriae mercedem animo occuparet; sed vero ludum illa more suo lusit; internecina enim, quam Ladislaus copiis Ottonis Ducis Moraviae (filiam hic Belae Ludmillam uxorem habuit) fultus, ad Vaczium ediderat, clades non eas tantum spes, sed Vidum ipsum abstulit, Salomonemque fugae se mandare coegit.

VII. Rex Geysa I.

ab anno 1074 — 1077.

§ 15.

Praefuit non diu, sed rara ea fortitudinis et modestiae laude, ut nunquam non in eo, quod ipsa sibi praestat virtus, praemio plurimum collocaret.

Geyza lustrico nomine Magnus, communi licet Ordinum Hungariae consensione anno 1074. Rex proclamatus esset, Ducis usus titulo mereri, quam gerere coronam, curamque libertatis ac salutis publicae, quam regii Principatus prae se ferre indicium hactenus maluit, quoad haec ejus modestia componi se cum rationibus autonomiae regni pateretur. Et per id quidem tempus omne, quo ei negotium cum Henrico IV. Imperatore intercessit, Ducis egit nomine, ut quam hic ex pacto cum Solomone inito, sibi fecerat Hungariam juribus imperii germanici, munitissimas vero sex urbes ditionibus suis adjiciendi spem, qua pacis, qua belli artibus, everteret. Idem coronam, titulumque Regis (1075) sumsit, dum praesenti libertatis patriae adversus Caesarem periculo defunctus, aliud, unde minime exspectaret, huic imminere, Gregoriumque VII. Pontificem Maximum non obscure dominum se Hungariae ferre; eum vero Ducis tantum dignari titulo intelligeret. Praefuit hic regno non diu, sed ea virtutum laude, ut cum faustissimum omen nominis Magni, judicio omnium, expleret cumulatissime, uni sibi non satisfaceret. Cognito namque novas Salomonem res moliri, consilium adiit longe maximum; ne enim regnum intestinis bellis conflagraret, utilitati publicae suas posthabendo rationes, regia se dignitate abdicare constituit. Sed de re hac cum Salomone agitantem mors humanis exemit.

VIII. Rex Sanctus Ladislaus

ab anno 1077 — 1095.

§ 16.

Rex electus

Esse, qui praesit, opus erat; universis itaque sufragiis Rex jussus, clavum reipublicae capessivit; a solenni coronationis ritu abstinuit. Quid in ceteris quoque muneris summi Principis partibus se dignum esset, verissimo sapientiae, integritatis, sanctitatisque morum suorum judicio aestimavit. Et exules igitur recepit, per Pontificem commendatos sibi, et vero damnatum per hunc sacrorumque interdictum communione Boleslaum Poloniae Ducem sanguine sibi junctum benigne liberaliterque habuit, et a morte ejus, filio alterum se patrem praestitit.

§ 17.

Coronam non ante, quam inter se et Salomonem convenisset, suscepit.

Hunc Gregorius VII. mox primis, quas ad eum dedit literis, Regem salutavit, neque eo minus in proposito suo coronam recusandi Ladislaus perstitit. Hanc itaque anno demum 1081 suscepit, quo Ordinibus regni arbitris ita inter eum et Salomonem conventum, ut huic sumptus ad regalem magnificentiam suppeditarentur; suprema autem potestas pleno jure apud Ladislaum esset.

§ 18.

Bella ei plura, quibus non modo interfuit, sed, qua Dux, praefuit omnibus;

Hic cum compertum haberet, ad res bello prospere gerendas plurimum momenti Regis adferre praesentiam,

exercitui ipse praefuit semper et quia nunquam arma sumsit, nisi justa causa, id consecutus est, ut nunquam ea poneret, nisi victor. Et Syrmium itaque transsavanum et urbes Istro adsitas, quae defectionem ad graecos moliebantur, usque Nissam promoto exercitu, ad obsequium revocavit. Et Cutescum Principem Chunorum, quem Salomon inita nuper pace abrupta, ad invadendam cum maxima suorum manu Hungariam persuasit, in finibus Marmaticis gravi adfectum clade perdomuit, alias deinde Cumanorum copias, qui ductu Kopulcsii Transylvaniam; mox agrum Bihariensem et regiones ad Tibiscum vastabant, fudit, dataque captis optione, Christi profiteri nomen, an servire mallent, cum plurimi primum elegissent, plagas his ad Tibiscum et Zagyvam incolendas assignavit.

§ 19.

Armorumque felicitate gloriam fortitudinis Hungarorum perpetuis victoriis, Territorium Croatia auxit.

Finibus regni, qua his per Polonos Bohemosque decerptum, redintegratis territorio Hungariae a. 1089 Croatiam adjecit. Ansam rei gerendae factiones, quibus adflictae a fatis Zwoinimiri sine haerede obeuntis, res Croatiae post mortem Stephani II. in anarchiam propellebantur, uniusque ex optimatibus preces suppeditabant, qui tyrannide popularium vexatus opem Ladislai implorabat. Haec ad ansam, oportunitatemque rei gerendae; nam de re, causaque ipsa, quae tanti fuerit, ut Rex a laude justitiae toto orbe celebratus, non ad componendam, sed subjungendam Hungariae Croatiam duceret, inter scriptores discrepat. Mihi eorum probatur sententia, qui initium Hungarici in partibus his juris ab aetate Ducum arcessunt. Enimvero hoc sacrarum literarum monitum: „Non transgredieris terminos Patrum tuorum,“ si cui Regum aliquando, Ladislao quidem pro lege fuisse uno omnium ore scriptorum confirmatur, ac per Thomam Archidiaconum Spalatensem maxime, qui ita de subjec-

tione hac refert, ut non solum armis Victorem eum strenuum, sed religione et sanctitate insignem testetur. Non itaque ad augendam, ut verbis eorum utar, sed redintegrandam juris suis mensuram profectus cum exercitu Ladislaus, superatis, quas ferreas vocant, Alpibus, consertisque praeliis aliquot, partem Croatiae mediteraneam in potestatem suám redegit.

§ 20.

Huic Almum praefecit Ducem; proximumque ab hoc Magistratum porro quoque Banum constituit, et condita Zagrabiae Episcopali sede Praesulem nominavit ipse;

Moderandae provinciae huic Almum deinde, ex Geyza fratre nepotem praeesse jussit, et quae antea Bani fuerat potestas, hanc non modo confirmavit, sed Magistratui Palatinorum in Hungaria adsimilem esse voluit. Ecclesiam Zagrabiae condidit honoribus d. Stephani a. 1087 sanctorum numero adscripti dicatam, adjectaque huic sede Episcopali, primum hujus Antistitem Duh linguae Croatarum, quorum pars magna nondum christianis initiata sacris fuit, gnarum, pro supremo jure patronatus Regum Hungariae constituit.

§ 21.

cum juris sui Regii praecipuam semper habuerit rationem.

Sub idem tempus Gregorius VII. ad resecanda, quibus viri religione sacri per legitimum matrimonium civili simul potestati alligabantur, vincula, hierarchiamque per ecclesiam occidentalem, novo copulae genere constringendam, Decretum de coelibatu sacerdotum edidit. Quid de hoc Ladislaus senserit, et ex lege in hanc per eum condita sententiam, ut conjugia per presbiteros ad id usque tempus inita, porro quoque salva sint, et maxime

inde patet, quod ex decem, qui Synodo aetate Colomanni celebratae coram aderant, Episcopis nonnulli; ex presbiteris quidem plerique conjugati fuerint omnes [1]). Idem contra Antipapam Clementem III. partes Victoris III. rite electi Pontificis tuitus, causae religionis nunquam defuit; Pontificum autem mandatis non omnibus subscripsit; quod nefas duceret, agere quidpiam, in quo ei muneris sui regii ratio non constaret. Ad ea igitur, quae hi praeceperant, suum et ipse judicium adhibuit, consensitque in utramque rempublicam oportuna decernentibus, non servivit. Quo itaque valeant illa Urbani II. ad Colomannum regimen auspicantem: „jam diu regnum tuum ab Apostolicae sedis obedientia descivit“ non me oportet prolixius disserere.

---

[1]) Quam parum res haec in Hungaria processerit, vide sis lit. Innoc. PP. de a. 1198 et Decretum Syn. Vratislav. a. 1265 celebratae, quod Bela IV. per se adoptatum pro lege publicari fecit. Apud Kat. T.VI. p. 442.

§ 22.

De Legibus scriptis d. Ladislai

De solemni Curia s. Stephani ad festum B. Virginis Coelo receptae apud Albam celebrata annue, dixi suo loco, maximaque cum voluptate. Accessit huic alia cumuli instar longe gratissima, quando de more illo, justitia et aequitate s. Ladislai in perpetuam adducto consuetudinem, et Regalibus hujus ad diem illam Judiciis comperi [1]). Praeter annua tamen haec, habuit is alia item Comitia plurima. Decreta trium compilator incertus, partim iisdem, quibus leges singulae conditae sunt, verbis [2]) reddit, partim ut rem gestam narrat ipse [3]). Id tamen vel ex his talibus ejus collectaneis tute intelligas: Ladislaum et in modo condendarum cum populi testimonio legum d. Stephani secutum consuetudinem, et ex com-

mendatis per eum fontibus sumsisse plura, ad christianam, bene recteque vivendi disciplinam accomodata.

---

[1]) LL. ejus L. III. c. 3 apud quemcunque aliqui civium vel illorum, qui dicuntur Ewrek, vel servi detinentur, in assumptione S. Mariae Regi praesententur. § 2 Veniant et illi omnes, qui dicuntur Wzbeg ad curiam in eadem festivitate, et secundum quod Regale Judicium ordinaverit, postmodum ratum permaneat.

[2]) Udvar — Bíro proprie Comes Curialis est; illi generico nomine Comes Palatinus vocatur. Castra, parochiae — provinciae, Hungaris Megye, illi Civitates dicuntur, cet. Cujus vocabuli usus hic non is quidem insolens, sed vel aetate Compilatoris hujus infrequens fuit.

[3]) Hoc decreverunt cet. l. III. Decr. init.

§ 23.

ad politica pertinentibus instituta,

Has etsi disjunctas temporibus, cum tamen suapte natura cum legibus d. Stephani cohaererent, cum iis simul dedimus. Promissae itaque brevitatis admoniti fide Constitutionibus ejus: de Palatino Comite, [1]) de Judice; Legique de Sigilli missione ex Capitulari II. Dagoberti Regis Francorum, sive uti apud Baluzium inscribitur, lege Alemannorum sumtae, non immorabimur diutius.

---

[1]) Ex Commentariolo Prayi de veteri Palatinatus provincia his admodum diebus vulgato apparet: maximi nominis virum hunc, qua in aetate anonymi Belae R. Notarii, eadem in eruendis primi hujus regni Magistratus initiis usum esse fortuna: secunda primum, quando in Commentariolo hoc Cl. Schwarczii de nativo hoc Hungarorum instituto sententiam laudat; adversa deinde in Not. praev. ad Hist. Regum, quarum p. LXIII. Imperatorum orientis Comitem palatii, et orientis Curopalatem videre sibi in Palatino Hungariae videtur. Fortunam mecum accuso viri, pag. quoque Comm. hujus XVII, XVIII. donationem Andreae II. (C. D. III. 1. p. 396) ad s. Ladislaum referentis; non industriam, quae in eo fuit singularis.

§ 24.

speciatim ea, quae de Cursoribus publicis (vernaculo proprioque Hungarorum instituto) agit.

Quod per orbem Romanum ab Octaviano Augusto constitutum est, vehicularium munus, Procopius Caesariensis per Justinianum Imperatorem alibi usu lintrium incerto, tardoque, si tempestas ingrueret, inconsulte commutatum, penitusque sic neglectum queritur, ut quae in provinciis gererentur, sero et post factum innotescerent, dum jam adhibendo locus remedio non esset.[1]) Apud homines nostros institutum Cursorum publicorum tum maxime viguit, semperque pars erat curae finium, qua nihil unquam habuerant antiquius. Stabula Romanorum publica aspernati, [2]) negotium hoc equitibus mandebant hac instructis potestate, ut equum fatigatum cum alio, cujuscunque is domini esset, permutare in itinere equo possent. Morem hunc, quia necessitatis publicae commendabatur ratione, d. Stephanus probasse, aut saltim non reprobasse videtur. Ladislaus lege temperavit ejusmodi, equum ut ultra tertium ducere vicum seu stationem nefas esset; nec ab iis, qui ad Eclesiam aut Episcopum vel Comitem proficiscerentur, Praesbiterisque et Clericis liceret accipere [3]).

---

[1]) In hist. arcana ed. Lugd. p. 49, 130 seq.

[2]) Equos, in his qui alebantur, ad injiciendam itineri moram facile reddi potuisse inutiles ex Zosimi Hist. l. II. intelligas.

[3]) Cap. 28. l. III.

§ 25.

De legibus ejus ad corrigendos mores

In Decretis d. Ladislai duo maxime notantur delictorum genera: furtum, commune olim Scytharum, La-

cedemoniorumque [1]) et aliorum ut maxime bellicosorum populorum vitium, a quo jam ne viri quidem sacerdotio auctorati abhorrebant; prava item superstitio juxta puteos, vel ad arbores, fontes, et lapides sacrificandi, populis originis germanicae propria, quae licet jam olim Capitularibus Caroli M. castigata [2]), eximi animis eorum non potuit. Paenae per Ladislaum constitutae legum decemviralium apud Romanos acerbitatem spirant; [3]) Ladislaus ipse a mansuetudine animi, naturali hoc stirpis Arpadum bono, et Clementia, qua severitatem judiciorum temperavit, per scriptores omnes laudatur. Unde facile est conjicere: leges eas de tam immodico suplicio, non tam pro norma judiciorum, quam ad id efficiendum conditas, ut ipso earum terrore, homines maleficiis submoverentur.

---

[1]) Gelli. Noct. Att. l. I. c. 38 et multo antiquissimo Thucididis (l. I.) testimonio, cui causam subjungit „quod hoc facinus nondum ignominiam haberet; immo vero nonnihil gloriae potius afferret.“

[2]) Capitulari Car. M. Aquisgran. a. 789 c. 63 „Item de arboribus vel petris, vel fontibus, ubi aliqui stulti luminaria vel alias observationes faciunt, omnino mandamus, ut iste pessimus usus et Deo execrabilis, ubicunque invenitur, tollatur et destruatur.“ Hoc excepit aliud Ludovici pii L. VII. c. 316 comprehensum. Quae parum diligenter inspexerunt historiographi, qui ad coercendum vitium hoc conditae per s. Lad. l. I. Decr. cap. 22 legis causam in Hungarorum quaerunt moribus.

[3]) Vide l. II. cap. 2. de furto servi primum naso mutilandi, si repetierit, suspendendi; c. 12 de libero vel servo in furto capto, si anserem vel gallinam furatus fuerit, uno oculo privando. L. III. c. 8 de furibus liberis pro re decem denariorum omnibus bonis, oculo pro minori furto privandis cet.

§ 26.

comparatis.

Lege s. Lad. in adulterio uxores deprehensas jus fuit maritis necare. [1]) Nimis quam prisce sentire videar, si in hac laudanda multus sim. Tantum itaque dico: quae de lege hac Romuli, Gellius verbis M. Catonis refert, [2]) placere mihi vehementer.

[1]) Lib. I. cap. 13.

[2]) Noct. Att. l. X. c. 23.

§ 27.

De sepulchro d. Ladislai.

Haec de d. Ladislao dum inter mortales ageret; tantum enim inter hunc et plerosque alios Reges interest, ut horum vitam solum nosse Instituti hujus referat; Ladislai ne sepulchrum quidem praeterire silentio liceat. Obiit is XXIX. Julii 1095, non sine maximo Principum Christianorum luctu, qui eum ob praeclarissimam virtutis bellicae famam, cruce signati exercitus Imperatorem paullo ante designarant; domi vero tanto sui desiderio relicto, ut cum nemo unus Pater obsequentiores liberos, ac ille populum universum haberet, quam flagranter ipse egit, ut d. Stephano in numerum sanctorum relato virtutes ejus in conscientiam orbis terrarum efferrentur; tam impense deinde contenderent, quiqui nomine hungarico censerentur, omnes, ut aris Ladislaum templisque colere et tamquam alterum publicae salutis Praestitem invocare bello possent. Vexillum ejus rubrum inter clenodia regni Albae repositum, [1]) et qui apud Romanos columnae Julii

[1]) De quo Thur. II. c. 57 primus vexillo rubro impetum fecit in castra Cunorum.

Caesaris a plebe [2]) habebatur honos, ut apud hanc controversiae quaedam deciderentur, hujus similis omnium Ordinum universaeque gentis piissima consensione sepulchro Ladislai assertus cultus est, fuitque fides nuncupati isthic jurisjurandi quodammodo sanctior, cum illud non tam ad sepulchrum, quam ad ipsas sanctissimi Regis nuncupatum manus reputaretur.

---

[2]) Plebs, ait Svetonius, solidam columnam prope viginti pedum lapidis Numidici in foro statuit scripsitque „Parenti patriae" apud eandem longo tempore sacrificare, vota suscipere, controversias quasdam, interposito per Caesarem jurejurando, distrahere perseveravit.

LIBER SEXTUS.

GLORIA REGIMINIS COLOMANNI

EJUSQUE ET STEPHANI II.

TEMPORA.

Ars prima regni est: posse invidiam pati.
Seneca in Herc.

Solemque suum, sua sidera norunt.
Virgil. Aen. VI.

IX. REX COLOMANNUS

ab anno 1095 — 1114.

§ 1.

Geyzae filius, amplissimis a natura et industria,

Filius fuit Geyzae, quod literas assiduus coleret, vulgo Könyves Kálmán dictus. Hunc Albricus in sua ad Archipraesulem Strigoniensem Seraphinum epistola Christianissimum, columbinae Regem gratiae, omnique virtutum discretione praeditum; Godofredus Abbas Zoboriensis gloriosissimum, quem Deus inaestimabili temporalis et aeternae gloriae sanctitatis gratia [1]) perfudit, victoriosissimum, et rursus plenum gratia et piissimum; Magister Rogerius sanctum, omnes itaque singularem quasi de caelo hominem apellant. Quo minus ferenda est, ea anonymi Thuroczii a temporibus his seculorum intervallo remoti vecordia, credulitasque Bonfinii commentis illius fidem adhibentis [2]), ut tamquam aliquod hominis

---

[1]) Piissimus in d. Stephanum Protoregem Hartvico, ut vitam ejus describeret, auctor fuit. Ita Hartvicus ipse: De necessitudine inter Colomannum et s. Joannem Traguriensem vide plura apud Farlatum T. IV. p. 313.

[2]) Confutarunt hos Cl. Xystus Schierius et vel inprimis Cornidesius, in Dissert. qua Reg. Hung. sec. XI. genealogiam ab objectionibus Gánoczii vindicat. Hoc praeeunte Katonaius quoque (vide Epitomen ejus rer. hung. P. I. p. 250) Colomannum praeclarissimum Principem et incomparabilem Regem vocat. Hi ambo,

monstrum describerent Regem, quem amplissimis a natura et industria ad principatum dotibus adornatum formae damna, si quae habuisset etiam, ingenio, magnitudine consiliorum, rerumque gestarnm gloria large rependisse dicere debuerant [3]).

si Stephani II. de a. 1124 Diploma monasterio b. Benedicti de Gron collatum videndi copiam nacti fuissent, ut erant veri studiosissimi, Colomannum, juxta cum laudato sibi Gaufredo Malaterra, Chronographo item Thuroczii et Simone de Kéza et Chronico Posoniensi, Cosma Pragensi ordinibus sacris, Rege Colomanno, in Hungaria initiato, plurimisque testibus aliis filium scripsissent Geyzae I. et non ei cum auctore confictae ad Thomae Archid. Hist. Salon. notae s. Ladislaum adscripturi Patrem erant.

[3]) Tantus ille graecae latinaeque linguae populis Agesilaus laco, quantulus per deformitatem corporis esset, si horum similes ei auctores obtigissent. Qui dum magnorum virorum laudes corrumpunt, eodem scelere praecipuis patriam spoliant ornamentis suis, nec in ultima causa sunt, ut scriptores posteri, qui ab iis diversa et majora docent, nimii in Majores studii et adulationis per quosdam postulantur. Quanto aliter haec apud populos eos, hac quoque fortuna principes, quod ita de priscis Regibus Heroibusque suis memoriae proditum acceperint, ut non in comparanda his justa fama elaborandum, sed ne quid propagatis ad se amplissimis eorum laudibus detereretur, curandum per scriptores inferioris aetatis esset.

§ 2.

ad repraesentandam justi,

Jam primum enim, quod scriptores ii Colomanno succensent, decretam Concilio claromontano militiam sacram aditu Hungariae per eum prohibitam esse, ab omni historiarum fide abhorret; nemo enim jam dubitat quinque hujus agmina iter per Hungariam fecisse, ad modum disciplinae, quam prae se ferebant, per Colomannum habita. Et Valterum quidem et Petrum Eremitam cum suo singulos agmine benigne accepit. Hoc tamen ejus beneficium

per copias has, omnem hominum, nec virorum tantum sed mulierum quoque viros habitu mentientium sentinam secum trahentes, gravissimis ad Moravam et rursus ad Malamvillam (Semlinum) editis facinoribus pensatum est. Quae ille jure execratus, tertium Godeschalci agmen, quod inter Mosonium montemque Pannoniae omni flagitiorum genere late grassabatur, in campis Oelediensibus poene totum interfecit, jureque in copias etiam Emiconis Comitis Rhenani, sed qui ipse omnium per hos patratorum maleficiorum particeps et incensor habebatur, animadvertit, quod aditu Hungariae prohibiti castrum Ovariense obsidere non dubitaverunt. Haec Colomannus cum Cruce signatis, quorum immanitate adflicti Germani omne jam institutum hoc militiae sacrae, velut insano et frivolo susceptum consilio, detestabantur. Quarto agmini, cui Godofredus Bullionius praefuit, per fratres suos Balduinum et Eustachium aliosque nobilissimo apud Francos, Lotharingos, Germanosque genere natos comitatus et causam suae illius severitatis et hospitalitatem hungaram Colomannus ita probavit, ut qui de rebus his apud exteros prodiderunt, et aequanimitatem ejus et liberalitatem maximis laudibus efferant; Wilhelmus denique Comes Pictaviensis, et Welfo Bavarorum Dux, indultu Colomanni Hungariam cum sexaginta supra centum millibus cruce signatorum, a. **1101** emensi sunt, nullo quidem locorum, qua iter fecerant, damno, maxima tamen ea Colomanni molestia, quod hunc, ne officiis hospitalitatis curaeque securitatis suorum deesset, medium victoriarum in partibus maritimis abrumpere cursum oportuit.

§ 3.

legitimique imperii imaginem adornatus.

Alterum, quod obtrectatores Colomanno improperant, ad succisas, uti obtendunt, Cleri opes pertinet. Atque hic ille dolor est, qui eorum de Rege hoc judicium ita pervertit, ut paullo ante memoriam nostram Péter-

fius Colomannum non incommodum aliquamdiu Principem, postea discessisse a semetipso, et sera tandem morte lachrymis votisque populi satisfecisse scriberet! Partem opum: pistrina (molas) et piscinas, quas Reges modum munificentiae d. Stephani supergressi, non tam necessitatibus, quam aviditati et importunis aliquorum de Clero precibus cesserant, recepit Colomannus; non privato arbitrio, sed senatorio totius regni decreto [1]); Capitulari Francorum de a. 846 non tantum simillimo, sed gemello plane [2]); quod indignum videretur hos rerum ad

---

[1]) Praefatio Albrici § 11. Nil de hac Chronographi illi, Capitulare vero Caroli calvi in villa Sparnaco de a. 846 (Baluzii T. II. p. 31) cui lex haec superstructa est, penitus ignorabant. Videtur nobis — ita Ordines Francorum — utile et necessarium, ut fideles et strenuos missos ex utroque ordine per singulos Comitatus regni vestri mittatis, qui omnia diligenter inbrevient, quae tempore avi ac patris vestri, vel in regio specialiter servitio, vel in vasallorum dominiorum beneficiis fuerant, et quid vel qualiter aut quasnam ex inde quisque modo retineat, et secundum veritatem renuncietur vobis. Et ubi inveneritis, quia ratio et utilitas ac ordo seu veritas in absumptis vel donationibus habeantur; in statu permaneant; ubi autem irrationabilitas vel potius fraus inventae, una cum consilio fidelium vestrorum, hoc taliter corigite, ut ratio atque utilitas seu justitia non deserantur, et dignitas vestrae Magnificentiae per necessitatem ita vilis non fiat; sicut vos non decere cognoscitur; quoniam domus vestra aliter obsequiis domesticorum repleri non poterit, nisi habueritis unde meritis respondere, et indigentiae solatium ferre possitis et sic demum resp. vestra de suo sufragetur sibi, et Eclesiae, a quibus non expedit, habeantur immunes. De simili monasteriorum in Hungaria conditione locus est commemorabilis apud Péterf. ad caput XIII. l. II. Decr. s. Steph. sub X.

[2]) Col. Decr. L. 1. cap. 15: „Quia eo minus videtur valere Curia, quominus suppetunt necessaria; ne nostra abundantia nimis superfluat penuria: placuit omnes pistrinas, praeter quas s. Stephanus donaverat, solio Regali reddere; quia indignum erat nobis recedentibus, Curialem nobiscum honorem recedere, ubi praestat nos et

usum necessariarum nimis quam divites, Curiam Regis, dum provincias obiret, inopem esse; cetera Regum illorum dona intacta [3]: imo vero de tributis et vectigalibus regiis, ut tertia Comitibus parochianis, ita Episcopis decima decreta [4]; id enim, ut Episcopi de quarta duntaxat opum per se acquisitarum parte disponendi facultatem habeant, reliquum in bonum eclesiae finesque pios convertere teneantur, synodus auspiciis Laurentii Archiepiscopi Strigoniensis circa a. 1112 celebrata, in perpetuam aequitatis Pontificum Hungariae aevi illius laudem constituit.

venientes copiam honoris invenire. Ibidem cap. 16. Similiter decrevimus piscinas monasteriis et eclesiae datas, alias quidem reddere, sed necessarias quotidiano fratrum usui relinquere, nullas vero, nisi superfluas, aufferre.

[3]) Multo itaque est lex haec Hungarorum, quam illa Francorum liberalior.

[4]) l. I. cap. 25.

§ 4.

finibus ditionum Hungaricarum ad Dalmatiam prolatis,

Colomannus strenuus, ut nunc admodum vidimus, jurium coronae vindex, Petrum, Banus fuerat Croatiae, fide abrupta, res novas molientem ferebat eatenus quoad ipsum cura tuendae adversum expeditiones cruce signatorum securitatis publicae domi retinebat; mox enim, atque ab hac parte otium nactus est, nihil habuit antiquius, quam ut injuriam tam atrocem armis vindicaret. Eo itaque caeso, et quod ex mediteranea Croatia decessit, recuperatum, et continuato victoriarum cursu [1]) Dal-

[1]) Thomas Archid. Spal. Hist. Salonn. c. 17: Colomannus proposuit totam terram usque ad mare Dalmaticum suo dominio subjugare; venit ergo cum multo armorum apparatu et obtinuit ce-

matia Hungariae adjecta annis 1102, 1103 [2]). Primi se in fidem Colomanni contulerunt Spalatenses, consilio Crescentii Episcopi, qui pro Rege de juribus civium confirmandis sponsorem se praestitit. Fidem Colomannus rite exsolvit, pactisque juramento utrinque firmatis, postquam in easdem conditiones cum Tragurinis quoque et Jadrensibus convenisset [3]), regio diademate Belogradi incinctus, Regis Croatiae et Dalmatiae titulum a. 1103 sumsit; limitibusque regni ad Narentum usque, in quem Rama influit, prolatis, Ramae quoque Regem se scripsit. Almo fratri, amplissima per Hungariam ditione, Ducis titulo cessa.

---

teram partem Slavoniae, quae a Ladislao fuerat praetermissa; itaque ad mare usque pervenit, ut civitates maritimas occuparet.

[2]) Farlat. in vita b. Joan. Trag. Illyrici sui sacri, T. IV. p. 313: Colomannus venit, ut regnum sibi subjugaret illyricum; Croatiae gentibus jam subactis.

[3]) Pacta haec et in fidem eorum confecta immunitatis privilegia Thomas Archid. c. o. disserte memorat; de Croatis nullum neque pacti, neque privilegii cujuspiam exstat apud eum vestigium. Exemplo nihilominus Historiae ejus per celeberrimum Schwandtnerum inter Script. Majores rer. hung. T. III. edito literae adglutinatae sunt in pacti compilatae speciem, sed pridem, et eruditissimi collectoris hujus et aliorum multorum bonorumque auctorum confossa sententiis. Ex quibus ea decretoria est, quod commentum hoc Colomannum, quem jam non Chronicorum tantum, sed Diplomatum quoque fide Geyza I. natum esse constat, s. Ladislao filium apponit.

§ 5.

Quae olim futura essent commoda maris magno complexus animo,

Colomannus postero quoque tempore semel atque iterum ad maritimas oras artibus Venetorum ad defectionem solicitatas revertit. Quanta namque olim dies

allatura esset commoda maris, Rex, ut erat perspicacissimus, ratione repraesentavit sibi, aetatique ad haec utenda olim idoneae, ut hoc quoque medio securitatis provideat, Rogerium, qui Normannis maritima Apuliae litora et Siciliam colentibus praeerat, bello navali cum Graecis et Venetis inito clarum, foedere sibi adjungendum statuit, filiamque ejus Busilam conjugem petiit, accepitque [1]).

---

[1]) Sunt tamen, quod jure mireris, Scriptores quidam domestici, hoc qui Colomanno fines Hungariae ad mare proferendi consilium, velut ex quo plurium deinceps cum Venetis bellorum necessitas manaverit, vitio dent, neque se in hunc Hungariae Themistoclem (Thucid. l. II.) peccare putent, quando id in eo reprehendunt, in quo Ludovico M., praecipua cum contentione elaborasse, communi gentium omnium judicio summae gloriae fuit. Hunc igitur sapientiae gradum scriptores ii teneant sibi; nobis singularem nostram in maximos hos Hungariae Reges, hoc quoque nomine pietatem permittant, quod in ea bellicae suorum virtutis praestantia, hos mari non minus, quam terra potentes, fructuumque participes esse voluerunt, quos usus illius ad explicandas simul proferendasque soli patrii opes adferret.

§ 6.

Urbes maritimas singularibus excoluit privilegiis, consilio sane quam sapientissimo.

Qua tamen maxime probabili arte animi oras eas accolentium regno Hungariae devinciendi essent, consilio posteris praeivit sapientissimo, quando Tragurinis [1]) perpetuam tributorum immunitatem pactus, vectigalium, quae per exteros penderentur, duabus partibus sibi servatis, tertiam urbis Comiti, decimam Episcopo cessit. Jus et hunc

---

[1]) Lucius l. III. c. 4.

et illum eligendi populo addixit; confirmatione sibi successoribusque integra; cavit praeterea, ne quis civibus invitis figere in urbe hac domicilium, imo vero ne tum quidem, dum Rex coronandus aut, communi consilio, regni tractaturus negotia adveniret [2]), cogi civis quisquam ad cedendam domum possit. Quibus propositis, suum jam cujusque esse judicium velim, an nomine Colomanni tacito, scribi historia municipiorum Europae aevi medii vere possit? sin autem memoretur: quo illud supra Reges alios ponendum loco sit? [3])

[2]) Farlatus Illyr. s. T. III. p. 165. T. V. p. 236.

[3]) Confer Hallam o. c. I. p. 247 cet.

§ 7.

Jurium suorum tenacissimus.

In regio Principatu ita obeundo, ut nullum praetermittatur diligentis et ad beatam civium vitam apti imperii officium, plus Colomanno Regum coaevorum nemo vidit. Nihil itaque certius, quam quod communis scriptorum patriorum sententia tenet, Martinum Polonum procul a re vera aberrasse, dum Colomannum ad moniones Paschalis II. per literas renunciavisse perhibet investituris Episcoporum et aliorum Praelatorum, quas usque ad huc Reges Hungariae facere consueverunt [1]). Formula renunciationis, quae auctorem hunc non satis alioquin luculentum, ad conjecturam hanc duxit, actis Concilii Guastallensis a. **1106** celebrati, subnexa, sine die et consule est, cui nimis quam multum honoris tribuas, si eam, uti est, verbis nihil plane certi significantibus concepta, Colomanno apparatam dixeris, ut ea acceptata aliquam saltim plausibilem resignationis ederet speciem. At vero ille post annum quoque **1106** et quum

[1]) De his vide sis Kollár Hist. Dipl. Juris Patr. Reg. Hung. et Pray Hist. Reg. Hung. p. 168.

biennio post pro Tragurinis [2]), anno vero **1111** pro Arbensi eclesia privilegio disposuit, et alias egit plurima ejusmodi, quae renunciationem illam intra sola tantum verba stetisse ostendunt.

---

[2]) Privilegium his concessum, ex quo cetera Regum Hung. privilegia normam sumsisse Lucius (l. III. c. 4. p. 187) recte observat, et is et Farlatus (Illyr. sac. T. VI. p. 323) vulgavit; verba hujus, quae ad rem praesentem faciunt, sequentia sunt „Episcopum vero aut Comitem, quem Clerus et populus elegerit, ordinabo" — Libertatem hanc per patrem stabilitam confirmat Steph. II. a. 1124 (apud Luc. l. c.) Geyza vero II, ipsa Colomanni retinet verba: Episcopum vero ect. in Dipl. a. 1143 (rectius a. 1142) apud Farl. T. III. p. 174. Katona Hist. Crit. T. III. p. 545.

§ 8.

Jura populi sarta tecta aequitate sua conservavit.

Legem apud Hungaros esse, quod Regi, communi concilio, placet, capite I. libri I. Decretorum suorum praefatus, fidem Albrici, qui senatoria totius regni Decreta, Regni Principes congregatos, totiusque Senatus consultum loquitur, cumulatissime exolvit. De pacto a. **1103** cum Vitali Michaele Venetiarum Duce inito, ultro professus est „minus firmum hoc fore, nisi ei totius regni (Senatus nempe illius) voluntas accesserit" [1]). De hac igitur illi addenda communi itidem Concilio egit, et quia non alia sibi, quam quae populi simul essent, commoda quaesivit, Institutum hoc non in Hungaria, sed, quod vidimus, in partibus quoque Dalmaticis religiose observavit.

---

[1]) Literas ejus vide Cod. Dipl. VII. v. 4, p. 56 — „rati namque sumus hoc minus firmum fore si sine totius regni concilio factum esset quare nunc vobis, quod quaesiveratis, firmius totius regni voluntate — reddere curamus."

§ 9.

Instituta s. Regum ad praesentis cultus rationem, profectumque accomodavit.

Legum Colomanni libri duo ex hungarico in latinum conversi [1]) ad nos pervenerunt. Argumentum earum idem, quod legum s. Stephani et Ladislai; sententia haud modicum diversa; quod illae incipientibus ad profectum, hae altius jam progressis ad cultum datae sunt. Maximam eae partem ex capitularibus Regum Francorum et canonibus Eclesiae ad nos defluxerunt; coluitque principales fontes hos et Colomannus diligenter, institutaque patria ex his irrigavit; ast, praeter, quod hoc per eum factum est, novas leges condidit plures, quarum jam praecipua designare capita pergimus.

1) Praef. l. I. Decr. § 16.

I. In re judiciaria.

§ 10.

De instituto ejus synodali

Ex mente Colomanni, ante ceteras ejus leges, de instituto Judiciorum per Dioeceses, in quas Hungaria divisa fuit, quotannis, ad festum Apostolorum Philippi et Jacobi ac in octavis b. Michaelis apud Episcopum celebrandorum (Synodos Albricus, Conventumque Episcoporum et Comitum, Conciliaque vocat [1]) primum dicendum est. Ad judicia haec, et Abbates et supremi provinciarum Comites, et quiqui publici Magistratus alii, ipsique adeo Regis, Almique Ducis Ministri, etsi vocati sigillo non essent, comparere debebant [2]). Constitutionis hujus ratio-

1) Libri I. c. 2, 7, 8, 24, 64.

2) Ibidem cap. 2, 23.

nem lex deserte reddit hanc, ut cum Curia Regis, coram qua sola ex instituto d. Stephani, Comites majoresque Magistratus jure conveniri potuerant, praecipue ex longinquo sine molestia adiri nequiverit, facilior reparandae, si quae a potentioribus accepta esset, injuriae oportunitas laesis suppeteret [3]).

[3]) Quia populus noster magnis saepe tam viae, quam inopiae laboribus praegravatus, pro qualibet necessitate Curiam regalem adire non potest. Ibid. c. 2. Verba haec Colomanni, si cum literis servientium Regis de Zala saec. 13 exaratis contendas, et naevos veteris ordinis judiciarii, quibus Colomannus consulere constitutione hac perrexit, et calamitatum summam vides, quae antiquata deinde constitutione hac, revectoque veteri ordine illo judiciario, simul rediere.

§ 11.

Laudes Instituti hujus

Digna sane Rege, qui princeps ingenii Arpadum fuit, solicitudo, cui per legem hanc ita satisfecit, ut instituto eodem et populum adversus jus manuarium, tyrannidemque Olygarcharum aevi medii, ceu praesenti clypeo protegeret, et ad obtinendum aequabilem, quo Decretales Pontificum praeibant, in jure dicundo modum [1]), formandos denique confluentis ad congregationes has multitudinis mores, novam quodammodo palaestram aperiret. Qui in instituto hoc perquam salutari, affectati per Hierarchiam hungaricam in potiores judicii specimen videre sibi videntur, non vident id, quod clarissimum est: judicia haec propter connexa his gravissima descensuum onera, et Episcopis et populis eorum molestissima, — sanciri

[1]) Ita factum, ut voces: Actor, actio, renunciare actioni in Reg. Varad. (vide n. 116, 296, 358, 360, 386) formae item loquendi „ante litis contestationem" „lite contestata," uti has Literae Regum de a. 1263, 1266 adhibent, vulgo quoque innotescerent.

itaque lege iis tantum Ecclesiae hungaricae Antistitibus potuisse, qui cum cura per Colomannum delecti, officiique per sacros codices [2]) (his enim Colomannus, uti per se patet, institutum hoc superstruxit) descripti memores, omnibus rebus etiam cum molestia sua fini adeo salutari commodabant. Per successores horum ab eâ virtute paulatim discessum; cumque hi a Regibus nihil peterent enixius, quam, ut ne congregationes aliquas celebrari intra fines ditionum suarum liceat, cum hoc illorum onere, ipsum etiam institutum hoc potentioribus ceteroquin invisum, non sine maximo populi damno, a fatis Colomanni, an mox? an tardius? exolevit.

---

[2]) I. Corint. VI. 4.

§ 12.

per quod auctoritati Curiae Regiae nihil decerpsit.

Legibus Colomanni, praeter judicia haec Dioecesana, Comes quoque Curiae Regiae, Judex item Palatinus, quod sui erat muneris exercebant, et hic quidem porro quoque causis pauperum praefuit [1]); si tamen majores Regis aut Ducis ministri inter se, vel cum Majoribus contendentes, ad judicium synodale venire detrectassent, Palatino facta potestas est, causam hujusmodi, cum comite provinciae definiendi [2]). Rex demum Regnum obibat, ut statum publicae rei ipse coram videret, et qua parte opus esset, mox succurreret. Et tum justitiae administrandae causa duos provinciales, parochiales (supremos) comites, esse a latere suo jussit, qui dissensio-

---

[1]) Confer. Col. l. 1, c. 12 „minores vero ante Judicem delitigent" cum cap. 25 S. Lad. l. 3 „possit judex sigillum suum mittere super quoscumque exceptis presbiteris et clericis, nec non Comitibus, id enim est super minores."

[2]) Ibid. c. 11.

nes populi aequitate judicii componerent [3]): ipsi, si de abusu officii postularentur, mox per Comitem Palatinum judicandi [4]), damnum, seu illud per se, seu homines (Pristaldos) suos illatum esset, praestare tenebantur [5]). Prisca igitur Curiae Regiae auctoritas, perstitit porro etiam, [6]) a synodis eo maxime distincta, quod ad has etiam sine missione sigilli; ad eam erga hanc solam Partibus, factaque a Judicis cujuscunque sententia provocatione, ipsi quoque Judici comparendum fuerat; omnis itaque haec Regis providentissimi de judiciis constitutio, ad eam, quae seculis post vulgo secuta est, causarum olim ad Regis Curiam pertinentium, inter plura tribunalia divisionem, viasque recuperandi juris spectabat planandas.

---

[3]) Ibid. c. 37.

[4]) Duo ex lege hac clarissime patent; unum, quod Comes Palatinus per Compilatorem legum harum eodem, uti S. Lad. l. 3, c. 3 sensu, pro Judice Curiae Regiae summatur; Comites enim Megales Regis solum, Comitisque ejus curialis seu uti Compilator dicere amat, Comitis Palatini suberant jurisdictioni; alterum: opinionem quorumdam, quasi lege hac Judices Nobilium, sensu recentiori intelligerentur, esse omnino erroneam. De quo alias plura.

[5]) l. 1. c. 31.

[6]) l. 1. cap. 23. Fugit lex haec Kelemenium meum; secus namque dicere nequiverat Hist. Jur. p. 93: „Judicia ex Curia Regis ad synodos fuisse translata" praesertim, quod ex ipsis synodi Laurentianae sub Colomanno scitis pateat: Abbates, praetermisso Episcoporum concilio, causas suas directe ad Curiam Regis deduxisse.

II. Leges Colomanni, quae ad doctrinam moralem, religionemque faciunt,

§ 13.

partim in Comitiis,

Cave basilicas exspectes, aut monasteria seu opere splendida seu dote ampla. Haec Reges alii; de Colo-

manno, praeter adjectam Eclesiae B. Mariae Virginis Jadrensi turrim triumphalem, et templo magnae hujus Hungarorum Dominae Albensi donatum in provincia Simeghiensi agrum Zarozozoviensem, nemo hujusmodi quidquam prodidit [1]); viva hic excolere Dei templa, hominesque ad pernoscendam hanc generis nostri praestantiam ducere omni ope contendit, quod persuasissimus esset, ex hac demum radice virtutnm omnium civilium aeque ac moralium eflorescere officia. De lege ejus, qua suum cujusque probitatis sensum certissimum asylum, receptumque tutissimum pronunciavit, superius diximus. Addidit ad hanc aliam: de liberis, qui decem nati annos crimen patris in furto capti servitute et omnium rerum jactura adhuc luebant, infra quintum decimum aetatis annum impune dimittendis. De strigibus plures exstant, Stephani et Ladislai Regum leges; Colomanni una; sed ad perpetuam Principis, aetatem suam longo seculorum intervallo antegressi gloriam comparata, qua „de strigibus, quod non sunt, fieri quaestionem interdixit.“ — Singulare hoc, propeque est, ut sensui legis hujus, clarissimo licet diffidas. Sed enim est alia item Regis hujus constitutio non minus admiranda ob aetatem, singularisque laude moderationis ac sapientiae insignis. Quid ordalibus insit, ut erat ingenio prudentiaque acutissimus, plene perspexit; haec itaque, nisi in sede Episcopi, aut ad Praeposituras, ut dicimus, majores, ad quas nempe combustus quis, an integer sit? canonici, non testes de vulgo decernerent, haberi vetuit. Itaque institutum quod moribus plurimarum per Europam gentium inolitum [2]) abrogare non potuit, aliqua saltim rationis specie tem-

---

[1]) Confer. Lucium l. III.. c. 3 p. 184 de turri ea; et literas Andrae II. (C. D. III. 2. p. 181) in reliqua Eclesiae Albensis, per provinciam Simeghiensem, dote etiam de villa Zarozozou haec attestantes.

[2]) Codices Admontenses a. 1160 — 1195 (vide Muchard l. c. p. 306) ita de usu hoc habent: „Populus vero, qui est super collem et ad Chroetse et ad Mukernove, sepulturam et baptisma et

peravit. Clandestina matrimonia auspiciis Colomanni in Comitiis Tarczalyensibus, anno (ut veri est simillimum) **1100** celebratis, quatuor itaque seculis prius, quam hoc ipsum in concilio Tridentino decerneretur, prohibita apud Hungaros fuerunt [3]). Super rebus fidei cogitare jam, et, quae tradita sunt, expendere nostri caeperunt. Erantque bene multi, qui Patrum, cum gentiles adhuc essent, de Deo uno notionem, testimonio quoque sacrarum literarum probatam, ea quidem parte, qua Deum hunc trinum credere jubebantur, rationi magis convenire obtendebant. Eripiendum his profanum errorem hunc, et ut quisque mysterium id esse fidei constanter moneretur, diem honori sanctae Trinitatis festum Colomannus instituit, officiumque cultus [4]) descripsit, quod universa deinde Eclesia secuta est.

---

omnem justitiam apud Eclesiam s. Nicolai habebit, excepto duntaxat placito christianitatis et judicio ferri et aquae, quae apud plebanum de Leibnicz spectabunt, cooperante sacerdote de Mukernova. Goessensis vero et Prielebensis eclesiae in placito christianitatis et excessuum satisfactione, in judiciis ferri et aquae ad matricem Eclesiam Liesznich respicere tenentur, cui etiam antiquo et canonico juri nullatenus refragentur". Nihil reprobo: quaero saltem: an hac potius, quam Colomanni vivere lege Majores tuos malueris? Szvorenyius l. c. Fasc. II. p. 115 vim constitutionis Colomanni assequutus non videtur.

[3]) Colom. l. II. c. 15: „de desponsatione placuit s. synodo, ut omnis conjugalis desponsatio, in conspectu Eclesiae, praesente sacerdote, coram idoneis testibus, signo aliquo subarhationis et consensu utriusque fieret; aliter: non conjugium, sed opus fornicationis reputetur.

[4]) Ibidem l. 1, c. 72.

§ 14.

partim synodis perlatae.

Sic vero mutuum, quod ab aliis receperunt gentibus, cum amplissimo rependerunt foenore Hungari. Quorum

eae item leges, quae synodo Laurentiana coaluerunt, commemorabiles sunt [1]). Ac inprimis: ne quis asummi dehinc ad Episcopatum, nisi ex consensu conjugis; ne, qui Diaconatum et Presbiteratum sine matrimonio adepti sunt, illud amplius contrahere possint. Clericis tabernariis et foeneratoribus esse non liceat; nullus presbiter baptismi aut sepulturae pretium exigat, aut conventionem de missa pro oblatione faciat. Episcopus, si quem sacrorum communione interdixerit, Regi id per literas significare; si Episcopi jam defuncti, quin eclesiae suae providissent, tantum filios suos ditassent, hi inde medietatem reddere Eclesiae teneantur. Abbates denique parentibus (cognatis) suis non majus, quam ceteris solatium facere pauperibus possint.

---

1) Dedit ea Koller in Hist. Episc. Quinqueecl. T. I. p. 382 et seqq.

III. Leges politicae.

§ 15.

quibus institutum ministerialium excultum;

Isthvánfius Pro-Palatinus historiarum suarum de rebus Ungaricis lib. 16 Oppidum Ruthenorum, quod Orosfalvam vocant, Colomannum Regem adductis e Lodomeria et Gallicia Russorum provincia colonis condidisse tradit; lege lata, ut cetera liberi essent; portas duntaxat et januas Regum custodirent, quod auctor idem sua etiam aetate observatum commeminit [1]). Ex

---

1) Edit. Colon. p. 273 vide etiam Pray Notit. praev. p. XCV. Huc faciunt literae quoque Stéphani V., quibus Thomam de genere Pok Janitorem Patris sui in possessionibus suis: Kus, terra Téth, terra Byssenorum vicina terrae ipsius de Pok in Comitatu Jaur. cet. confirmat de a. 1270.

classico hoc testimonio aliis quoque diplomaticis locis egregie confirmato; quae item Kéza, seculi 13 scriptor, de conditionariis pro vario laborum genere per Colomannum in varias divisis classes tradit, perspicuum est: Instituto d. Stephani de ministerialibus, cura, studio, labore Colomanni tantum accessisse, ut caeptis illius hic demum supremam impossuisse manum videatur.

§ 16.

atque servis etiam securitas, ne vendi extra fines regni possent, asserta.

Hoc itaque cum d. Stephano commune; aliud, de quo dicere pergimus, proprium Colomanni providentiae studium fuit, ut sibi gloriosum, sic nomini hungaro, populoque universo perquam salutare. Vendi adhuc servi, neque ii solum, qui in hanc nati conditionem, sed etiam, qui in poenam delicti ad civilem mortem hanc damnati sunt, extra fines regni libere potuerunt. Consuetudinem hanc, velut quae et per se barbara esset, et regnum incolis nudaret, qui emendati utilem ei olim praestarent operam, abrogavit, legeque severissima interdixit. Atque hujus beneficio providentiae suae non tantum servos genere hungaros, sed quemque in Hungaria natum etiam alienigenam, ancillamque (exceptis linguae alterius servis, qui ab aliis ducti essent regionibus) maximi Princeps animi complexus est [1]).

---

[1]) Colom. l. 1, c. 77. Rottekius aliarum homo rerum cognitionis judiciique amplissimi de hungaricis oppido quam perpauca et quae o. c. T. V. p. 309 in Hungaria (ab a. 800 — 1300) duos tantummodo legum latores Stephanum I. et Vladislaum I. exstitisse tradit, etiam corrupte legit. De Colomanno, legibusque ejus apud auctorem hunc nihil.

§ 17.

Colonorum denique conditioni prospectum est.

Veteres, ait is, Coloni terra ejecti sua, et aliam non habentes, ad suam revertantur; sin haec jam monasteriis, vel eclesiis collata essent, ipsi vero aliam haberent; nil de praesenti rei statu mutetur [1]).

---

[1]) l. I. c. 19.

IV. De re militari.

§ 18.

De obligatione praestandi equi exercitualis.

Instituta per Colomannum, an inveterata jam consuetudo fuerit, ut coloni simul sumpti Domino suo exercitualem equum unum non tam praestare, quam commodare tenerentur, nondum eliquatum; id prope certum habeo, eam a germanis acceptam: de pretio tamen equi, si periret, resarciendo, nihil eorum legibus constitutum esse [1]). Colomannus, quoties ipse aut Dux Almus in provinciam aliquam veniret, equum quidem exercitualem praestari sibi, aut Duci lege jussit, sed de pretio quoque equorum constituit. Horum quatuor commodabantur nunciis, qui de discrimine aliquo ad Regem deferebant [2]).

---

[1]) Vide de his Grimmium o. c. p. 362 et seqq. Equus, qui Colomanno exercitualis, Germanis Saymer, corrupte latine saumarius.

[2]) L. 1. cap. 36 pretium viatici nunciis Palatinus Comes persolvit; quis ille? Thesaurarius, si me audias; qui aeque Archiofficialis, unus itaque Palatinorum Comitum fuit.

§ 19.

De mensura facultatum, secundum quam eques loricatus, per dominos erat statuendus.

In legibus Colomanni alia item usui belli egregie apta [1]) constitutio legitur, ut Comites (Domini) quibus tot tantique essent coloni, ut ab his et equum exercitualem et pensas centum recipere valerent, [2]) ii quidem loricatum, alii quibus quadraginta solum pensae ab hominibus suis provenirent, militem absque lorica in campum educere teneantur. [2])

1) Lib. 1. c. 40.

2) Recollige, quae lib. III. de pecunia exercituali dicta sunt. Ad legem hanc Colomanni illustrandam facit etiam literarum de libertatibus Koyensium munificentia Magistri Theodori a. 1273 descriptis, quas inferius enumerabimus, pericope sequens: „Item ab eodem tempore (in revolutione quarti anni a die sui adventus) annuatim quaelibet mansio denarios exercituales, unum pondus, in festo s. Georgii solvere teneatur."

V. De re tributaria.

§ 20.

Generatim.

Rem ille tributariam (collectas) ad aes paratum reduxit, fixisque pro summa aequitate sua legibus definivit, quibus plus irrogare nec ipse, nedum exactores possent. Hospites jam accolas, ab alienigenis distinxit prudentissime [1]), et uti hos recipi sine fidejussore vetuit, ita illos a medietate substantiae suae, in partem oneris pecuniae exercitualis vocavit [2]). Atque hunc ille modum in

1) Conf. l. I. c. 4. cum c. 35 et 77.

2) cit. cap. 35.

emetiendo quoque capitis censu tenuit [3]). Ministeriales Regis quippe (udvarnoki maximam partem alienigenarum posteri) et qui in medio horum tardius consederunt, dimidium ejus, quod per ceteros conditionis libertinae homines praestabatur, et ex decreto quidem Colomanni quatuor denarios pensitarunt [4]). Denariorum horum, uti et vectigalium tertiam, quae usu hactenus comitibus parochialibus obvenerat, his lege scripta addixit; simul tamen prohibuit, ne quod antea per nonnullos factitatum est, suam ex denariis his praecerpere partem ausint.

---

3) Hunc namque denarii pro libertate, distincti a denariis pro opere (e. g. exercituationis) significant cap. 80.

4) Ibid. c. 45. § 2.

§ 21.

De Marturinis

Constitutionem Colomanni de Marturinis (a marte animali generis mustellini hoc [1]) nomen) per Slavoniam pendendis, Bulla aurea Andreae II., comunibus universae Hungariae (vim vocis universae, et formulae: totius

---

1) Helmoldus Chron. Slavor. l. I. c. 1. „Pellibus abundant peregrinis; — ad nostram damnationem, qui ad marturinam vestem anhelamus, quasi ad summam beatitudinem, itaque pro laneis indumentis — illi offerunt tam pretiosos martures". Mart. Epig. l. XIII. 69. Pannonicas vocat cattas „Pannonicas nobis nunquam dedit Umbria cattas; mavult haec Domino mittere dona Pudens." Martures vocat Henricus Carinthiae Dux in Diplomate de a. 1103 „cum omni utilitate, cultis locis et incultis — castoribus et martoribus"; in alio a. 1104 „cum venationibus — pellibus martorum — castorum venationibus". De marture, et marturina (vectigali regio) vide etiam literas Emerici Regis Eclesiae Zagrabiensi concessas. Ac regnum quidem Slovoniae ab antiquo Marturem pro armorum insigni habuit; de quo renovato Privilegium Ulad. II. Kerchelich in Notit. prael. p. 308 produxit.

regni alibi explicabo) non tam expetita, quam flagitata votis, solemnissime approbavit. Quis igitur ferat illudi sibi per recentiores scriptores aliquos, qui confuso Ordinum discrimine, Croatas omnes tributo hoc obligatos comminiscebantur. Imperaturus legem hujusmodi alter fortasse victor fuerat: De Colomanno fac aliter existimes Marturinas ille hominibus conditionis obnoxiae loco denariorum, de quibus diximus paullo ante, non igitur titulo vectigalis majoris irrogavit; liberos (milites, nobiles) non modo vectigalis hujus immunitate donavit; verum Dominis, quorum coloni pensione hac tenerentur, tertiam hujus partem contulit, privatasque horum et publicas aerarii rationes sic conjungendo, se non solum vincere, sed qui victoria sapientissime utendum sit, aprime novisse clarissimo documento comprobavit.

---

2) Art. 27. 1222.

§ 22.

conditae

Haec Colomannus Rex, sui tantum, ut vides, unius similis, atque hujusmodi sunt ejus omnia. Almum ex diverso, nihil ferme, quod publico usui esset, egisse comperio. Propter amissum Regis Croatiae titulum, ardens dolore, conflato bello civili, cum a Croatis nihil spei suppeteret, vocatis in societatem armorum Suatopluko Bohemo et Boleslao Polono, sua ipse confessione, seditionis reus, semel, ac iterum et tertio impetrata a Colomanno fratre [1]) venia sic abusus, ut rursum Henricum Caesarem ad invadendam Hungariam permoveret, quartumve reconciliatus ultra etiam adversa Colomanno agitare, et quantum per se staret, sufflaminare conata ejus satageret.

---

1) Germanus enim Regi fuit. Ad quod probandum diligentissimus Podhradczkius in Chronic. Budensi p. 179 amplissimos industriae suae fructus lancibus pandis attulit.

Stirpem itaque invisam, sibique et soboli suae, uti metuebat, fatalem evellere, et in ira, an morbo, utrumque enim traditur, Almum Belamque filium luminibus, ac Belam etiam testiculis privari jussit. Sed posterius hoc, quibus exequendi negotium datum est, pueri miserti facere omiserunt. — Scelus hoc erat Colomanni, minus quidem, quam quod hoc admodum tempore Wilhelmus II. Rex Angliae Cognatorum ultus perfidiam patravit. Sed enim vero scelus, quod per Regem tam spectatae doctrinae comissum, neque familiari graecis consuetudine hac satis elui posse videtur. At enim nec nos hunc caeli hungarici solem sine macula; — sed tanto hoc Rege noctes hungaricas haud paullo magis, quam per Europae plerumque dies, lucidas diximus.

LIBER SEPTIMUUS.

IMAGO HUNGARIAE

SECULI DUODECIMI.

Talis est quaeque resp. qualis ejus est natura aut voluntas, qui illam regit.

Scipio apud Cic. de rep.

X. REX STEPHANUS II.

ab anno 1114 — 1131.

§ 1.

Propter aetatem ejus in procuratione regni Pontifex Strigoniensis, et Palatinus erant aliquamdiu.

Tres et decem natus annos patri successit. Regnum itaque, cui gubernando per aetatem idoneus nondum erat, ejus nomine Proceres, Colomanni, opinor, delecti judicio, inter quos Laurentius Archiepiscopus Strigoniensis, et Joannes Urosius Palatinus praecipui, aliquamdiu procurabant. Horum consilio Stephanus non multo post corona incinctus, hunc jam puer animum altum atque erectum praese gerebat, ex quo judicari posset, alterum eum Hungariae futurum Zoltanum fuisse, si in propiora huic tempora natus, aut Duumviris his, prisca virtutum hungaricarum laude, aequales ceteri Summates fuissent.

§ 2.

Urbibus maritimis, quas Veneti oportunitate hac usi occuparant,

Rerum a Colomanno in filium puerum transitus peroportunus Venetis, ut quod diu adhuc frustra optabant, maritimarum Dalmatiae urbium rursus potirentur. Effectum id dederant a. 1115; sed felicitate armorum Stephani altero mox anno superati, Spalatumque Tragurium cum reliqua, praeter Jadram Arbamque ditione, recupera-

tum. Simultatum, quae Stephano cum Duce Bohemiae Ladislao fuerant, causa incerta, fautor certus: Solthius Comes peregrino natus genere, qui mutuis Regem Ducemque suspicionibus impleverat. Et hanc tamen et aliam cum Leopoldo Austrio, causa limitum, controversiam aequis pactis composuit, et fide Spalatensium Traguri-norumque novo Diplomate sibi devincta, totus jam in eam incubuit curam, ut quod pater ultimum jussisset, acceptam per hunc a Russis cladem ulcisceretur.

§ 3.

Cladem per Colomannum a Russis acceptam ulturus in hos movit, sed spe sua per summam Cosmae de genere Páznán aliorumque perfidiam excidit;

Specie igitur Jaroslai in Lodomeriam, cujus ditione per Ladislaum Ducem Kiowiensem deturbatus est, restituendi, a. 1127 in Russiam movit. Sed bello hoc Optimates per scelus se a fide abduxerunt. Auctorem annales patrii Cosmam de genere Paznani ferunt, qui Regem, ut omnia, ita bellum id absque consilio suorum suscepisse causatus, socios, hi deinde milites ad solvendam obsidione Kiowiam repetendosque Lares, regemque alium eligendum incitarunt. Ex eadem igitur gente Paznanorum, quam penes summa praecipuae in Stephanum I. fidei gloria, haud multo post teterrimae in Stephanum II. nominisque hungarici existimationem perfidiae caput fuit. Verba hujus ad Stephanum: Domine, quid est, quod facis? si cum multa morte militum tuorum castrum capis, quem Ducem constitues? ad speciem providentiae adornata, in re ipsa, et haec, et quae his subjecit: si inter principes tuos eligis, nullus remanet, ignotam adhuc moribus hungaris vecordiam hominum significant, qui in publicum segnes, privatim omni pravae industriae genere graves sunt.

§ 4.

Res igitur bellicas deinceps solo ferme Regio milite, praeclaraque Cumanorum opera gessit, semelque ac iterum opresso bello civili; suo maxime exemplo ostendit:

Atque ex hoc tempore Stephanum, quod Saulem ex sorore nepotem, re ipsa regno destinari intellexit, cum perduellibus ex rigore legis d. Stephani (l. II. Decr. Cap. LI.) egisse, ne nihil Ottoni Frisingensi deferre videamur, concedimus; at enim severitate hac patriam civilis belli periculo ereptam, auctoritatem legitimi imperii vindicatam, arreptaque ad incolumitatem publicae rei media per partem populi meliorem maximamque probata non meminisse non possumus; opprimi nimirum pestis ea, per adolescentem non poterat, nisi huic plurimi de genere equestri sufragati fuissent. Quorum in se studium cum exploratum haberet, plura deinde etiam bella et contra Polonos et Graecos gessit, Regio maxime milite, stipendiariisque Francis, ac Bohaemis, quos Sobieslaus ei suppetias miserat. Egregiam ei Stelphelius quoque affinis, praecipuam vero operam Cumani dederunt, quos per Joannem Comnenum a. **1122** caesos benigne accepit, sedibusque in magna, juxta alios minori Cumania assignatis per omnem vitam suam gratissimos habuit.

§ 5.

quantum bono fortique Principi in amore populi adversus fluxa Oligarcharum studia praesidium existat.

Stephanum, ut nuptias iniret, ex quibus liberi quaererentur, Optimates coegerunt; sed ex conjuge (Adelhais fuit patre Henrico Landgravio Stelphensi et Burggravio Ratisbonensi, matre Richerda Leopoldi Ducis Austriae sorore genita) proles ei nullae. Cum itaque graviori valetudinis genere a. **1130** tentaretur, pars factiosorum Borsium, pars Ivanum Reges eligunt; sed simul Rex con-

valuit, simul hanc quoque civilem procellam dispulit. Quod indicio itidem est: Stephanum, dum viveret, praecipuum boni fortisque Principis praesidium: amorem populi, constanter tenuisse.

§ 6.

Idem in maxima hac bonorum inopia ipse ad designandum sibi successorem animum adjecit, Belamque Almi filium in societatem regni assumsit.

Hujus in salutem ipse, ad designandum sibi successorem animum adjecit, atque haec eum gravissima cura dum versaret, opportune allatum est: Belam Almi filium superstitem esse et in coenobio Pécsvaradiensi servari. Hunc itaque accersitum et consortem regni declarat, et corona redimiri curat; et ut matrimonio quamprimum illigetur, sapientissime providet, Helenamque Urosii Serviae Principis filiam conjugem ei deligit. Stephanus tricennarius decessit; non multo post, quam ei ex matrimonio hoc nepos Geyza natus esset.

XI. REX BELA II.

ab anno 1131 — 1141.

§ 7.

Comitia Aradini anno 1132.

Rebus per hunc gestis vel in primis uxor virili mulier animo, et Sobieslaus Bohemiae Dux per sororem Adelhaiden affinis, et denique Albertus Marchio Austriae commodabat, cui Hedwigam alteram sororem collocavit. His contra intestinas Procerum factiones praesidiis nixus, Aradinum a. 1132 Comitia indixit, magna populi frequentia, tristique caede principum virorum, qui paternae suae-

que calamitatis auctores aut erant, aut subdebantur, nobilitata. Horum facultates publico judicio in Fiscum redactas, ut accepit, inter cathedrales divisit eclesias, Stephani Protoregis hac in re secutus exemplum.

§ 8.

post, ubi Borichium, qui se Colomanni filium regnique haeredem ferebat, fautorum ope nudavit,

Liberi caesorum, ut Thuroczius loquitur, registrati [1]) seu, quod idem bene explicat, omnibus exuti bonis suis, cognatique horum Borichio (ex secunda Colomanni uxore Predslava ob adulterii suspicionem ad suos relegata natus hic erat regnique se ferebat haeredem) auctores sunt, hoc ut capessere festinaret; sed et horum studia, et auxilia per Russorum et Poloniae Duces Borichio praestita frustra fuerunt; quod Rex edito in castris ad Sajonem positis novo adversum fautores domesticos Borichii non minori severitatis, quam securitatis specimine, hostibus quoque externis animum hac vice quidquam audendi ademerat. Neque enim eo secius deinceps quoque aemulus is, Boleslai adjutus ope, semel atque iterum fortunam experiri constituit; dum tandem Sobieslaus, ut ad alias Polonus curas avocaretur, huic negotium domi fecisset, non prius desitum, quam promitteret pacto, se a tuenda Borichii causa semet abstinere velle.

---

[1]) Tantundem significat, ac in regestum proscriptorum (Achtbuch germanis, quod eruditissimus Haltaus pluribus exemplis illustrat) relati. Cf. supra l. II. § 33.

§ 9.

alia anno 1136 Strigonii celebravit.

Alia Rex hic Comitia Strigonii habuit. In his communi regni consilio Boznensem Ducatum (Serviam me-

diteraneam, per quam Bosna labitur) filio suo Ladislao dedit, supremo in Ramae regnum (occidentalem Serviae partem a Rama flumine sic dictam) jure sibi retento.

§ 10.

novoque exerciti per Reges Hungariae a fatis quoque Colomanni Juris Patronatus argumento edito,

Inter haec Belae II., causa Gaudii, quem a literis, moribusque commendatum Spalatensem Archiepiscopum renunciaverat, simultas cum Innocentio PP. oborta; non quod factum Regis Pontifici non probatum, sed quod ille contra vetustam consuetudinem, Innocentio inconsulto, a Strigoniensi consecratus Praesule fuit; sed per literas nunciosque placatus Pontifex, Bela petente, Gaudio etiam pallium misit.

§ 11.

de Hungaria haud mediocriter meritus est.

Bela Idibus Februarii 1141 exstinctus Geyzam Regem destinatum, Ladislaum Bosniae et Stephanum Syrmiae praefectum filios, itemque filias Sophiam Henrico, Conradi Imperatoris filio desponsam, et Gertrudem Miecislao Poloniae Duci collocatam habuit, de regno vel multiplici hoc nuptiarum foedere, securitateque suorum domi forisque totidem firmata praesidiis, [1]) haud mediocriter meritus.

---

[1]) De auctoritate Regis hujus satis sit dicere, hanc fuisse tantam, ut in Marchia Ruthenorum absens diuturnae populationi, qua finibus Hungariae proxima pars Carantanae ditionis Archiepiscopi Salisburgensis (Chonradus tum erat) in solitudinem ferme redacta est, per Nuncium hujus interpellatus, nullo severioris medii usu facto, finem imposuit. Atque hoc conjunctionis initium fuit, quae mutuis culta officiis, inter Belam Geyzamque deinde, ac A. Episcopos Salis-

burgenses quamdam necessitudinis speciem habuit. Vide Chonradi vitam auctore anonymo Raitenhuslacensi synchrono apud Pecz T. II. p. 222 seqq. Hansiz T. II. p. 272.

XII. REX GEYZA II.

ab anno 1141 — 1161.

§ 12.

Initium Principatus Regii a Spalatensibus privilegio donandis, Saxonibusque in fundo Regio ultrasylvano collocandis fecit.

Regnum, quod vix puerum egressus, tertia post obitum patris die adiverat, adjutorio matris, itemque avunculi Belae, singulari constantis aetatis prudentia tenuit. Initium Principatus Regii a Spalatensibus eodem, quo Tragurini, liberalitate Colomanni, fruebantur, privilegio donandis fecit. Mox in parte Transylvaniae per Cumanos et Bissenos in vastitatem redacta (fundum regium appellabant) evocatas a. 1143 ex Flandria Saxoniaque colonias collocavit, quae agro colendo, fodinis: Trajani Imperatoris olim in Dacia thesauris reserandis [1]), arcendis simul vicinorum hostium insultibus intenderent. Hospites hi, quod se facturos Geyzae receperunt, rite executi omni hoc industriae genere post paullum ita inclaruerunt, digni ut essent, quorum et vexillum et sigillum splendidam epigraphen „ad retinendam coronam" praeseferret, amplissimisque per sequentes Reges favoribus aucti, sublimes in finitimis partibus regni colum-

[1]) Ipsis jam iis unde quadraginta annis, qui ab hoc Rege in Emerici tempora fluxerunt, urbes Transylvaniae Mediam, Sabesum, Cibinium, Claudiopolim, et Schaesburgum aut funditus aut e ruderibus suis excitatas, perhibet Ederus in Comm. de init. Sax. p. 28.

nae [2]), nervus Transylvaniae [3]), et urbes per eos, ubi aditus ex hostico proclivior esset, confestim erectae, decus murusque regni ex ea parte, dicerentur.

---

2) Vide Grundverfassung der Sachsen in Siebenb. p. 221.
3) Ibid. p. 23.

§ 13.

perpetuis deinde causa libertatis patriae bellis involutus.

Geyza Borichium haereditate hostem accepit, non tam per se se, quam quod Conradi III. Imperatoris confidebat ope, notabilem. Guelphum itaque Henrici superbi Bavariae Ducis fratrem, Geyza in suas pertrahit partes, annuumque huic pactus stipendium, Caesari bellum domi comparat; antevertere tamen nequibat, quin Austrii causam aemuli sui (Borichii) armis propugnandam susciperent; sed horum pars caesi, pars cum Henrico Duce profligati; Borichius effugisse mortem videtur, ut diutius miser, altero demum Geyzae cum Manuele Imperatore Graecorum bello occumberet.

§ 14.

Hungariam, quam alter Caesarum ab ortu, ab occasu alter subjugare laborabant,

Ea enim Principatus Geyzae erant tempora, ut Imperatorum uterque, velut ex compacto, Hungariam mittere sub jugum niterentur. Sed bella cum graeco plura; primi occasionem Servia dedit; quod Bachinus magnus hujus Jupanus arrogantiae fastusque Byzantini pertaesus per affinem suum (Beluses hic seu Bela fuit Geyzae avunculus) facile se permoveri passus est, ut rejecto Graecorum imperio, se cum suis in clientelam Regis Hunga-

riae conferret. De quo postquam Manueli innotuit, ad arma ventum, propeque erat, ut eodem tempore cum Friderico quoque Aenobarbo Imperatore Germaniae, quod hic mox ab inauguratione sua ad bellum Hungariae inferendum accingebatur, decertandi esset necessitas. Pax itaque cum Manuele festinata; interea vero, dum de hac confieret, Fridericus aequiori Principum Imperii consilio a proposito avocatus est.

§ 15.

viribus licet proditione fratrum labefactis,

Alterius, quod anno **1154** inter Geyzam et Manuelem recruduit, belli causa Andronicus Caesaris consobrinus, fratres item Geyzae Stephanus et Ladislaus, proditionis utrinque rei fuerunt. Ille Regi, si ad invadendum imperium auxilio sibi esset, Nissam et Branizobam, quibus paullo ante per Manuelem praefectus est, pollicebatur; hi pari cupiditate dominatus periculum, quod Imperatori immineret, huic denunciant, et tamquam parum esset polluto sic sanctissimae necessitudinis jure, patriam quoque prodidisse, cum non exigua Hungarorum manu, velut proditionis obsides ad Manuelem concedunt, huicque bello contra fratrem, popularesque concitato operam navant. Varia hoc utrinque gestum fortuna; anno itaque **1156** mutua voluntate ad deliberandas pacis conditiones descensum; ex his praecipua fuisse videtur, ne Manuel Regi, fratrum suorum causa, quidquam deinceps hostile moliretur.

§ 16.

integram conservavit.

Neque tamen vel per haec Stephanus fractior animo, imo in conflanda Geyzae invidia ardentior fuit. Byzantio enim ad Fridericum Imperatorem se abstulit, huncque

de ope ferenda interpellavit. Caesar misso in Hungariam legato, qui profugum Geyzae conciliaret, postquam ex hoc reduce intellexisset „illum Geyzae fratrem, regni fuisse consortem; Geyzamque solo fere tantum nomine ei praestitisse, quamdiu Germanitatis illaesa jura mansissent; at enim Stephanum pravorum consilia secutum, bellum ultro intulisse; et postquam superatus sit, queri, quod injuriam facere nequiverit; fugam ipsam in Regis arripuisse invidiam: in regno enim manere ei quieto licuisse“ — non Stephanus opem a Friderico, sed Fridecus a Geyza, praeter oblata fere mille talentorum munera, sexcentos sagittarios ad bellum Mediolanense impetravit. Radevicus quidem Stephanum causam suam ad Fridericum pertulisse scribit, quod Romanum Imperium totius orbis asylum esset; ast Fridericus asylum hoc per Stephanum apud Graecos antea quesitum, rursus ab iisdem sollicitari magna adeo voluntate admisit, ut eundem per Venetias in Graeciam revertentem etiam adjuvaret, et commenta scriptorum, qui aliquod Germaniae in Hungariam jus fuisse ex illo Stephani facto argutantur, refelleret. [1])

---

[1]) Fridericus ipse, testimonio literarum quas de generali Conventu, causa electionis Pontificis Romani, Papiam indicto Romam et ad Episcopum Brixinensem, a. 1159 dederat (Perz monum. Germ. hist. T. IV.) speciatim verborum „ad quam evocavimus totius imperii nostri, et aliorum regnorum, scilicet: Angliae, Franciae, Ungariae, Daciae Archiepiscopos“ cet. de Hungariae idem, quod Angliae, Franciaeque autonomia sensit.

§ 17.

Atque haec verissima, et perpetua memoriae ejus gloria est;

Geyzam inter fautores Victoris quarti, quem Fridericus Imperator Pontificem jusserat, per scriptores non-

nullos numerari facile patior [1]). Eundem postea partibus Alexandri III. legitime electi Pontificis studuisse, multo etiam facilius; primum enim Geyza suae in Caesarem observantiae onus imposuerat sibi; alterum Lucas Banfyus se apud Regem precibus obtinuisse ait, certumque fide Diplomatum est: Geyzam Eberhardo Salisburgensi Metropolitae adversus Fridericum opem promisisse et hoc ipsum etiam Ludovico VII. Galliae Regi perscripsisse.

[1]) Argumento literum, quas praecedenti § subjunximus Epistolaeque Concilii Papiensis, quae Regem Ungarorum per literas et legatos electioni Victoris consensisse perhibet a. 1160 apud Percz l. c.

§ 18.

nam de alio, quod ab antiquatis per eum Colomanni scitis, revectaque veteri judiciorum forma vulgó summitur, laudis ejus argumento

Verba literarum Geyzae de a. 1149: „Quia ego instituta s. regis Stephani a rege Colomanno et filio suo, rege Stephano subtracta restitui“ [1]) pro indicio antiquatorum per Geyzam institutorum Colomanni omnium, ac maxime Judiciorum Synodalium, Scriptores quidam summunt, laudantque [2]); nos judicia Synodalia per Colomannum eo consilio instituta diximus, ut horum praesidio tenuiores ab injuria potentiorum securi, jurisque reddendi ratio celerior redderetur; iis abrogatis mala, quibus ille salutari hoc remedio obviavit, recruduisse post paullo docebimus. Magnum itaque belli gloria Geyzam, seu potius excellentibus omnium aetatum Imperatoribus parem: nemo existimet aliter; sed Colomanno etiam justiorem, aequioremque illum fuisse, qui contendunt, viderint ne involvere Colomanni memoriam umbra, atque hac non tam ad illustrandam solidam eam Geyzae gloriam, quam ad

[1]) Katona Hist. Crit. T. III. p. 549.
[2]) Kelemen Hist. Juris h. p. 103.

conficiendam huic vanam novae laudis materiam abuti velle videantur.

§ 19.

secus sentire licet.

Si quid mihi videre ex tam longinquo licet, seculi haec culpa fuit, tam culto Colomanni ingenio multum disparis, ut maxime salutaria consulta ejus minime ferret, addendaeque his majoris perfectionis incapax, ad prisca, deteriora licet, sed adsueta, potentioribus vero placentia magis revolveretur. Temporibus igitur cessisse Geyzam, non etiam domestico judicio, atque animi sui sententia quaedam Colomanni Instituta reprobasse existimo, plura enim porro quoque perstiterunt. Neque hic praeterire verba Ottonis Frisingensis licet moribus, temporibusque Geyzae II. apta maxime. „In hoc, ait is, Graecorum imitantur solertiam, quod nullam rem magnam, sine crebra et longa consultatione agrediuntur. — Ad Curiam Regis sui singulis ex primoribus sellam secum portantibus conveniunt, et de suae reipublicae statu pertractare et discutere non negligunt.“ — Quae quidem ille, quam vere dixerit, quot ferme Geyzae literas, tot clarissimos testes habemus [1]).

---

[1]) Harum illae de a. 1156 (C. D. II. p. 140) concessionem Regis et consensum totius regni sui memorant; aliae (ibid. p. 144) regali et totius regni Sigillo principali roboratae, disserte de gratia Regis et omnium totius regni Primatum assensu approbante loquuntur.

XIII. REX STEPHANUS III.

a Kal. Jun. 1161 usque Idus Julii.

XIV. REX LADISLAUS II.

ab Idibus Juliis 1161 usque XIV. Januar. 1162.

XV. REX STEPHANUS IV.

a XIV. Jan. usque 19. Junii 1162

Stephanus III. restitutus, inde usque Nonas Mart. 1173.

§ 20.

Stephanus III. per vices;

Stephanus III. patre Geyza II. matre Euphrosina Minoslai Russiae Principis filia, magni muliere animi natus, regnum, quod peradolescentulus adivit, non ultra sesqui mensem tenuit. Manuel enim, ut erat ambitiosus, fastuque immodico, postquam veteris Imperii Romani fines restituere, arcemque hujus consilii in Hungaria ad subjiciendas, retinendasque in obsequio ceteras provincias opportunissime sita, locare concupivit[1]), totus in eo erat, ut Stephanus senior (Geyzae II. frater) cui Mariam ex Isaacio fratre neptem conjugem dederat, Rex per Hungaros renunciaretur.

[1]) Cinnamus edit. Ven. p. 97 : ,,Hungariam in medio occidentalium nationum positam sibi comparare totis viribus satagebat.''

§ 21.

aliquamdiu enim Ladislaus II.

Ad hoc consequendum, et, ut calliditati suae aliquam pietatis justitiaeque speciem indueret, de more approbato

Hungarorum id esse contendebat, regnum ut non ad filium, sed fratrem defuncti Regis devolvatur. Exemplis, quae hanc in rem non deerant, largitiones promissaque ampliora et maximas, quas ad limites ostentabat, copias addidit. Quo factum, ut pars maxima Hungarorum, quod his pares subito opponere vires nequiverant, ut aliquid Manuelis gratia egisse viderentur, jusque simul liberae electionis salvum servarent, non quidem Stephanum ob conjugem graecam invisum, sed Ladislaum fratrem ejus, a quo graecis licet informato moribus prae fratre meliora exspectabant, Regem declararunt.

§ 22.

ab obitu hujus Stephanus IV.

Atque hi fere erant, qui Ladislao paullo post mortuo, suffragia sua in Stephanum IV. contulerunt; hunc nempe Regem habere, quam instantis secus belli calamitati objicere rempublicam maluerant. Erat tamen bene magna Hungarorum pars etiam tum Stephano III. addictissima. Contra hos Stephanus IV. Graecorum implorabat auxilium, eademque opera suam simul perniciem maturabat. Audita enim illorum adventantium fama, qui adversae partis erant, ad quietis fideique speciem se composuerunt, sed ut Rex impetrari a se passus est, copias has, ut domum remitteret, multo acrius questi, palam jam esse: si Stephanum IV. regnare sinant, Manuelem Dominum habituros, plures ad fovendam Stephani III. causam adducunt, praelioque inito superiores Stephanum III. restituunt.

§ 23.

hocque regno exacto, rursum Stephanus III. Hungariae praefuit.

Manuel propositi de Hungaria sibi quoquo modo asserenda tenax, ab armis, quae per Stephanum IV. exora-

tus, frustra resumpsit, ad dolum, specie amicitiae, involutum se convertit. Georgium Palaeologum Praefectum Praetorio cum legatione amplissima misit, qui Belam alterum Geyzae II. filium, adhuc puerum filiae suae Mariae sponsum expeteret, in spem imperii per se educandum. Stephanus de hoc affinitatis vinculo, et sibi et regno gratulatus lubens annuit, legatoque Imperatoris Belam tradidit. Hunc ille indito Alexii nomine dignitate Despotae exornavit, neque eo secius, postea quoque omni quaesita causa, jam quod Stephanus III. haereditatem a patre Belae filio assignatam detineret; jam, quod necem Stephani IV., quam Hungaris imputabat, inultam pati non posset, semel atque iterum copias in Hungariam ducere et fortunam contra Regem egregie fortem, suppetiisque per affines suos praestitis adjutum tentare non cessavit, licet jam a. 1163 professus sit: Bela in integrum restituto, nullam sibi amplius belli, nisi injusti, rationem relictam esse. Bosniam ille Serviamque trans Savum, ex citima regione Syrmium et Dalmatiam haeriditatis Belae titulo tenuit, ex animo suo non huic, sed qui illi ex altera conjuge natus inter haec est, filio Alexio transmittendam. Hunc enim a. 1170 successorem suum declaravit; Belae vero, quem Maria filia alteri destinata marito, cum Agnete Graecis Anna, sorore Augustae junxerat, Caesaris axioma concessit.

§ 24.

Cujus in sedem Romanam indulgentiae testimonio literae de a. 1169 exstant.

Geyza II., ut Alexandro III. Pontifici satisfieret, de Episcopis sine auctoritate et consilio ejus non deponendis nec transferendis petenti annuit; filius Stephanus III. a. 1169 hortatu ejusdem Pontificis, plus, et de Clericis enim procurationi rerum Episcoporum decedentium praeficiendis; et pacto cum Patre convento ad quasvis rega-

les aliasque Praeposituras, Abbatias et beneficia eclesiastica extendendo promisit [1].

---

[1]) De literis his per Katonaium ex Baronio mance, per Kollárium ex Conteloro integre vulgatis Kollár, Katona, Pray egerunt affatim. Pro sententia Katonaii etiam verba „de consilio gloriosae reginae Martis nostrae", faciunt, quae Diplomati Steph. III. bene conveniunt, in literis Belae III. frustra quaeruntur.

XVI. REX BELA III.

ab anno 1173 — 1196.

§ 25.

Licet mox post obitum Stephani III. Rex electus,

Maxima licet gentis consensione Rex salutatus, tamen quum essent, qui eum, tamquam a puero consuetudinibus aulae Constantinopolitanae innutritum aversarentur, fratrique ejus Geyzae in patriae educato sinu faverent; et rursus alii, qui viduam Stephani III. (Agnes erat Henrici Austrii, cui cognomentum Jasomirgottio, filia) uterum gerere, quoad igitur haec partu levaretur, exspectandum censerent; insignia regia ne tum quidem adeptus est, dum Geyza, quod libertate sua ad ciendam seditionem abusus esset, in custodiam datus, opinionem vero de graviditate reginae nihil habuisse veri constitisset. Lucas enim Strigoniensis Archiepiscopus, quod a Rege graecis informato moribus latinae eclesiae nimis quam metueret, eidem inaugurationis praestare officium cunctabatur.

§ 26.

non ante Idus Januarias a. 1174 et literas, quas ab eo Alexander III. Pontifex exegerat, nomine suo subnotatas, diademate regni incinctus est.

Rex igitur et Ordines ei addicti Alexandri Pontificis interpellarunt auctoritatem, qui cum Archipraesulem illum semel ac iterum nequiquam monuisset, tandem peragendi ritus hujus potestatem Colocensi Antistiti fecit [1]). Ne quid tamen inde jus Strigoniensis eclesiae detrimenti capiat, literas Rex prius, quam inauguraretur, dare debebat, quales Pontifex voluit, non ad solam securitatem eclesiae illius, sed ad eum modum exaratas, ut „salva una semper esset, apostolicae sedis auctoritas, a qua hungarici regni corona processisset“ [2]).Particula haec literarum illarum pura in praesens, ut Prayus rite observat, verborum forma, initium fuit gliscentis ex hoc tempore Romanorum Antistitum per Hungariam dominatus, frequentia casuum, quibus Reges sequentes, qua causa coronationis filiorum praevertendaeque delectus aleae, qua item laborantis in regno inter se Ducesque saepe diviso auctoritatis suae, Pontificum opem solicitabant, sic sensim protensi, ut seculo post Bonifacius VIII. persuaderet sibi, dare se Hungariae etiam invitae Regem posse.

---

[1]) Neque eo minus privilegia, quae edidit, nullo temporis ante an post coronationem, discrimine, plena vi probandi pollent. Juris consv. P. II. tit. 14. Adeo verum est ad Regii Majestatem Principatus acquirendam apud Hungaros principio in electione plus, quam coronatione situm fuisse.

[2]) Recitat literas has Pray in Spec. Hier. Hung. P. 1. p. 113 et seqq.

§ 27.

Idem justae severitatis exempla ab Regio exorsus lare, cum omnes muneris sui numeros expleret,

Inter coronationis solemnia Belam, ne dubium esset, quod exemplar regendae Hungariae delegisset, ex Stephani praescripto se hanc gubernaturum recepisse [1]), nullus dubito. Justam itaque morum illius severitatem aemulatus, cum paullo post Geyza Euphrosinae matris, itemque Stephani Archiepiscopi Colocensis et aliorum ope custodiae semet subduxisset, in fugae auctores fautoresque ita animadvertit, ut quod de matre in Graeciam, uti ipsa cupiverat, dimittenda, Stephano Archiepiscopo autem sede sua movendo cepit consilium, non modo non invidiosum, sed populare esset. Cuncti enim certo plane sensu judicabant: eum, qui jam in aditu regiminis, vel periculo existimationis suae quieti et tranquilitati publicae inserviret, postea quoque privatum officium rationibus reipublicae nunquam non posthabiturum.

---

[1]) Formulam nempe juramenti de pace Eclesiae servanda, ad instituta quoque d. Stephani, extensam fuisse. De veteri itaque formula illa nova accessione aucta Engelio c. o. P. I. p. 260 ad hunc modum assentior.

§ 28.

quam in his honestatis, dignitatis, gratique animi officiorum habuerit rationem, sua erga Manuelem Imperatorem,

Ab hac profectus laude Bela eum se constanter gessit, ut cum virtutibus, quae regiam dignitatem maxime ornant, excelleret omnibus; tamen in his ipsis propria ejus quodammodo nobilitas magnitudoque tum animi, tum ingenii, tum consilii excellere videretur. Antequam ad capessendum Hungariae solium iter iniret, per Manuelem

obstrictus sacramento, ne adversus eum aut Graecos moveret quidquam, fidem hujus religiosissime coluit. Et Dalmatiam itaque Manueli ad dies vitae reliquit tenendam, et vero bello, quod ei cum Sultanno Iconii erat, copiis, quas Ompodinus Banus et Leustachius Vajvoda Transylvanus duxerunt, auxilium tulit.

§ 29.

et Pontifices Romanos observantia docuit.

De ejus in Eclesiam latinam studio Innocentius III. PP. locupletissimus testis est. Ex cujus literis ad Emericum Regem datis intelligas: inter universas universi orbis provincias Hungariam speciali quadam praerogativa per Apostolicam Sedem dilectam, tum ob merita regni, tum vero ac praecipue ob ferventis devotionis constantiam et inviolabilis sinceritatis affectum, quem Bela exhibuit. Praeclarum sane elogium, sed aliud ejusdem Pontificis „nullam in hoc Bela neque rugam fuisse, neque maculam“ multo majus; ad utriusque enim et sacrae et profanae reipublicae rationes pertinet, vereque de eo et domi et Romae praedicari potest. — Juramentum is inaugurale ex verbis Pontificis nuncupavit, hacque promptitudine sua effecit, ut latini ab eo Eclesiae suae metuere desinerent; illa vero indulgentia, quod ad hujus necessitates relevandas censum ea tempestate per Hierarchiam hungaricam conferri cum vetare posset, non vetuerat, hoc consecutus est, ut praeclara ejus in Sedem b. Petri voluntate, hi plurimum etiam confiderent.

§ 30.

Fuit tamen haec ejusmodi, ut Dalmatiam non ultra obitum Manuelis in Graecorum esse potestate pareretur.

Per tempus, quo Manuel Dalmatiae praefuit, Veneti et Jadram et Tragurium occuparunt. Manuele a. 1180

mortuo Spalatenses confestim se Belae subjecerunt; anno altero Jadrenses, dudum in omnem intenti occasionem, qua Venetorum excutere jugum possent, ad pristinam redierunt officium. Atque ex hoc tempore nomen maritimae provinciae, partiumque maritimarum (tenger melléke) apud nos in usum venit.

§ 31.

Praesules vero Eclesiarum non alios deligi admitteret, quam quos his praefici etiam reipublicae civilis interesset.

Dalmatia potitus per Spalatenses non alium, quam genere Hungarum eligi Archiepiscopum admisit; quod plane persuasum sibi haberet: Incolas, si obsequentem Regi Antistitem haberent: et ipsos in fide facilius continendos. Effecitque sic, ut a. 1185 Petrus Chitelini filius, nobili apud Hungaros genere ortus Archiepiscopus eligeretur, novae postmodum apud Corbaviam sedis Episcopalis conditor.

§ 32.

Galliciam nondum ullo jure Polonis obnoxiam regno Hungariae adnexuit, huicque Andream, Emericum enim natu majorem filium jam antea Dalmatiae, Croatiaeque praefecit.

Bela III. circa a. 1189, jam Ungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae nec non Galaziae (Galliciae) Regem se scribit. Et Dalmatiae quidem ac Croatiae Emericum filium natu majorem praefecit, postquam eum a. 1185 consortem regni declarasset, coronarique jussisset. Hujus vicem Calanus Quinqueeclesiarum Antistes ab ingenii consiliique ubertate longe celeberrimus, Regiis auspiciis aliquam-

diu gessit [1]). Galliciam Ordines provinciae hujus, quod et Casimiri Poloniae Regis arbitrium et Vladimiri Jaroslavo geniti forocia aeque invisa fuerat, Belae sua sponte obtulerunt; nulla neque hujus, neque illius injuria; quoniam de jure successionis nihil adhuc lege fixa constitutum ibi viguit. Hanc itaque Bela filio suo Andreae procurandam credidit. Quam licet postero tempore Vladimirus in suam redegerit potestatem; Regis tamen Galliciae titulum Bela, quod ita inter eum et Vladimirum convenerat, gerere perseveravit [2]).

[1]) Anno enim 1195 Emericus, qui bis coronatus dicitur, jam per se se praefuit apud Farlat. IV. p. 341. Hoc Belae III. consilium posteri deinceps pro lege observarunt, quam verba Diplomatis Andreae III. (C. D. VII. v. 5. p. 547) „Ducatum Slavoniae, qui est prima dignitas Regiae prolis" etc. clarissime combrobant.

[2]) Titulus ei apud Farlat. T. IV. p. 12 sequens tribuitur: Rex Hung., Dalmatiae, Croatiae, Ramaeque ac Galliciae.

§ 33.

Bello contra Andronicum Comnenum gesto captam Bulgariae partem filiae suae Margarethae dotem dedit.

Partem denique Bulgariae bello, quod contra Andronicum Comnenum solio Constantinopolitano per scelus adrepentem moverat, acquisitam (haec Nissam usque protendebatur) filiae suae Margarethae, postquam in manus Isaci Angeli Imp. convenit, dotis titulo cessit, per Calo Joannem deinde vulgo Joannitium Bulgariae Regem, ignavia horum, occupatam.

§ 34.

Carantaniam per Ottocarum Leopoldo Austrio cessam, qua haec juris erat hungarici, occupavit.

Partem Carantaniae, quae per Belam I. Udalrico genero collata, ad Duces Meraniae et tandem Ottocarum

pervenit, per hunc Leopoldo Austrio cessam, jure postliminii occupavit, ne tamen nullam affinitatis, quae ei cum Duce, Helenae sororis suae marito, intercessit, habere videretur rationem, in Fridericum Caesarem litis arbitrum consensit.

§ 35.

Regnum patriis gubernavit moribus, et speciatim:

Scriptorum domesticorum una est fere omnium opinio: fieri nequivisse, quin ab Rege bizantinis inutrito moribus, patriis quoque institutis graeci quidpiam importaretur. Belam hi, ut prae reliqua multitudine mortalium cultiorem concedant, communi tamen cum hac modulo metiuntur, quia ad praecipuum ejus studium quidquid agendum susciperet, ita peragendi, ut ex quibusque rebus per se gestis virtutes patriae cum specie quadam liberali eniterent, animum haud satis advertunt.

§ 36.

Ordinem juris per sanctos Reges observatum tenuit;

Neque aliter de illo apud Katonaium meum loco sentio, quo Regem hunc perturbatam prius in Hungaria judiciorum formam ad Graecorum imitationem immutasse dicit; nisi verius sit credere, Curiam Regis ambulatoriam, generalem, aut specialem regni, vel provinciae Congregationem et alia Judicia hujusmodi per Belam III. in literis b. Petri Quinqueeclesiensis enumerata Regem hunc ex Graecia, ubi nihil horum reperit, attulisse, et non pridem per Majores instituta probataque per d. Stephanum observasse? aut Regem, cui nihil esse debuerat antiquius, quam ut sparsa in invidiam suam opinionum commenta ex animis evellat, cum cetera d. Stephani instituta praesenti semper animo teneret, hoc, in quo is caput sapientiae civilis collocabat, monitum, ne

latini graecis, aliaque aliis regatur gens moribus, inprudentem contempsisse?

§ 37.

solennes s. Stephani dies Albae jure dicundo agere solitus.

Sed de dicto (dictum enim illud, non etiam consultum Katonaii fuit) jurgare diutius cum viro rerum aliarum hungaricarum peritissimo verecundia est; praesertim cum celare nec possim, nec velim: me ex Regesto Varadiensi antiquissimum Majorum; diem memoriae d. Stephani sacrum „festum s. Regis (Szent Király napja)" appellandi morem; ex Diplomate vero Belae III. per eum producto paullo plus, hoc namque didicisse, quod Rex is primus solennes s. Stephani Regis dies (Octavas vulgo) inter cetera pietatis officia jure dicundo agere solitus, consuetudinis, quae deinde per Bullam auream in vim scriptae legis elevata ad Curiam Regiam, etiamnum obtinet, initium fecit, providendo simul, ut quod d. Stephanus non Strigoniensi tantum [1]), sed Albensi quoque Eclesiae dedit privilegium, ne Jobbagiones et populi ejus Palatini seu Vice-Palatini ad Congregationem generalem aut etiam specialem et particularem vel Comitum parochialium, seu eorundem simul cum aliis communem, vel sine aliis seu victualium administratione, seu solutione aliqua teneantur [2]) inviolatum servetur.

---

[1]) Batth. LL. EE. T. III. p. 297 in Visit. Ecl. Strig. Coloni ejus immunes esse referuntur a descensu exercituantium et solutione victualium, quae solent exigi in Congregatione Palatinali vel quacunque alia de causa.

[2]) l. III. ad § 127.

§ 38.

Exstant vero justitiae studii ejus testimonia plurima.

In maxima igitur Belae III. laude per chronographos patrios omnes justitia ponitur. Rectissime hoc; quoniam ceterae virtutes cum Matre hac sua habitant. Fuitque is fama hujus ad exteros quoque clarissimus: quod vel ex literis, quas Stephanus Episcopus Tornacensis ad eum dederat, [1] satis intelligitur. Certis ad haec auctoribus accepimus, primam ei, postquam Dalmatiam recuperasset, fuisse curam, ut Farkasium de genere Puk Hungarum, Palatinum, juris dicundi causa, Jadram mitteret, auctor instituti, ex quo aliquarum Dalmatiae insularum reditus Palatinis cessisse feruntur [2].

---

[1]) Katona Hist. Cr. T. IV. p. 241.

[2]) Farlati Illyr. sacr. T. V. p. 11.

§ 39.

De Cancellaria Regis Belae III.

Huic cum non infrequens antea, tum vero postquam Margaritam Philippi Regis Galliarum Sororem secundis votis conjugem sibi adjunxisset, major etiam cum literatis gentis hujus usus. Non itaque illum Ordini Cisterciensium in Hungaria eandem, qua in Galliis frueretur, impertivisse libertatem certius habeo, quam Scholam Veszpremiensem, hoc esse auctore, ad similitudinem Parisinae conditam. Nascentibus quidem melioris Styli Curialis initiis Bela hic praefuit. Cancellariorum nomen fluxum adhuc, et paucis Regum Notariis usurpatum, his ab ejus aetate perpetuum mansit, appellatione specialis Notarii Regii muneri, quod in praesentia Causarum Regalium Director obit, servata; nihilque cunctor asseverare: jus quoque et privilegium, quod Albensis Eclesia in ipsa Vice-Cancellaria ab antiquo tenere art. IX. De-

creti de a. **1291** innuitur, ab hoc processisse **Rege**. Cui, qui antea Capellae Magistri, jam Comites vocantur Capellae Regiae [1]). Quod scriptoribus aevi medii etiam Graphiarium, Secretarium, Chartophilacium, Archivum dictum et recondendis et emittendis inservivisse literis [2]) adnotantem me si reprehendas, memineris: interdum genus esse peritiae vitare, quod doctis placeat [3]). Ab eo petitionibus loqui traxisse originem Simon de Kéza scribit vere. Ad quod post ea, quae jam in Notitiis praeviis me dicere memini, unum modo addam: varietatem styli Diplomatum veterum, ejusdem licet Cancellarii subnotatorum manu hinc fluxisse, quod liberalitate Regum petitiones eadem, qua proponebantur, acceptatae sunt forma, per homines exteros ad habitus, consuetudinesque suas verbis sibi propriis accomodata [4]). Id velut extra omnem

---

[1]) Geyza II., quod literae ejus de a. 1150 apud Koller Hist. Ep. Quinqueecl. testantur, Notarium Barnabam, et Nicolaum regiae Capellae (tabulario) Praesidentem; Stephanus III. Bicennium Notarium et Sudam Capellae Magistrum, ac Sigillatorem habuit. Anno 1163 Hugo Notarii, Thomas Officio Magistri Capellae praefuit. Paullus Episcopus Ultrasylvanus ultimus circa a. 1181 Belae III. Notarius, nam qui hunc sequebantur jam Cancellarii, eodemque tempore Magistri aut Praesidentes Capellae, Comites dicti sunt. Hi Carolo et Ludovico I. Regibus, simul etiam Secretarii Cancellarii et Secretarii Notarii appellantur, et Villermus quidem Praepositus Ecles. Agr. Comitem Capellae et Secretarium Cancellarium Ludovici Regis se scribit a. 1369 in literis, quibus testatur mandatum sibi esse a Rege „ut in Conservatorio Regali literas quasdam Papales exquirat, et earum copiam petenti sub Sigillo Regio, quo praetextu dicti honoris sui, scilicet Comitatus Capellae utebatur, extradet" Vagner Dipl. Sáros. p. 467.

[2]) Spelmannus ad vocem Capella Regia.

[3]) Cassiodor. in Praef.

[4]) Pro plurimis aliis unum vide sis Diploma monasterio S. Crucis datum citatumque per nos saepius.

dubietatem positum aeque pridem occupavi: curasse Regem hunc, ne causae coram se definitae obliterentur; constituisse igitur, ut negotium quodlibet in auditorio regio discussum scripti confirmetur testimonio [5]. In solennibus literis expediendis Sigillo aureo (Bullam auream dicimus) jam Geyza II. usus est. Sigillum mediocre per Comitem Capellae; annulare per specialem Notarium, conservatum a temporibus Belae III. fuisse uti notum [6] ita de initio consuetudinis hujus nondum satis compertum est. Crucem duplicatam jam Ladislai II. monetae, itemque Belae III.; Sigilla tamen hujus filiorumque pro insigni Hungariae leonem, ac Andreae II. quidem plures numero in campo, quae non vana conjectura est, argentes exhibent [7].

---

[5]) Spiesz Archiwische Nebenarbeiten I. p. 176. His aliae quoque Regis hujus de a. 1191 consonant „quoniam scrupulus quaestionis raro aut nunquam provenit, cum titulus possessionis authentici scripti beneficio posteritatis quoque memoriae comendatur".

[6]) Ex literis Sigism. R. de a. 1436 (Szvorényi o. c. f. 1. p. 27) „praesentarunt nobis quasdam literas nostras mediocri Sigillo nostro, quod alias apud Comitem Capellarum nostrarum Budensem pro tempore existentem habebatur et inpendenti consignatas" apparet Sigillum Regum mediocre apud Comitem Capellae exstitisse. Diversus ab hoc fuit Apocrisiarius seu specialis Notarius ad annulum Regium, qualis Thomas erat Pontifex Váciensis, testimonio literarum Elisab. Reg. de a. 1284 „in aula regia Belae IV. Apocrisiarii et specialis Notarii, qui meruit officium exercere Sigillo et ministerio annulari". De quo suo loco.

[7]) De his, scutoque regni vide eruditas Luczenbacheri nostri ad Magyar orsz. e. i. pénzei p. 83 et 103 notas, quibus adde: leonem in Sigillo quoque Mariae I. videri.

§ 40.

Quod is in Dalmatia edidit munificentiae genus, ut Comitatum de Modrus Bartholomaeo de Veglia petenti, more italo in feudum conferret;

Consuetudo agrum in feudum conferendi apud Italos olim coepit [1]); apud Hungaros Bela III. Rege in partibus Dalmaticis Italiae proximis. Terram ille totam pertinentem ad Comitatum Modrus tum in praemium meritorum, tum vero ut securitati partium maritimarum hoc consuleret praesidio, a. 1193 Comiti Bartholomaeo de Veglia [2]) contulit „jure haereditario perpetuis temporibus possidendam ea pactione, ut is Comes infra limites regni cum decem loricis in compensationem suscepti beneficii Regi assistat, extra regnum vero cum loricis quatuor ei serviat. Si Comes idem, nulla relicta sobole decederet, unus ex filiis fratrum ipsius eodem pacto conventionis observato, sub Regiae Serenitatis dominatu tranquille terram eam possideat et quiete". Pactum, conventio, beneficium, cujus titulo Comes Bartholomaeus de Veglia Italus, terram Modrus ita sibi per gratiam Regis conferri postulavit, ut directum hujus dominium porro quoque penes Belam III. et ejus successores existeret, a jure proprietatis, quo Nobiles Hungariae, terras descensuales, aut a divo Stephano sibi collatas tenuerunt, haud modicum differt.

---

[1]) Meyer, Hallam cet.

[2]) Frangepano vulgo. Quod nomen Richtero (vide sis Hormayr Archiv. cet. ad a. 1824 p. 245) „germanis Freiherr, oder fränkischer Herr hoc sensu colitur circa sinum maris flanaticum et secundum vetustissimum MSS. (ita idem Richterus) Comitem olim notabat, et Frangispanes prisca lingua Graffi quoque dicebantur". — Quod equidem refero, non affirmo.

§ 41.

apud sequentes Reges exempli habuit vim; hi enim et Austriis in finitima Hungariae parte, et Saxonibus in Scepusio hoc donationes titulo fecerunt plurimas.

Italos hos, in limitibus Hungariae ad Noricum sitis, Germani consecuti sunt, qui in Comitatibus Hungariae finitimis bona simili, quo non alium in genitali solo meliorem noverant, beneficii titulo aquirere contendebant. Hunc illi, prout et Saxones in Scepusio (apud hos enim plurima literarum hujusmodi copia exstat) jam diserte feudum, Curias, Lehen appellant, quarum possessionem ut adire haeredes legitime possent, ex praescripto legum feudalium nova per singulos generationis gradus; Principis opus concessione fuit [1]). Ita Bartholomaeo de Veglia adhuc superstite; Andreas II. nepoti ejus Jerindoni feudum, de quo supra diximus, confirmat, conceditque ut si eum Bartholomaeo Patruo supervivere contigerit, hoc sine haerede decedente terram „quam ex Regali beneficio idem Bartholomaeus meruerat obtinere, (obtinuit autem ab Andrea II. etiam Comitatum Vinodolensem) ipse Jerindo eodem jure perpetuo possideat“. Utrumque feudum hoc deinde Bela IV. filiis Jerindonis: Friderico Bartholomaeo et juniori Jerindoni itidem confirmavit, descripsitque diserte servitium, quo ii haeredesque sibi et successoribus suis tenerentur; cetera inter, ut dum et quando Rex in regno Croatiae coram adesset, per omne, quod ibi ageret, tempus unus ex Comitibus his et eorum haeredibus personaliter, pro posse decenter provisus cum expensis serviendo eidem assistere debeat.

---

[1]) Confer, quae hanc in rem Meyerus c. o. T. I. p. 222 et seqq. adfert.

§ 42.

Idem denique constituit plurima, ex quibus non commoda solum, sed ornamentum quoque patriae suae curasse illum diligentissime, in comperto est.

Bela III. pondus quoque, ad quod aes signatum examinaretur, definivit accuratius [1]). Et ne singula prosequamur, Hungariam accepit obsitam tentoriis (hinc contubernalium pro Jobbagionibus eundem habitantibus locum in Regestro Varadiensi nomen), in qua praeter haec plurimae ex cannis, rarae ex lignis, rarissimae ex lapidibus aedes erant; reliquit autem hoc etiam cultus genere locupletissimam.

---

[1]) In priv. Andr. II. Saxon. Transylv. collato cum nullo alio pondere, nisi cum marca argentea, quam pater noster Bela eisdem constituit; videlicet quintum dimidium fertonem Cibiniensis ponderis cet. Marca ungarica 4 fertones; ferto duas uncias appendit. Secundum literas Sigismundi de a. 1426 marca Budensis uno lotone gravior erat, quam marca Belae III. Vide Eder l. c.

XVII. REX EMERICUS

ab anno 1196 — 1205.

§ 43.

Huic perpetuum fere Andreas bellum frater fecit,

Emericus gloria regni patre minor; non quo vel animi vel ingenii minus ad ornandum solium attulisset, sed quod Andreas frater legato sibi ad iter palaestinum ingenti thesauro, ad clientes militesque comparandos, horumque ope invadendum regnum abusus, ad praeclarissima quaeque nitentem interpellarat.

§ 44.

non tam extorta Dalmatia et Croatia, quarum Ramaeque et Culmiae se deinde Ducem scripsit,

Pro bonitate et aequitate causae Emerici Coelestinus III. et qui huic a. 1198 successit, Innocentius III. Pontifices maximi, Archiepiscopi item Strigoniensis et Colocensis, Esau denique et hunc consequutus Mogh Henricus deinde; Mike; et Benedictus; ac Cephanus de Hedervára [1]) Palatinus, cum parte meliore Optimatum stabant; gerebaturque res cum Andrea et sociis seditionis non tantum solito armorum apparatu, sed Vaticanis etiam fulminibus; is tamen eorum et animus et numerus fuit, ut impediri non posset, quin Croatiae, Dalmatiaeque Andreas jam a. 1198 potiretur; et parte Serviae meridionali (Rascia proprie quae vocabatur) Chulmia item (Zahlimia Constantini Porphirogenetae) ea nempe hodiernae Bosniae portione, quae Cettinae et Naroni fluviis interjacet, jure armorum in ditionem suam redactis, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Chulmiaeque se scriberet Ducem.

---

[1]) Ex serie Palatinorum Prayi et Manuscripto paterno D. Augustini Szalay Secret. aul. antiquitatum hungaricarum diligentissimi.

§ 45.

quam imposita Emerico eadem ad retinendum, qua ipse ad invadendum, regnum arte utendi necessitate gravis.

Is, dum prima sic cessissent prospere, viam, quam ad avertendos prodigalitate sua ab Emerico animos ingressus est, porro quoque institit. Sic vero huic etiam, licet natura sua ad sobrium liberalitatis modum esset comparatus [1]), ne omni Comitum aulicorumque praesidio

---

[1]) Domum ille regalem in castro Strigoniensi, quae nondum fuit opere consummata, Archiepiscopatui in perpetuum donavit a. 1198

latus nudaretur, eadem ad retinendum, qua ipse ad invadendum regnum, arte utendi necessitatem imposuit. Itaque deinde factum est, ut regnaretur non tam legitima imperii vi, quam largitionibus, pravaque sensim opinio invalesceret, praecipuum id esse Regum officium, ut se Promos nullis adstrictos legibus constanter meminerint.

(II. p. 324) sed, quod providentiam ejus testatur, conditionem adjecit, ut tempore necessitatis se in ea recipere Archiepiscopus teneatur.

§ 46.

Opera Innocentii III. modicum a belliscivilibus otium, quo Emericus ad asserendam Hungariae Serviam usus est.

De componendis fratrum dissidiis Innocentius III. adnitebatur maxime. Fructus modicae quietis erat jus Coronae Hungariae in Serviam, rectius Serbliam, quae in Diplomatibus etiam Rascia dicitur, solemnissimo affirmatum monumento. Jam Belus, alias Bela, cujus soror Helena Belae II. collocata fuerat, fratribus suis in Servia et parte Bosniae rerum qui potiebantur, auctor erat, ut se in clientélam Geyzae II. Regis Hungariae conferrent. Hoc facto, cum alter abnepotum Dessae (fratris ejus) Stephanus unionem cum sede Romana pollicitus diadema ab Innocentio III. posceret, hoc ei non alias, quam consensu Emerici, ejusque in Serviam jure clientelari salvo, promissum; Stephano deinde per Vulkum fratrem, Emerici adjutum armis, solio depulso, Vulcus idem per Emericum Rex constitutus, salvo in temporalibus jure Hungariae ab Innocentio coronam impetravit. Summus Emerico Regi cum Pontifice hoc usus fuit, de quo Regi huic qui exprobrant, id fere agunt, ac si contenderent, Emericum tum demum laudandum fuisse, si Pontificem illum justitiae causae suae auctoritatique legitimi imperii faventem, et quin jure Majorum Prae-

latos Eclesiarum deligeret, non admodum reluctantem [1]), minus observasset, quam ceteri per Europam Reges populique ob summam sacerdotii et majorem etiam singularis ingenii consiliique existimationem, haud paribus rebus, sua Pontificem hunc sponte coluerint.

[1]) Quod verba Innocentii III. apud Katona confirmant: ,,quia multa gesta sunt, et geruntur in regno tuo, quae si deducerentur ad limam, correctionem exposcerent graviorem, non solum de voto tuo, captione fraterna, et electionibus Praelatorum" cet.

§ 47.

De ritu coronationis filii ejus Ladislai infantis;

Habuit is Pontificem hunc in eo quoque sibi assentientem, ut filius suus licet infans adhuc, diademate regio cingeretur; hac enim ejus mente intellecta de sacramento fidelitatis Ladislao nuncupando datis ad Archiepiscopos et Episcopos literis providit, et negotium coronationis Archiepiscopo Strigoniensi commisit, decrevitque simul, ut pater filii sui vice juramentum tam super Apostolicae sedis obedientia, quam eclesiae hungaricae libertate verbis Progenitorum diceret [1]).

[1]) Lit. Innoc. III. vide Cod. Dipl. VII. 430.

§ 48.

Qua cum ingenti populi consensione peracta, Emericus plurimis exsuperantiae animi sui monimentis eum cumulum addidit, ut Andream bellum instaurantem captumque,

Solemnia coronationis a. 1204 peracta, maxima populi, neque eorum tantum, qui suam Emerico fidem et domi et navata pro Ottone Caesare foris opera, egregie aprobarunt, verum ejus item multitudinis consensione, qui per Andream anno superiore conducti ad abrogandam

Emerico regiam dignitatem accingebantur [1]. Hoc enim bello, quam fuerit altus animo Emericus, clarissime patuit, quando alter veluti Scipio Africanus [2]) vel quem hujus laudis gloria et isti et aliis veteribus Romanorum Ducum Velleus Paterculus anteponit, [3]) Octavianus Augustus, singulari quadam fiduciae exsuperantia, inermis in medium hostilis exercitus descendit, pari fortuna; inimpeditus enim ad fratrem pervenit, huncque manu prehensum extra aciem duxit, et in castro Kheene custodiae mancipavit; multitudinem vero, ipsa virtutis hujus gratia captam, eo clementiae suae beneficio sibi devinxit arctissime, quod nemini suam in Andream fidem, damno esse voluit.

---

[1]) Innoc. III. ad Cap. Strig. de X. Cal. Decemb. 1204 „absque contradictione qualibet et praejudicio alicujus praescripta Coronatio ab universitate fuerat celebrata."

[2]) Auli Gelii Noct. Att. l. IV. c. 18.

[3]) Hist. Rom. l. II. c. 80.

§ 49.

non multo post libertati redderet, filiique sui tutorem constitueret.

Nondum annus a captivitate Andreae abiit, dum hunc quoque Emericus libertati reddidit, et his magnificentiae animi sui monimentis, ut cumulum adderet, ultimae voluntatis tabulis, eum Tutorem filii sui Ladislai constituit.

XVIII. REX LADISLAUS INFANS

anno 1205.

§ 50.

Rex veri nominis

Clavum regni per manus Patrui, Tutorisque sex menses tenuit. Locum itaque in serie Regum Hungariae eodem, imo majori, quam Ferdinandus IV. Patri suo praemortuus, jure obtinet [1]). De hujus matrisque conditione solicitus Innocentius III. mox, atque ei de obitu Emerici renunciatum est, Andream datis ad eum literis hortabatur „ne munere Tutoris ad regales fundos alienandos, detrimentumque pupilli et matris ejus abuteretur“. Quod per Pontificem illum optimae suae in Regiam Domum voluntati datum, nemo bonorum erat, qui non prolixissime aprobaret. Andream enim, quem levem adhuc prodigumque cognoverunt, meliori deinceps vivere instituto non pueri regis, non viduae reginae intererat magis, quam reipublicae universae.

---

[1]) Clariss. Prayus privati scriptoris transgressus modum, quando Ladislaum infantem in numero Regum non recte duci asserit, censuram Katonaii per ea, quae in H. R. H. p. 193 ex aliquibus Ladislai IV. et Andreae III. literis adfert, non evertit; constare enim sibi si voluit, ex similibus Andr. II. et Belae IV. literis, et Petrum Venetum et Samuelem Abam ex Regum numero expungere debuerat. Quod ille non fecit, quia jure consuetudinario Hungariae (II. tit. 14.) ambo Reges habentur; laudo consilium; eo vero minus probo, quod Ladislao infanti locum, quem pariter juris illius praesidio tenet, adimere se posse arbitrabatur.

LIBER OCTAVUS.

REIPUBLICAE HUNGARICAE

ANDREA II. REGE

FACIES.

Ut quisquis factus est princeps, extemplo fama ejus incertum bona an mala, caeterum aeterna est.

Plin. in Pan. ad Traj. C. LV.

XIX. REX ANDREAS II.

ab anno 1205 — 1235.

§ 1.

Licet ex formula magis adstricta, quam Emericus, inaugurale nuncupaverit juramentum;

Solemnia coronationis Andreae II. hoc memorabile exhibent, quod paullo plus, quam Emericus pro filio, vovere namque Andreas insuper debuit: se jura regni sui et coronae honorem illibate conservaturum [1]). Quod igitur apud Germanos ex aliquo tempore usu venit, ut Imperatores in consecratione sua se bona Imperii conservare, et per quemcunque detenta recuperare velle jure jurando promitterent [2]); id Archiepiscoporum, Episcoporumque, credo, maxime diligentia in Hungaria quoque receptum inveteravit [3]).

---

[1]) Ita literae Honorii III. PP. C. D. III. p. 294. Hoc igitur certum; simul vero jurasse Andream: Collectas suo se arbitrio facturum non esse ex litt. Greg. PP. de a. 1235. Kat. H. C. V. p. 737 admodum probabile est.

[2]) Chron. Montis Sereni ad a. 1222 „Otto Imp. cum in Consecratione sua jurasset se bona Imp. conservare et a quolibet detenta repetere velle".

[3]) Elisab. Reg. a. 1272 „Cum die appositionis Coronae capiti nostro promisimus juramento, quod jura nobilium per antecessores nostros indebite alienata et injuste occupata reddi faciemus et restitui". — Ladisl. IV. a. 1279 „Primo quidem juravimus, quod fidem Catholicam et libertatem eclesiasticam servaremus ac tenere-

mus et teneri faceremus, et servari in regno nostro, ac terris nobis subjectis quoque. Constitutiones quoque et Decreta SS. Regum progenitorum nostrorum, et bonas consuetudines eorundem, nec non omnia alia et singula, quae nostri progenitores in sua consueverunt coronatione jurare, inviolabiliter servaremus."

§ 2.

tamen non tam Principem, quam voluntatis uxoris sùae ministrum cum ageret,

Andreas regnum, quod fratre et nepote superstitibus flagrantissime cupiverat, dum Conjux ejus Gertrudis filia Ducis Meraniae in vivis esset, ex hujus administrabat arbitrio; ambiguus ab Emerici, an Ladislai filii hujus obitu initium Principatus computaret? Diplomata enim in utrumque sensum dedit [1]).

[1]) Vide compendii causa Ederum in init. Saxon. Transylvan. p. 194, nota 23.

§ 3.

praesens amittendi regni adiit periculum, quod quidem discussum;

Uterum adhuc Regina gerebat, cum Pontificem literis de VII. Idus Junii 1206 interpellabat, praeciperet Antistitibus Sacrorum in Hungaria, ut proli, quae sibi prope diem nasceretur, juramentum fidelitatis, ad mandatum Patris praestare ne cunctentur. Detulit voto ejus Pontifex, ipse vero mascula auctus sobole [1]), cum alias quoque semper is esset, quem illum uxori superbae avaraeque aut expediret esse aut liberet; tum vero hoc quoque suae in eam indulgentiae adtribuit, ut fratrem ejus Bertholdum spreta sponsa, Bambergensem antea Praepo-

[1]) In solemnitate gaudii de nato filio villam Billike in sylvis Bakon condidit VII. v. 1. p. 235.

situm, Archiepiscopum Colocensem, mox Banum Dalmatiae et Croatiae renunciaret; licet neque id aetatis erat, neque ita a literis informatus, ut seu huic seu illi muneri praeesse cum dignitate posset. Hoc Reginae arbitrium, nimiamque Regis uxorii in prosequendo, quod prompta nuper et Polonorum et Russorum consensione adfirmatum est, Coronae Hungariae in Galliciam et Lodomeriam jure et immodico Reginae in alienigenas, studio, ad aequitatis rationem revocando, ignaviam, quum plurimi aegerrime ferrent; ad haec vero et maritus et uxor, ac ille quidem quod de Fisci exiguitate questus, nullum collectarum finem faceret, hanc vero corradendo intendere thesauro cognitum esset, gravissima populi flagrarent invidia, clam de evocandis ad regnum Geyzae filiis actum, nunciique ad eos expediti sunt. Huic conjuges regios periculo bona eorum fortuna exemit [2]). Hac tamen ita deinde usi sunt, ut regina suum illum fratrem altius etiam provehi, Vajvodamque Transylvaniae et provinciarum Bacsiensis et Bodroghiensis Comitem declarari procuraret, Rex vero, ut aliquod tandem otio interponere negotium videretur, in Galliciam seditionibus perturbatam duceret. Eo absente Regina, quod fratri suo, Ekberto, ut vetus apud Hormayrum Chronicon habet, uxorem Bencze Bani antea jam Palatini, procaretur, IV. Kalend. Octobris 1213 in campestri tentorio interemta est [3]).

---

[2]) Nuncios cum jam Spalatum pervenissent Dom. Comes de Scebenig cepit et ad Regem cum cartis adduxit C. D. III. v. 1. p. 101.

[3]) Archiv für Geographie etc. a. 1821 p. 457. — Dlugossus l. VI. diem retinet, sed errat in anno, quem 1212 ponit.

§ 4.

sed quia prodigalitate ignaviaque ejus,

Reversus in Hungariam Rex in aliquos paricidii hujus reos animadvertit; alios ad aliud tempus seposuit, plurimorum ausum tam nefarium, quum ulcisci non valeret,

oblivisci maluit. Sic vero nec justae severitatis praebuit exemplum, nec clementiae laudes meruit. Per mortem uxoris plenae redditus voluntatis suae libertati, cum nihil magis, quam cogitandi laborem fugeret, nihil quoque meditato consilio, sed omnia ex inveterato quodam animi, sic comparati habitu egit, ut exquisitissimis liberalitatis titulis [1]) peculium castrorum in donationes [2]) effundendo, sua ipse confessione prodigus, idemque populum nullo Ordinum discrimine perpetuis posthac quoque collectis premendo, avarus, tanta ingenii in iram injuriasque praecipitis [3]), quanta nimiae lenitatis ederet specimina, sic in omni vitae genere varius, ut si quando aliqua animi in posterum prospicientis vel avitae Majorum virtutis eluxit specie, hujus famam contrario protinus vitio ipse sibi eriperet.

---

[1]) Familiaria ei in Diplomatibus axiomata sunt: „illa maxime petitio mereri censetur obtentum quae praecedit velle petentis. Largiendo terrena, lucrari caelestia, et temporalibus institutis acquirere sempiterna. Optima in principe donandi mensura immensitas judicatur. Excellentissima Regum nobilitas nullis largiendi limitibus circumscribi debet; cum ex Regis Regum testimonio plene cognoverimus imunda quaeque per elemosynarum largitionem posse penitus emendari. Item: inter ceteras virtutes Regum Majestatem adornantes immensitas largitatis commendabilior atque praepollens judicatur“ etc.

[2]) Castri terras proprias appellat, in lit. a. 1221 (III. 320) de nostris terris propriis scilicet, de terris castri Zagrabiensis etc.

[3]) Sic fatetur ipse Joannem Archiepiscopum Strig. possessione Tardos ex ira per se esse mulctatum a. 1218 (III. v. 1. p. 255) Roberto Strigoniensi propter quamdam indignationem homines de villa Pogran abstulit et rursus rediens (propria ejus verba sunt), ad mentem, restituit (IV. 710). Benedictum Ducem filium Korláth de Emerico ac de se quoque optime meritum „sicut frequentius Magnatum, ait, animos ad diversitates sensuum contingit alterari“ universis bonis spoliatum in exilium misit, bonis deinde uxori, quae ad aulam Reginae ab obsequiis fuit, redditis a. 1221 (III. 317, 373).

§ 5.

retro lapsa sunt omnia; ruentis reipublicae praesidium in coronatione filii ejus Belae quaesitum.

His moribus quum esset, in deligendis vero Magistratibus sic et a consilio et a fortuna destitueretur, ut palatina praesertim officia hominibus mandaret, qui indulgentia ejus, ad sua compendia communisque non minus libertatis, quam regiae exitium auctoritatis abuterentur, parum effugit, quin ordines Regni ingratiis ejus filium Belam vixdum decennem, sed qui vel in teneris meliora promitteret, Regem coronarent. Intercessit tum Pontifex per Andream interpellatus, Episcoposque a societate consilii hujus prohibuit. Non multo post tamen Rex sua ipse sponte concessit, quod antea recusarat, potestate Regis junioris (ita enim illum appellari placuit) non tantum nullis conditionibus limitata, sed in novo sigillo, quod post caedem reginae in locum prioris tunc deperditi, sculpi jusserat, ejus item Protoma galeata ac epigraphi Belae Regis, instar contra-sigilli, adjecta. Eodem tempore alterum filium Colomannum, ut Gallicienses Principes populusque postulabant, Regem his dedit, concessu Pontificis per Archiepiscopum Strigoniensem coronatum, eique sororem Regis Poloniae Salomaeam conjugem delegit.

§ 6.

Ex itinere in Palaestinam suscepto reversus,

Per legatos Ordinum imperii latini ad capessendum, quod a morte Henrici vacabat, solium invitatus; cum consulti hanc in rem PP. M. responsum ambiguum haud dubie Petri Antisidoriensis Comitis gratiam spectaret, Andreas ad solvendum tandem votum sacrae expeditionis animum appulit. Conscripto itaque exercitu, cujus pars magna Siculi Saxonesque fuerant, factisque ad sumtus itineris nominibus, ac Venetarum, Anconitarumque navi-

bus conductis, postquam de administrando, dum ipse abesset regno ita providisset, ut res hungaricas Joannes Archiepiscopus Strigoniensis auctoritate prudentiaque commendatus, Dalmaticas Pontius de Cruce Militiae templi per Hungariam Magister procuraret, a. 1217 vela solvit. Sed necquiquam ingens ille apparatus fuit. Semel enim iterumque ac tertium inita cum Sefadino Turcarum Sultano pugna licet superior, quum de ulteriori belli gerendi ratione inter se Cyprique et Hyerosolimorum Reges sua tantum sectantes commoda non conveniret, in Hungariam se recepit, nullo alio operae pretio facto, quam quod Leonis Armenorum Regis filiam Andreae filio cum jure successionis haeredibus hujus pacto, Belae vero etiamtum impuberi, impuberem Mariam Theodori Lascaris filiam desponderet. Itinere continuato ab Asane Bulgarorum Imperatore non prius dimissus, quam huic filiam nuptui se traditurum spopondisset.

§ 7.

Hungariam reperit omni licentiae genere deformatam, exolutamque legibus.

Redux, Hungariam perfidia plurium sacri profanique ordinis virorum labefactam, justos aerarii reditus interceptos; Joannem Archiepiscopum, quod muneris sui pro virili satageret, finibus regni exactum, bona castrorum, nonnullorum magnam partem occupata, alia quod populi eorum in libertatem se asseruerant, de priori statu longe demigrasse reperit.

§ 8.

Harum auctoritati restituendae impar,

Ipse tamen, quem antea, cursum animi porro quoque tenuit; peculatores enim terrore adventus sui in fugam conjecisse, et Honorium, ne haec iis alibi locorum ad

declinandam poenam praesidio esset, interpellasse; Judices demum, qui de populis bonisque a castris avulsis cognoscerent, delegasse [1]) contentus, potentioribus, bona violenter occupata, velut jure parta privilegio addixit, imo vero eadem nullo adimenda obtentu esse jure jurando fidem fecit.

[1]) In his Comitum Tiburtii, Gyulae Alexandri et Heliae ad partes Tibiscanas delegatorum (a. 1221) memoriam Reg. Varad. ad num. 361, 366, 368 servat.

§ 9.

cum ad ceteros, quibus jactabatur casus,

Alia deinde ex aliis continua serie subnata mala sunt; infelix belli, quod exacto ex Gallicia Colomanno susceptum est, exitus; spes filii junioris de potiunda Armenia per Regem Hyerosolimorum perempta; gravissimaque inter Andream et Belam, si pater ultra quoque suo res instituto gerat, non abs re verentem, ne nihil sit, in quo olim succedat, exorta dissidia, quae verbis aliquamdiu et demum armis agitata, quod Reges pari utrinque potestate colliderent, justi, non civilis belli speciem habebant.

§ 10.

dissidia inter eum filiumque, Belam exorta accessissent, consilium de reformando statu regni aliis permisit.

Inter haec Honorius PP. plurimis testatus verbis non hanc Andreae, cum filium suum Regem inungi juberet, mentem fuisse, ut hic, eo sospite, rebus pari auctoritate praeesset, in quosque dissidiorum auctores censuris eclesiasticis animadverti praecepit. Neque ambigi potest futuros fuisse bene multos, qui pro veteri minarum hujusmodi religione reversuri ad Andream erant, nisi (quod

ignavo Principe plerumque accidere solet) pro Rege illo servi dominati fuissent. Hoc enim rerum statu plane sciebant, Pontifici dicto audientes si essent, non tam ad naturalem Dominum sibi revertendum, quam servitutem regulorum illorum subeundam esse. Condita itaque per d. Stephanum Monarchia huc delapsa, ut nedum hujus, sed ne alterius quidem recte constitutae civitatis reliqua esset species, de omni jam regni statu reformando cogitandum fuit. Quam quidem ad causam, huicque junctam populi salutem, cum optimos quosque, tum vero Antistites Eclesiae hungaricae plurimum ingenii prudentiaeque adtulisse certum est.

§ 11.

In his Joannes Pontifex Strigoniensis, quam ante Septennium apud Anglos Archiepiscopus Cantuariensis in pari causa praeivit, viam

Principem inter hos locum Joannes Pontifex Strigoniensis tenuit, ut hoc Primatis regni Hungariae fastigio summus, ita ab suo in utramque rempublicam studio clarissimus. Cujus inter plurima specimina unum est, quod quia rationes Instituti hujus attingit, tacitum praeterire non queo. Andreas, ut erat semper levis, futurique inprovidus, et unius tantum, quam, sine industria et labore, solaque obtineri largitate posse autumabat, gloriolae appetens, facile se per Barones suos persuaderi passus est, ut animum „ad alterandum regni statum, ab antiquis illibate conservatum“ adjiceret, et qui usque adhuc terras possessionesque castrorum Udvarnokorumque Regiorum alienasset, jam „et castra, et Comitatus et terras et ceteros opulentos Hungariae proventus in perpetuas haereditates Baronibus suis et militibus distribuere“ constitutum secum haberet. Atque in efficiendam voluntatem hanc, ut erat ad obeundas muneris sui Regii partes alioquin ignavus, solertissime incubuit. Hanc cum maxima reipublicae calamitate conjunctam perniciem spectavit aliquamdiu

Archiepiscopus ille; postquam tamen eo res adducta esset, ut pie tacere nequiret, Regi mentem suam aperuit. Ex qua cum hic videret, ita animum ejus esse comparatum, ut „novas institutiones fieri penitus renuat"[1]) tanta in eum ira exarsit, ut tamquam infidelem praedio Tardos donatione Emerici Regis acquisito deturbaret, a. 1218 reddito iterum. Haec Joannes Pontifex Strigoniensis olim: tu quid in praesentiarum egerit? quaeris. Haec enim Chronographorum Hungariae incuria est, ut nequeas cum illis hoc maxime loco non expostulare. Ego, quod sentio, dicam: egit, ut tantumdem ei pro Bulla aurea Andreae II. debeamus, quantum Angli, aequali horum temporum Stephano Langtonio Archiepiscopo Cantuariensi pro Magna Charta sua, consentientibus sensibus se debere profitentur.

---

[1]) Vide Literas Andreae de a. 1218 supra ad § 4. nota 3. excitatas, ex quibus verba hic indicata sumsimus ad rem, uti gesta est, repraesentandam.

§ 12.

ut erat justi aequive studiosissimus

Ad laudes maximi nominis viri hujus nos jam antehac[1]) diximus quaedam, satis luculenta ad hoc intelli-

---

[1]) In Not. praev. § 56. Literae eam in rem ad preces Joann. Archiepisc. ipsiusque, nec enim dubito, verbis a. 1215 editae III. 1. p. 169 hoc habent commemorabile exordium „Cum a primis generantibus una libertatis conditio cunctorum fuerit, sed declivis postmodum humana fragilitas secundum diversa merita diversos sortita fuerit eventus; divina permittit pietas et id ipsum annuere debet regia benignitas, ut pro quibus propria vel aliorum efficaciter interpellant merita, licet aliquo servitutis debito prius obligati fuerint, pristini libero statui aevi restituendi fore censeantur. Hac itaque nos animadversione moniti propter honestam et justam petitionem Joannis" cet. Hoc literarum Regiarum exordium Mathias deinde Notarius Belae R. suum fecit.

gendum[2]): nil ei fuisse antiquius, quam ut moribus, institutoque vitae suae exprimeret illud Terentianum:

— hoc tu facito cum animo cogites:
quam vos facillime agitis; quam estis maxime
potentes, dites, fortunati, nobiles;
tam maxime vos aequo animo aequa noscere,
oportet; si vos vultis perhiberi probos [3]).

Atque in hanc ille virtutem suam, cum Summatum plerique, aut rerum suarum, aut partium magis, quam cummunis Patriae satagerent, majorem jam ad modum explicandam sibi incumbendum ratus est, ne spem bonorum, qui in eum sic, ut unam desertae omissaeque reipublicae salutem intuebantur, officio suo destitueret, sanctaque ea testaretur, quae per Andream et Regiae administros potestatis violata et Nobiles, et Jobbagiones Castrorum et Cives, et Hospites ore uno quererentur.

---

2) L. II. § 100 ad b.

3) In Adelpho Act. III. scena 4. 55 — 60. Quam gratus in Collegium Sacerdotum majorum Ecl. Strig. fuerit, quam liberaliter inopiam horum, qua per Donationes regias, qua suas sublevaverit, literae loquuntur apud Katona H. C. T. V. p. 33; C. D. III. 1. p. 68, 69, 167. His aliae accedunt pagina nunc citata 69 et 101 exscriptae. Joannem hae alterum nobis Catonem majorem, eumque, uti Katonaius docuit, omnino Hungarum sistunt. Romanus ille sodalitates et epulas constituit Sacris Idaeis Magnae Matris acceptis (Cic. Cato M. c. XIII.); Joannes noster diem translationis b. Alberti et aliam memoria omnium Sanctorum solennem, non ritu solum Eclesiae, sed, sacris peractis, de more patrio per Notarium Belae Regis et vitae b. Gerardi auctorem descripto, inter convivia et accubitionem epularem amicorum per Collegium illud celebrari voluit, et ut hoc perpetuis servari temporibus possit, de opibus abunde suppeditavit.

§ 13.

i n s t i t i t.

Quod igitur Péterfius de Luca Archiepiscopo Strigoniensi adnotavit, hunc exemplo Thomae Cantuariensis

ea aetate in Henricum II. Angliae Regem armati providisse, ne in pari causa par incendium Hungariam corriperet, equidem auctori huic relinquo; id nihil ambigo repetere: omnino Joannem Pontificem Strigoniensem illam ipsam, qua Stephanus Langtonius apud Anglos praeivit, viam publicae rei consulendi institisse. Jura Langtonius populo per b. Edvardum Confessorem asserta obtendit [1]) Regi illi Andreae simillimo; huic Joannes Strigoniensis libertates per s. Stephanum concessas opposuit, licet ut illa, ita hae nullis enumeratae, fixaeque legum tabulis, aut Diplomate, professa edito opera firmatae fuerint. Horum namque vicem utrobique praeclara aequitatis divorum illorum Regum fama acceptaeque a Majoribus, ad hos vero per seniores propagatae traditionis fides supplevit. Par idcirco gentis utriusque in hoc etiam causa est, ut quomodo Angli ad Leges b. Edvardi ex magna Charta sua, ita Hungari ex Bulla aurea Andreae II. ad leges s. Stephani ducere argumentum soleant. Sed vero Archiepiscopus ille Cantuariensis Eclesiae primum libertatem in solido collocavit; hoc ipsum Joannes Pontifex Strigoniensis a. 1222 fecit; tum vero, uti ille, de communi libertatis in omne aevum Palladio, quod sua Anglis Charta magna, Bulla nobis aurea praestat, compingendo laborem adivit. In summa, uti arbitrium utrobique idem; ita neque inter rationem, modumque circumscribendi arbitrii, si rei species indolem, quidquam inter coaeva haec Providentiae civilis monumenta differt.

---

[1]) Humeius o. c. Vol. I. c. 11: ,,We may now of the tenor of this charter conjecture what those laws were of King Edward, which the english nation during so many generations still desired, with such an obstinate perseverance to have recalled and established.

§ 14.

t e n u i t q u e.

Hoc Andreae II. Decreto populo hungarico velut aliud initium libertatis factum; in re ipsa cautio de hac

observanda interposita, acceptaque est. Commune namque hoc etiam Bullam auream Hungarorum et Magnam Chartam Anglorum mansit fatum, ut diu sine pondere essent, quae populus maximo jurium suorum ponderi esse voluit; prisca enim malorum cohors, post editas literas has, multo etiam majori vi regno utrique incubuit, chartaeque et hujus et illius pretium paribus utrinque modis et quadam veluti gentis utriusque, ut videbimus, deinceps consensione flagitatum sequior demum aetas, et Bullae quidem nostrae momentum justitia et benignitas Ludovici I. asseruit. Neque eo minus scriptores aevi posterioris omnem Bullae hujus gratiam ad unum conferunt Andream. Qui eapropter eximiis per Verbőczium ornatus epithetis [1]), Kelemenio quoque libertatum nobilitarium aequissimus juxta, ac beneficentissimus Instaurator audit [2]).

---

[1]) Op. trip. II. tit. 6 et 14.
[2]) Hist. jur. priv. § 39 nota d).

§ 15.

Primum igitur libertatem hierarchiae hungaricae Decreto Regis confirmari procuravit;

Ex decreto Andreae, quod de libertate Cleri edidit, personae in sortem Domini per tonsuram clericalem insignitae, conveniri jure, nisi coram Archiepiscoporum, Episcoporumque, Praepositorum, Archidiaconorum seu Diaconorum foro nequibant; vicissim Clericus contra laicum in causis secularibus jus suum coram tribunali Judicum secularium prosequi tenebatur. Constitutum praeterea, ut nemo ordinis Clericalis liberos denarios vel pondera vel quemcumque censum ad fiscum pertinentem solvere debeat, et si collector publicorum vectigalium haec ab iis exigeret, vel super eos descenderet, ut fur et raptor pellatur. Ne demum quisquam Udvarnokorum

Regis seu civilium, sive cujuscunque servitutis jugo subditorum, ad tonsuram clericalem admittatur. Quorum tamen primum, semper exceptis judiciis terrarum, hoc nempe sensu fuit acceptum, ut ratione causarum, quae essent de terris, Clerus quoque respondere coram foro seculari [1]) deberet; ultimum, usu magistro, significabat: ad tonsuram Clericalem illos, qui de ingenuorum, liberorumque classe non essent, nisi per Dominos suos manumissos prius, admitti non potuisse.

---

[1]) Vide Scita Comitiorum (Consistorium Andr. II. appellat) in sylva Beregh de a. 1233. C. D. III. 2. p. 323.

§ 16.

Parsque deinde magna maximi Comitiatus fuit, ex quo Bulla aurea Andreae II. exiit. Per hanc

Decreto altero, cui a sigillo Bullae aureae nomen, verba sola si spectes, jura per s. Stephanum populo concessa et per Andream II. confirmata, rem si altius introspicias, antiquissima primorum, verorum et naturalium Nobilium, seu liberorum Servientium jura ab ultima deducta gentis origine insitaque moribus; propria item Protoregis hujus Instituta et Privilegia, secunda gentis voluntate Jobbagionibus Castri et Hospitibus collata, firmataque usu, continentur. His quaedam posterioris aetatis intermista sunt scita, et leges; ne quid ad similitudinem Magnae Chartae Anglorum desideres, ex ratione ejus temporis ita conditae, ut harum aliquae pro vinculo fidei de ceteris observandis inservirent, securitatemque communis libertatis, arcis instar, tuerentur.

§ 17.

Primaeva naturalium Nobilium regni libertas instaurata;

Jam primum Decreto hoc vetustissima ingenuorum, liberorum, militum praerogativae unitas, quae invectis

Aulitum, Servientium Regiorum, aliisque Jobbagionum varii generis nominibus scissa videri poterat, communi Servientium appellatione restituitur. Vera itaque est, cujus jam superius commeminimus, Stephani Verbőczii de aequata per Decretum hoc Nobilium omnium libertate sententia. Cui qui obtrectant, non illi spiritum legum, sed fluxum Andreae et nepotum in aliquali prisci Regum Comitatus simulacro efformando, imitandoque peregrino titulorum luxu consilium pro lege summunt, singulari certe, per quam nempe factum sit, ut dum non tantum valentiores naturales Jobbagiones, Servientesque ex ordinibus militiae, cui Castri praefuit Comes, eximerent, sed Castrenses etiam tenuiculo facultatum apparatu Servientes Regios, Aulitesque renunciarent. Ordo coalascere pergeret novus eorum, qui ut non Comites, ita nec jam e numero Liberorum seu Militum s. Stephani essent. Huic itaque lege hac obviam itum, parique stabilita militiae conditione liberorum Servientium omnium, seu Regis hi, seu Regni Servientes essent, praerogativa quoque penitus aequata est. Quod dum auctor ille Juris consuetudinarii asseverat, constat ille sibi ea etiam parte, qua (I-ae tit. 93. § 4) Viduabus Baronum solo nomine talium et insignium, quod recte subjicit, usu vetusto dotem quinquaginta marcaram, eandem scilicet ipsam admensam esse perhibet, quae testimonio literarum Belae IV. [1]) longe antiquissima consuetudine viduabus Jobbagionum naturalium debebatur. Quod argumentum, quanti in rem praesentem momenti sit, censoribus Verbőczii expendendum relinquo; ipse enim non cesso mirari singularem plane viri hujus et memoriam

---

[1]) Vide eas in Mantissa; alias similes C. D. III. v. 2. p. 490; eandem 50 marcarum dotem accipit vidua Pousa Jobbag. castri Trenchin. a. 1247. C. D. IV. p. 471. De dote, quae viduabus Baronum regni obvenit (100 marcae fuerunt) literae testantur Belae IV. de a. 1235 „Dyonisius uxori Turde pro dote sua persolvat centum marcas"; aliae item Ladislai IV. Diplomati Caroli R. de a. 1327 (IX. v. 6. p. 82) insertae.

et scientiam, qui non modo vetustissima quaeque Juris privati hungarici capita, scitaque Juris publici omnia, sed praecipua etiam Historiae Juris utriusque momenta tenuit.

§ 18.

et cetera novo robore firmata antiquissima Jura sunt,

Capita Decreti hujus, quae Servientes, populosque horum, a tributis, vectigalibusque publicis, a praestando Regi aut ministris commeatu et hospitio immunes; sine haerede sexus virilis qui decedunt, libera hos de rebus suis disponendi facultate pollere; obeuntibus ab intestato Cognatos propinquiores succedere, nullaque alia, nisi militiae teneri obligatione testantur, jura repraesentant, quorum summam Hungari attulerunt secum. De juribus his nihil d. Stephanus deminuit, sed Andreae, clientumque levitas nulli avitae libertatis parti non gravissimam plagam inflixit. Et hae igitur resanatae, et munus militiae ex lege d. Stephani descriptum; qui cum tuendae pacis, quam inferendi belli potiorem haberi rationem vellet, decrevit, ut Servientes liberi extra regnum ne Regem quidem, nisi conducantur mercede, velintque sponte, sequi debeant, libertatique huic qui insistunt, mulctari eapropter non possint.

§ 19.

Institutaque d. Stephani plurima;

Ex Decreto hoc Servientes, nisi arcessantur judicio, audianturque, condemnari; et quae in eos haberentur, capitales quaestiones, sine Regis terminari conscientia nequeunt. Judicis Curiae Regiae potestas ordinaria ad Regis alligata Curiam; Jurisdictio vero Comitum Parochianorum hunc ad modum circumscripta est, ut huic causae de jure proprietatis praediorum diserte eximerentur. Bi-

lochi tamen regales fungi munere suo, nisi iis consciis, non possent. Pars tertia redituum Castrorum Comitibus his cedit; reliquae duae, Cybriones item, tributa, boves ad Regem pertinent. Decernitur porro, ut Comitibus auctoritate sua ad opressionem populi qui abuterentur, ultra ablatorum restitutionem Magistratus abrogetur. Integri Comitatus vel munera publica perpetuo jure instar praediorum ne conferantur. Quae omnia sunt ejusmodi, ut his post ea, quae de Institutis d. Stephani diximus, non nos oporteat immorari.

§ 20.

atque haec inter ea etiam, quae se ad Jobbagiones Castri et Hospites referunt.

Articulus Bullae aureae XIX. de rusticis perperam inscriptus de Jobbagionibus castri agit, lege per d. Stephanum constituta tenendis; Bellatoribus, puta, castri huic muneri suo, [1]) ceteris ad labores bellicos, et operas in conservationem castri necessarias servandis, finibusque his Instituti castrensis nullius in gratiam aut favorem subducendis. Privilegia d. Stephanus hospitibus quae impertivit, illibata esse voluit, hancque ejus voluntatem Bulla Andreae II. pro perpetua haberi lege jussit.

---

[1]) Hi vendere terras suas, nisi consentiente Rege, nequibant. Itaque cum Paulus filius Terezen, Vid et Dobruzlov Jobbagiones Castri Barsiensis terram Ryucska et Bela ad se et omnem Cognationem suam pertinentes, de comuni omnium Cognationum suarum consensione et ex permissione ac beneplacito D. Andreae R. Leustachio Comiti a. 1228 coram Capitulo Strigon. venderent „Regis nomine Samuel Comes et Burunch coram Capitulo aderant, ut de hujus permissione fidem facerent. Et reambulatione terrarum, in praesentia Jobbagionum provinciae instituta, et partes et nuntii Regis literas emptori postulabant extradari." Autogr. in Regn. Arch. Cap. Scepus.

§ 21.

Constitutio Colomanni Regis de marturinis confirmata.

Caput Decreti hujus XXIX. de marturinis inscriptum auctorem suum prae se fert. Sensum hujus dedimus alibi; hic pericopen literarum Belae IV. junioris Regis de anno 1224 alteram item Andreae II. de a. 1231 legem adjungimus, ut res ibi explicita, perpetuo ejus usu edocto, in plenissima luce collocetur. „Porro hospites, ait in Diplomate de terra Klokocse (C. D. III. v. 1. p. 466) Bela, quos praedicti liberi homines (de Radus) habuerint infra metas praescriptas, decem denarios debent persolvere pro marturinis. Unde quilibet de praefatis liberis hominibus tertiam partem marturinarum habeat de suis hominibus, duae vero partes marturinarum totius terrae illius, quae ad jus nostrum pertinebant, Radus et haeredibus ejus dedimus in perpetuum.“ Legum vero a. 1231 art. 33 haec habet: „Item: pro singulis marturinis quatuor pondera [1]) persolvantur, quantumcunque in ea provenerit; tertia pars domino fundi et duae partes domino terrae persolvantur.“

---

[1]) Similem Andreas II. favorem a. 1218 Blagaiis praestitit apud Valvasor die Ehre des Herzogth. Crain T. IV. „praeterea, ut nec ipsi Dux et Banus, nec etiam officiales quipiam nostri vel ipsorum, collectas marturinales, quas ipsis in resarcitionem et recompensam praefatarum eorum pecuniarum ad honorem nostrum expositarum perpetuo damus, in dicto Comitatu ipsorum et Dominio taxare, exigique et recipi debeant, neque possint, quovis modo.“ De populis terrae Dobouch vide sis alias Ladislai IV. de a. 1280 literas, C. D. V. v. 3. p. 23.

§ 22.

Quaedam denique ex ratione praesentium temporum condita sunt.

De lege Bullae aureae, denarii ut tales sint, quales fuerunt tempore Regis Belae [1]) Collectanea nummorum Andreae consule, reperiesque hoc Rege in Hungaria quoque jactatum esse nummum sic, ut nemo posset scire, quid haberet [2]); atque haec, leges item de Ismaëlitis et Judaeis a Magistratibus rei aerariae, vectigalium saliumque arcendis [3]); de possessionibus extra regnum non conferendis, dataque populo regni collatas redimendi facultate [4]); si hospites, videlicet boni homines in Regnum

---

[1]) Art. 23.

[2]) Cic. de Off. III. 20.

[3]) Art. 24.

[4]) Art. 26. Andreae pro axiomate fuit: munificentiae regalis immensitatem etiam ad extraneos bonae conditionis fragrantia longe lateque, dilatari debere. Hoc ille axiomate orsus est literas, quibus Abbatiae s. Crucis in Austriae (apud Pecz. C. D. P. II. p. 70) terram Leginthov ultra vicinum ei novum praedium et curiam Regis (Königshof) ac villam dictam Salun sive Winden et aliam Potersdorf juxta lacum Fertö per Majores suos donatas confert a. 1217. Atque huic opponitur axiomati lex haec: Ceterum ex Tabulis pacis inter Andr. et Leop. Ducem Austriae initae videas, Ducis hujus populos in Hungaria partim Advocatiarum ex donatione Dominorum terrae, partim occupationis, partim ex privilegio Regis vel Donatione in feudum, terras tenuisse, a quibus ut decimas praestent, his conventum literis fuit. Ad historiam legis hujus pertinet etiam donatio Lud. I. (IX. v. 2. p. 151) qua Hermanno de Schwarcza quemdam fundum Curiae seu laneum integrum in Rajka (Comitatu de Moson) jure perpetuo confert, dando eidem et haeredibus de praedicto fundo Curiae seu laneo quibuscunque regnicolis, sed non extraneis, si voluerint, in vita et in morte, qualicunque modo alienandi plenam et liberam facultatem, ita tamen, ut praedictus Hermannus et sui haeredes aut etiam, quibus ipsum fundum venderent, quemadmodum

venerint, de his sine consilio regni ad dignitates non provehendis [5]) sunt eae quidem praestantes, tuleruntque vetustatem, his tamen omnibus longe antecellunt, quae art. 1 et 8 communis Palladio libertatis sunt constitutae.

---

exteri regnicolae illius partis, de hujusmodi fundo seu laneo servire sunt consueti, sic et ipsi debitam fidelitatem regi et s. regni Coronae observantes Castro de Ovár vel ipsius castellanis consueta servitia semper exhibere teneantur.

[5]) Art. XI.

§ 23.

ac speciatim dignitati Palatini prisca Judicis Communitatis auctoritas reddita;

Decreti hujus art. VIII. constituitur: omnes ut homines regni indifferenter Palatinus discutiat. Judicis haec Communitatis, initio conditae Civitatis hungaricae, erat auctoritas, quae per ss. Reges limitata, lege hac in integrum restituta est. Quod quidem consilium, cum non ex novandi profectum lubedine, quam per mores valentiorum praesentis temporis licentia corruptos imperatum sit, difficile factu est, non probare. Commendabat illud imprimis ratio celerius obtinendi juris, cui necessitas adeundae Curiae Regiae quoties negotium cum illis, aut novis repentinisque Servientibus Regiis erat, quorum plerique non tantum Comitum Castri, sed Palatinorum quoque Jurisdictioni eximebantur, haud modicam imposuit moram. Instaurata ad haec primaeva libertatis politicae aequalitate, nihil magis consentaneum fuit, quam ut Palatinum non Servientes modo naturales, sed Comites etiam et valentiores quique, tamquam Judicem regni ordinarium venerari, ejusque stare Sententiae teneantur. Denique Missi Regii, quod dixi alibi, non eos se praestiterunt, ut haec pars Institutorum d. Stephani ex justitia et aequanimitate horum aliquam apud populum colligeret gratiam.

§ 24.

constitutum: ut Solemnia memoriae d. Stephani quotannis in maximo populi Conventu Albae celebrentur.

Magnae Matris in coelos assumtae festum (Nagy boldog Asszony napja hungarorum) s. Stephanus et Ladislaus; Bela III. proximum s. Stephani diem, ritu illorum [1]), in maxima omnium ordinum frequentia quotannis Albae celebrabat. Hujus itaque mos iste dimissus per Andream, Decreto hoc, in perpetuam elevatus legem, primo namque mox articulo constitum, ut quotannis Solemnia festi s. Stephani Albae celebrentur [2]); his Rex, nisi arduis negotiis aut valetudine impediretur, per se adsit [3]); Palatinus quidem, qui vice ejus Causas audiat, abesse non possit; Servientes autem, qui voluerint, libere illic convenire valeant. Qui institutum hoc pro Foro duntaxat dirimendarum contentionum privatarum summunt, vereor, ne Sententiam legis non penitus assequantur, ut quae tam ad has, quam vero generatim quasque justas populi de juribus per quoscunque violatis querelas, harumque remedia, et quo nihil neque cogitari augustius, neque decerni ad salutem publicam aptius praestantiusque potuit, ad memoriam d. Protoregis non solum piis ad aras precibus, sed quod paullo plus, eique gratius esset, sanctis-

---

[1]) Vide Legend. maj. s. Gerardi apud Batth. p. 314 de s. Lad. LL. ejus l. III. c. 3.

[2]) Ex Diplomate Belae III. de a. 1175 (Farlat. T. V. p. 355) verbisque „quum Albae s. Regis Stephani solennes agerem dies Zagrabienses Canonici — devotas porrexerunt preces“ cet. colligere est: id, quod lege hac constituitur, mox post apotheosin d. Stephani lege aut usu invaluisse.

[3]) Ad historiam conditae legis hujus literae Honorii PP. de a. 1222 (III. v. 1. p. 390) haud parum conferunt, ex quibus apparet id primum ursisse Ordines „ut omnes populi (regni) conveniant bis in anno, ubi etiam Rex junior (Bela) personaliter interesse teneatur“.

simis administrandae Justitiae officiis celebrandam patet. Quod ut eo sit clarius, legem subjiciam Belae IV., animis post institutam annuam hanc Albae celebritatem, restitutamque veterem Judicis Communitatis auctoritatem, ad revehendum simul priscum Congregationum Communitatis usum inclinantibus, in haec providentissimo consilio conditam verba[4]): „item ordinamus, quod singulis annis, in festo s. Regis unus ex nobis (seu Bela seu filius Stephanus Rex junior) Albam venire debeat, et de quolibet Comitatu duo, vel tres nobiles debeant convenire, ut in horum praesentia de omnibus damnis et injuriis per quoscunque datis et illatis omnibus satisfiat". — Non dilatabo argumentum; patet enim ex his per se: in illa plurimorum, priscos communis colloquii campos spectantium, contentione Belae IV. hanc fuisse providentiam, ut hujus habendi modus, ex mente Belae I. ni fallor, ad Systema, ut loquimur, repraesentationis Comitatuum hodiernum adducatur; est vero et illud satis clarum: axioma art. 14. 1715 Generalium Comitiorum celebrationem salutare gravaminum relevandorum esse medium, non hoc demum articulo natum, sed jam olim legibus his, explicitum esse.

---

[4]) In Syll. Decr. Com. Kovachichii Decr. a. 1267 art. 8.

§ 25.

Palatino commissum: ut legibus Decreto hoc comprehensis intendat, nec Regem aut Nobiles, aut alios deviare consentiat;

In legibus Belae IV. commodum citatis, nulla est vicariae Palatinorum in anniversario ad Albam conventu potestatis, immo ne nominis quidem mentio. Ad quod eos animum advertere velim, qui Decretum hoc Andreae II., auctore Bela rogatum, solertia incogitata vulgarunt. Huic enim, ut plura Constitutionum harum capita, tum

vero ea, ut videbimus, displicuerunt maxime, quae ad exauctam Palatini auctoritatem pertinent. In his serie penultima, momento suo prima est, qua ei pro praecipuo officii munere committitur, ut nec ipse a legibus his deviet, nec Regem vel Nobiles vel alios deviare consentiat. Hac namque condita, principalique tuendae communis libertatis cura Palatino mandata, unum duntaxat ad regenerandam primaevam reipublicae sub Ducibus formam reliquum erat, ut Palatinus publicis populi deligeretur sufragiis. Quod quidem populus flagitabat etiam, sed responsum accepit art. 3 alterius Decreti Andreae II. de a. 1231 comprehensum. „Si Palatinus male administraverit negotia Regis et regni; suplicabunt nobis, ut utiliorem loco ejus constituamus, quem volumus; et nos precibus eorum annuemus."

§ 26.

denique Ordinibus regni, si Rex Decreto huic decerperet, resistendi asserta facultas.

Id tamen incunctanter, maximaque, anno 1222, voluntate Andreas concessit, ut si Rex, aut posteri tollerent, mutarentve quampiam legum harum, Episcopis aut Optimatibus ceteris, vel Nobilibus universis et singulis sit fas ei resistendi, quin propterea perduellium numero habeantur. Causam particulae hujus Decreti Andreae ego Patribus Concilii Toletani de sec. VII [1]) et Kelemenio nostro [2]) ac Hallero Restaurationis scientiarum politicarum auctori [3]) Regibusque et populis, quorum exemplis auctor hic in rem suam utitur, defendendam committo: mihi enim aliud, nulla peregrini moris imitatione mixtum, planeque proprium vitae civilis Hungarorum momentum

[1]) Forum judicum tit. 1. l. II. l. IV.
[2]) Hist. Juris hung. priv. § 40 ad d).
[3]) T. II. p. 437.

illud, velut, multo majus augustiusque, et stirpis eorum laudibus congruentius praeplacet, quo omnium licet animi, post obitum Alberti, in una Majestatis populi cogitatione defixi fuerint, maxima igitur omnes contentione Bullam auream Andreae II. per Vladislaum I. Regem confirmari urserint; hunc tamen sua ipsi sponte modum libertati suae posuerunt, ut a resistendi facultate illa sibi vendicanda sapientissime abstinerent. Forte fallor; sed mihi stat sententia firma, resistendi facultatem illam non tam populum flagitasse contumaciter, quam Andream alacriter concessisse, quem in plerisque tam ante, quam post editam Bullam eam literis sic plane prodigum auctoritatis suae videas, ut in aliis posteros suos, si his decerperent, regni exsortes declararet; in aliis homines regios, si quid contra auderent, capiendi, vinciendique aut, si mallent, pellendi privatis faceret potestatem [4]).

---

[4]) Supra § 15. In priv. Ecl. Zagr. a. 1217 (III. 1. p. 210) „et si aliquis — contra praedicta jura aliquid attentare praesumserit, si fuerit de regali progenie paterna maledictione incomprehensibilis amaritudinis in perpetuum percutiatur, et nunquam ad Coronam — possit pertingere, sed toto tempore vitae suae sit vagus et profugus" cet.

§ 27.

Per has tamen leges nihil quidquam de moribus Andreae demutatum

Condito Decreto hoc et Rex et Barones omnes solemni jurejurando fidem suam de eo religiose servando obstrinxerant [1]). Atque inde evenisse credo, quod nomina eorum, velut testium tabulis his subscripta non sint. Plura Decreti hujus facta esse exempla, cum ad calcem ejus diserte asseratur, dubitare nolim; quod tamen de his ad Pontificem aliosque mittendis ibidem innuitur,

---

[1]) Art. 5. 1231.

reipsa factum non magnopere confirmo; id certum est: non Regi, non Baronibus ejus majorem deinceps, quam antea justi aequive rationem, aut peccandi verecundiam fuisse.

§ 28.

imo contra clarum earum sensum peregrinum liberorum Comitum institutum ejus maxime Privilegiis excultum est.

Collectas cogere Andreas II. non ante, quam vivere, desiit, et quem olim divitiarum, eum unum perpetui quoque tributi hujus cepit fructum, adsuetam a puero prodigalitatis voluptatem; nisi forte in condito apud Austrios monasterio Steinensi meliorem facultatum suarum fecisse usum existimes. Idem aequalitatem politicae libertatis instaurasse; limites auctoritatis Palatinorum protulisse videtur, ut cum nihil amplius, quod donaret, reliquum esset, ex injuria legum harum materiam largitionum faceret. Liberos quidem Comites Hungaria novit jam antehac, sed hi omnes ortu peregrino, iique ipsi erant, quos leges nunc citatae antiquissima gentis de aequalitate libertatis politicae consuetudine teneri deinceps voluerunt. Constitutionem hanc illubentissimis his fuisse renovatam, non valde laborandum mihi est, ut evincam; Factum hinc, ut precibus, auctoritate, consilio horum persuasus Andreas non modo privilegium immunitatis a foro Palatini, qua fruebantur, confirmaret, verum similem hungaris quoque nonnullis conferendo gratiam, ipse primus liberorum Comitum instituisse videatur ordinem, quorum ea aliquamdiu fuit praecipua praerogativa, ut contra constitutionem finemque legum harum, in celeriori justitiae administratione defixum, conveniri jure coram Palatino haud possent. Atque haec ceterarum quoque Bullae aureae legum conditio; solus Andreas sui nunquam non similis; quippe enim saepe nimis quam praeceps, saepius non tam indulgens, quam ignavus; brevissima erant intervalla, quibus Princeps commodus fuit.

§ 29.

Privilegium tamen Saxonibus Ultrasylvanis collatum

Bullae aureae proximum aetate est privilegium Andreae, quo pristina Saxonum Ultrasylvanorum jura probat, novisque eum ad modum auget, universus ut populus a Varalt usque Boralt unus sit populus, unumque habeat Judicem, id vero est: summum Magistratum, Comitem Cibiniensem, sigillumque unicum.[1]) In quos itaque gens haec antea divisa fuit, Comitatus cessent, praeficique his deinceps, nisi qui inter eos degat, liberisque populorum sufragiis electus fuerit, per Comitem illum possit nemo. Ad terras, quas antea tenuissent, sylvam Blacorum, Bissenorumque Moldaviae vicinam, et quidquid beneficii aquae reddunt, adjicit; fora eorum tributo libera, institores a vectigalibus immunes pronuntiat; legendorum praeterea sacerdotum, pendendarumque eis decimarum, salium denique minutorum circa festum s. Stephani octo et ad festum s. Martini totidem diebus libere recipiendorum jus confirmat; cavetque, ne quis in medio eorum jus civitatis pecunia compáret, aut villam vel praedium regia consequi donatione possit. Quae omnia populo huic ita confert, ut universi quotannis ad lucrum Camerae quingentas marcas argenti, ponderis per Belam III. defixi, milites praeterea infra fines regni quingentos, extra regnum, si Rex per se in expeditionem iverit,

---

[1]) De antiquissimo, usque 1370 sigillo Saxonum vide Eder o. c. p. 145 quo et illud et aliud a. Lud. I. acceptum sigillum describit, cujus perigraphe itidem est: Sigillum Cibiniensis provinciae ad retinendam Coronam. Civitas Megyesiensis Jacobum Pisonium Jurium Doctorem, Protonotarium Apostolicum, Praepositum s. Joannis de Castro Quinquecel. Praeceptorem et Secretarium Ludovici II. protulit; hujus itaque maxime gratia Rex idem privilegio (vide Transylvan. period. Zeitschrift v. 2. p. 94) a. 1517 concessit, ut civitas ea cera rubra in sigillandis literis uti possit.

centum, sin secus quinquaginta mittere; quod si Rex in medium eorum venerit, tres, si vero Vajvoda ex ratione reipublicae ad eos delegatus vel per territorium eorum profectus fuerit, duos solvere descensus teneantur. Quibus ita constitutis, quodnam jam sit Saxonum Transylvaniae in fundo hoc regio jus? inter eruditos disceptatur: mihi sententia anonymi placet, in scripto periodico Transylvaniae T. II. fasc. 1. pro feudo, depromta, quem unum Saxones in Hungariam migrantes possessionis titulum optimum noverunt, expetitumque impetrarunt.

§ 30.

resque aliae a. 1224 gestae eidem in laudem cedunt;

Vellem, quis enim est, qui nollet? totus ut Andreae Principatus anni, quo privilegium hoc edidit, laudem haberet. Eo enim factum praeterea est, ut arrogantiam Honorii, qui collatam per eum militibus teutonicis terram Borza, nulli nisi Pontifici jure proprietatis subjacere literis suis declaravit, jure indignatus, hanc ab iis reciperet. Colomannum in Galliciam ex pacto debitam reduceret; Belae denique reconciliatus Dalmatiam et Croatiam administrandam crederet.

§ 31.

sed consilium de revocandis liberalitatibus, novo eum filiosque amittendi regni periculo involvit;

Anno sequente Honorius Pontifex intellecto, Andream quaedam in praejudicium regni auctoritatisque Regis alienasse, datis ad eum Belamque literis auctor fuit, ut alienationes has revocare tanto magis studeat, „quod quum in coronatione sua juraverit jura regni sui et honorem coronae illibate servaturum, juramentum, si quod adversus haec dixit, illicitum fuerit, et ob eam rem nec observandum.“ Non ingratum hoc Andreae, Belae quidem per-

quam gratum; id vero pro juvenili hujus fervore familiarique proverbio: „ea, quae sine ratione fierent, ratione praevia revocari debere“ laetissimum fuit, quod negotium hoc, maturo, ut ait, Majorum terrae consilio, auctoritateque Patris sibi mandatum fuerat. Creari itaque Judices placuit, qui de donationibus illis cognoscerent, viros a suo in rem publicam studio claros et provinciae tam arduae pares. Ex Dalmatia itaque reversus rem eam in Hungaria; subrogatus vero ei frater Colomannus in Slavonia, tam strenue gessit, ut patri sibique excidium prope arcesserent; quum alii a summis dejecti fortunis, alii horum periculsi casu Regem cum filiis trucidare, Hungariamque inter se partiri in animum induxerint, ac denique regnum Friderico Imperatori obtulerint.

§ 32.

quo liberatus, Decreto a. 1231 legem de resistendi facultate alio eo fidei vinculo permutavit, ut sibi, si contra libertatem comunem niteretur, sacris Archiepiscopus Strigoniensis interdicat.

Horum tamen nuncio in via capto et hoc evasit Andreas discrimen, et Comitiis a. **1231** celebratis ab Ordinibus regni non invitis impetravit, ut quibusdam Bullae aureae capitibus illustratis admissa per eandem resistendi facultas, qua nonnulli ad nefarium illud proditionis regni crimen abusi sunt, huc immutaretur, ut si quid legibus adversum Rex committeret, facultas Archiepiscopo Strigoniensi sit, eundem praemissa admonitione, sacris interdicendi. Quam deinde Robertus Archiepiscopus contra Dyonisium a. **1227**, **1228** Palàtinum, Samuelem quondam Camerae Comitem, et Nicolaum Tavernicorum Regalium Magistrum, quorum consilio Rex Judaeos et Saracenos, avaritia sua populo graves, religioni vero etiam periculosos a Magistratibus non removit, ita usus, ut per latus horum Regem ipsum peteret, cum sic nihil effecisset, sa-

crorum usu templorumque aditu et regi et populo universo, nullo proborum improborumque discrimine interdixit.

§ 33.

Qua quidem facultate ita Robertus usus est, ut remedium per hunc adhibitum, an malum populo gravius acciderit, non facile statui possit.

Probari nimia Archiepiscopi solertia Pontifici, per Regem nuncio eodem Dyonisio olim Palatino, et Rembaldo Magistro Hospitalis per Hungariam et Slavoniam edocto nequibat; Jacobum itaque Praenestinum Archiepiscopum in Hungariam delegavit, cujus, Comitiorumque in sylva Beregh a. 1233 mense Augusto, more Majorum, praesentibus Episcopis, et Baronibus, testimonioque Cleri et populi habitorum auctoritate effectum, ut quae de Judaeis et Saracenis Magistratu movendis, Collectis non a Clero, non a reliquo populo exigendis publica lege decreta, de damnis vero Eclesiarum (pactos sibi sales annuos reposcebant) reparandis promissa per Regem sunt, non solum observaturum se jurejurando sponderet, verum sponsionem hanc sua filiorumque, ac Optimatum confirmari fide procuraret [1]), non alio fructu, quam ut nervosius qui ista disserunt, semper jurasse Andream lingua tantum, non etiam mente, audeant dicere; qui autem remissius, hi tamen non possint non summam animi ejus levitatem accusare [2]).

---

[1]) C. D. III. v. 2. p. 319.

[2]) Ex literis Greg. IX. PP. de a. 1235, qui supremus Andreae fuit, apparet: hunc palam professum „quod Juramentum" de quo nunc diximus, „observare nihil esset aliud, quam renunciare quodammodo Regiae dignitati; cum reditus sui propter regales munificentias assignatis ex eis tribus partibus suis filiis et nepoti sola

sibi quarta retenta multum essent diminuti" interpellasse Pontificem eum, ut deinceps quoque collectam recipere moderatam possit, praesertim cum ad tutelam regni graves se subire oporteat sumtus, pro stipendiariis retinendis."

§ 34.

Moldavia Andrea Rege in Jus Coronae Hungariae concessit; quin hoc fortunae interventu, Regiae detrimenta auctoritatis

Cumania, quae nunc Moldavia dicitur, a. 1227 in jus Hungariae concessit, pari et populi et Ducis voluntate [1]); nec in Dalmatia praeter Jadram cessam Venetis in pretium aliquot navium commodatarum in usum itineris sacri, amissum quidpiam, ex auctoritate Regia, firmissimisque hujus praesidiis: reverentia et amore populi, plurimum.

---

[1]) Pray Hist. Reg. P. I. p. 221.

§ 35.

pensarentur.

Quod tamen is de altera consorte sua, in idem amoris consortium et in unum Regiae potestatis participium, matrimonii sacramento copulata scribit [1]), nihil Majorum moribus, nostraeque de Juribus Reginarum sententiae [2])

---

[1]) Ex Spiesii Collect. Schvartner in Introd. in rem dipl. p. 339.
[2]) Libr. III. § 8.

detrahit; quando ex aliis Regis ejusdem literis in aperto est, vel primam Ejus consortem, quae apud virum uxorium omnia potuit, ut loco hujus sedere pro tribunali posset, speciali ejus consensione opus habuisse [3]).

---

[3]) C. D. III. I. p. 149.

LIBER NONUS.

DE

BELA IV. REGE

STATORE HUNGARIAE NOVO.

Utilissimus idem ac brevissimus bonarum, malarumque rerum delectus est, cogitare: quid aut volueris sub alio Principe, aut nolueris.

Tacitus.

XX. REX BELA IV.

ab anno 1235 — 1270.

§ 1.

Scita Comitiorum, quae pro solenni ejus inauguratione celebrata sunt.

Ut pater vita decessit, festinatis Albae Comitiis Bela alterum coronatus est. Aderat et Colomannus frater ejus idemque Dux Slavoniae et in solemnitate hac ensem praetulit, Dux Russorum Daniel equum duxit. Tempus reliquum, more vetustissimo gentis, causis cognoscendis impensum, hac autem vice etiam, postulandis ad quaestionem Baronibus, qui patris a Bela animum alienarunt, aut in utriusque conspirasse necem arguebantur. Publico hi damnati judicio; lex praeterea de regno malis hominibus, quorum numerus licentia superiorum temporum haud mediocriter increvit, purgando rogata, et demum de revocationibus superfluarum et inutilium donationum Emerici Andreaeque actum. De lege hanc in rem condita quatenus, donationibus illis retractatis, Regnum ad statum, in quo Bela III. rerum potiente fuit, reducendum decernebatur, et sibi et regno majorem in modum gratulatus, quod tamen cautum simul fuerat, ut initium revocationis a bonis fieret, quae Eclesiis monasteriisque ultra justam mensuram collata essent, et ubi prima provenissent, tum demum adversus alios procederetur, invitus, et causa duntaxat sedandorum, in quos deliberatio prorupit, mo-

tuum [1]) probavit; Judicibus ad rem peragendam publico lectis Comitiatu [2]).

---

[1]) Vide IV. v. 1. p. 71—104 de Praelatorum, omnium Baronum nostrorum, nec non totius regni nostri consilio et consensu. Primae literarum harum a. 1237, secundae a. 1238 editae, atque hae quidem etiam in Tudom. Gyűjt. a. 1828 f. 1. p. 5 vulgatae legem de revocatione superfluarum donationum aequaliter ad tempus, quo Bela regimen jure successionis adiit, id vero est: inauguralia ejus Comitia referunt.

[2]) C. D. V. p. 64, 66, 140.

§ 2.

Horum effectui dum insistit, gravissimam incurrit invidiam,

Primi ex praecepto legis, aut certe primis proximi Agriensis et alii Cisterciensis Ordinis Abbates, Hospitalis item Hyerosolimitani militiae templi s. Lazari Magistri ad experiendum de bonitate juris sui in locis quibusdam sententiam evocati sunt. Parte horum abjudicata, offensus Pontifex, dum portionem aliquam domui hospitalis illius per Belam redditam intellexisset, iram posuit; tanto tamen majorem invidiam Rex incurrit, dum judicia haec in potentiores exerceri caepta sunt. Hi enim palam questi, Reges alios ex bello revertentibus, vel interemtorum et captorum propinquis praemia: villas, possessiones, et praedia contulisse jure perpetuo tenenda; Belam nedum simile fecisse adhuc quidquam, verum ea etiam, quae in jus proprietatemque data per alios essent, retractare, quum multos aperte, plures tecte secum sentire comperissent, regnum Friderico Austriae Duci obtulerunt. Sed hunc in Hungariae fines magna suorum manu illapsum, dum a factionis capitibus majora auxilia frustra exspectat, Bela in fugam necessitatemque redimendae pacis conjecit, bonorum omnium adjutus ope; dum tamen

conservandae, quam pater neglexit, Majestatis causa complura ageret ejusmodi, quae in gentis etiam accipi contemptum possent, horum quoque animos sollicitos reddidit.

§ 3.

Institutis quibusdam, quae in gentis accipi contemptum possent,

Fastum a matre accepit, notatum jam in puero, in viro deinde gravissimis per Clem. PP. IV. castigatum literis [1]. Et Interdictum quidem de sede praeter Principes, Archiepiscopos, Episcopos, se coram, per alium neminem capienda; quodve praeterea de sellis, quas Optimates plures in Curia Regis paratas habebant, ni recipiantur, comburendis, praecepit, insolentis et superbi dominatus habebant speciem. Hujus invidiam fuga Reginae viduae auxit. Quam etiamtum uterum gerentem, nemo erat, qui tam ancipitis consilii discrimen parum humana privigni asperitate, compulsum adivisse dubitaret; constituto denique, ut negotia quaeque, ad modum Curiae Romanae, per petitiones agerentur, levioraque mox Cancellarii per se expedirent; ad Regis vero auditorium ardua duntaxat et gravia perferrentur, de industria jam irruere in odium populi videbatur. Majores, quod suplicationem Cancellariis porrigere, horum ope adeundi Regis facultatem exorare debuerant, Belae, ut qui id jam ageret, ne vel sermonis commercio cum suis consociaretur, offensissimi, Cancellarios tandem suos esse Reges; Regemque alium non se habere vulgo

---

[1]) Recoll. Notit. praeviar. § 11. Literas Clementis PP. IV., quod Timotheum, quem hic Eclesiae Zagrabiensi praefecit, velut humili natum loco, nec Majestati Consilii, laterique suo convenientem amoveri ab ea cathedra flagitabat, per Raynaldum ad a. 1266 productas, dedit Kat. H. c. VI. p. 448.

jactabant; id vero non hi tantum sed populus omnis acerbissime dolebat: Belam, quum rem monetariam proventusque aerarii leges Judaeis locare vetarent, interpellata adversus vim harum Pontificis auctoritate, hujusque consensu cum cautione, ut publicani hujus generis Christianorum uti opera debeant, obtento, regnum priscis calamitatibus objecisse. Mathias ipse, qui Ejus paullo ante Notarius, jam Pontifex Strigoniensis erat, Ugrinus item Colocensis Archiepiscopus molimen Stephani II. Zagrabiensis Praesulis, qui Spalatensem cum hac conjungi, Sedemque suam in Metropolim erigi concupivit, secunda Belae voluntate ali, molestissime ferebant, quod hic Eclesiam eam a provincia sua avelli, iste Primatialem potestatem diminui nollet, et duos in eodem regno Primates existere posse negaret[2]. Accessit ad haec, quod bona, quae Ecclesiis donata superflue, lege jussus recepit, mox iterum restituit; plurimas vero earum, terris castrorum partim jam antea recuperatis, partim exemtis novitus ita auxit, ut essent, post legem eam multo, quam ante locupletiores [3].

---

[2]) Rem omnem, ejusque, ex sententia Archipraesulum horum, exitum vide apud Farlat. t. V. p. 367 qui narrationi suae subnectit „neque recentiori tempore cupiditatem hanc omnium animis exolevisse". De sententia vocum in eodem regno inferius.

[3]) C. D. IV. v. 1. p. 104 et plurima alia in hunc sensum.

§ 4.

et postquam Cuthenus Rex Cumanorum cum 40 suorum millibus in ejus concessisset potestatem, nimio in hos studio auctam.

Inter haec, Cuthenus Cumanorum Rex, per Tataros (hoc enim apud nos Mogolibus illis nomen) semel atque iterum victos tandem victus cum 40 suorum millibus jus civitatis a Bela postulavit. Percommodum id huic accidit;

res enim eo jam fere loco fuerat, ut non ille magis ope hujus indigere, quam Belae, ut erat immobilis invidiae, hoc maximo munimenti genere opus esse videretur, cui adversus infestos insisteret. Accepit igitur habuitque et Regem et populum tam liberaliter, ut quum hic Nomadum more quocunque incedebat, armentis suis depasceret omnia, essetque moribus parum pudicis, maligna vulgi opinione Rex alienae culpae reus subderetur. Principes itaque hic, Barones, Comites, et Cumanos omnes ad monasterium de Keö prope Tibiscum convocavit, constituitque, ut Cuthenus et pars suorum Pestini fixam haberet sedem; reliqui per diversos sparsi Comitatus degerent, et si lis inter eos Hungarosque oriretur, Comites gentis utriusque jus ex aequo dicerent. Perstitit tamen ultra etiam Cumanis propensiorem se dare; Hungaris copiam sui adeundi, uti antea, rariorem, minimis vicissim Cumanis inimpeditam praestare, hosque et in sedendo et sufragiis in consilio promendis potiori habere loco.

§ 5.

Exitiabili hoc animorum discidio Hungaria perierat prius,

Haec Hungariae facies fuit, truculenta odiis, veteremque cultum penitus mutata, quum Tatari evastata Russia, Poloniaque, jam ad confinia apropinquabant. Accepta fama, Bela per omnem mox Hungariam proclamari fecit „ut tam nobiles, qui servientes Regis dicuntur, quam castrenses et pertinentes ad castra, se ad exercitum praparararent, ut essent, quando Rex mitteret, in promtu.“ Archiepiscopos vero et Episcopos et Majores regni Budam convocavit, quorum consensu, postquam decrevisset, singuli ut stipendiarios suos paratos haberent, impetrari a se passus est, ut Kuthenus, quem multi in perniciem Hungariae cum Tataris conspirasse suspicabantur, cum uxore et liberis et nonnullis Majoribus custodiae mancíparentur.

§ 6.

quam per Tataros periret,

Ita iniit annus, qui suis jam Hungariam urgentibus fatis [1]) fere nihil ad excellentis alicujus virtutis laudem, at contra omnia, quibus hostes male perdi cupimus, praestrictae aciei mentis damna: odium gloriae, lentum ad legitima jussa obsequium, geminatam jam Idibus Martiis ad Pestum, Vaciumque stragem, Cumanos immerita Kutheni caede factos ex amicis hostes, infandam ad Sajonem cladem, fugam [2]), solitudines omni mortium genere horrentes et demum funus reipublicae tulit, cui deflendo non lachrimae, nedum describendo verba suppetunt.

---

[1]) Nangius in gestis s. Lud. Tataros Ungarorum veritos potentiam, prius quam signa in hos inferrent, Daemonum consuluisse oracula scribit, ab hisque responsum: Ite securi, quia spiritus discordiae et incredulitatis vos praecedent, quia turbati Ungari vobis non praevalebunt. Itaque factum subnectit; ante introitum enim ipsorum Rex et Principes, Clerus et populus invicem dissidebant, et ideo se parare noluerunt; unde pavore concussi hinc inde fugientes multa millia occisi sunt. Reynald. ad a. 1241 num. 17. Qui Nangius illa Daemonum apud Tataros oracula noverit, scire parum refert; nostrae quidem gentis et bellicas virtutes et insidiantes gloriae harum daemones: discordiam et tardam periculorum, quamvis significatorum fidem (jam Thucididi compertam) et speciales cladis ad Sajo acceptae causas novit apprime.

[2]) In hac data fidei in Regem exempla percenset Joannes Comes Majláth in Österr. Archiv ad a. 1833 p. 313.

§ 7.

In hac, postquam misere collapsa est,

Biennium et amplius Tatari per Hungariam longe lateque pro lubedine grassabantur. Interea Rex in

Austriam primum ad Fridericum Ducem, per hunc vero violatis hospitii juribus, omni, quem reliquum adhuc habuit, thesauro spoliatus, nec nisi post cessos huic Mosoniensem, Sopronienseni et Castriferrei Comitatus dimissus, versus Croatiam contendit; Stephano Vaciensi Antistite ad offerendum Friderico Imperatori, si Tataros Hungaria depelleret, feudi titulo regnum delegato. Gratum hoc Caesari, at vero quod hic se facturum recepit, ut Conrado cum exercitu praemisso, mox ipse etiam subsequatur, intra sola tantum verba substitit; bello enim contra Gregorium IX. Pontificem intentus, curam illam, Hungariae clypeo defensionis suae, ut pollicebatur protegendae [1]), penitus dimisit. Rex itaque omni destitutus ope, quum per Caidanum Tatarorum Ducem in maritimis quoque partibus ad necem quaereretur, in insulam Vegliam se compegit, pusillam eam quidem, sed, quae, ad subducendam discrimini vitam ampla satis; nam ad videndam eminus Hungariam caedibus, flammisque pereuntem plus, quam satis fuit.

---

[1]) Fridericus apud Petrum de Vineis ,,ecce enim quod Rex Hungariae regnum nostrae ditioni subjecit, dummodo defensionis nostrae clypeo protegatur.“ Ex hoc igitur pacto nihil juris Imperatoribus Romanis in Hungariam enatum esse, recte deinde Innocentius IV. scripsit apud Rajnaldum. Cetera vide in Hist. Reg. Hung. p. 244.

§ 8.

erigenda, quam, rebus adhuc integris, regenda major Bela

Bela usque adhuc inglorius; nam quod Fridericus II. Imperator et Thomas Archidiaconus affirmant, praecipuam cladis Tataricae causam Regis desidiam fuisse, ut negare haud facile, ita concedere nisi difficulter possis; idem tamen postquam Tataros accepto de obitn Ogothai Chani sui nuncio Hungaria decessisse intellexit,

redux in colligendis constituendisque hujus reliquiis et quem ferrum, fames, pestisque et luporum multitudo induxerunt, squallore detergendo, prudentia, industria, assiduitateque semet praebuit singulari.

§ 9.

De veteribus terrarum possessoribus investigari,

Id itaque inprimis dedit operam, ne de juribus legitimorum antea possessorum quidquam mutaretur. Horum enim multis a stirpe excisis, multis in saltus, abruptaque montium se recipientibus, aut alio dilapsis, avitaque arva tardius repetentibus, alii cum injuria horum aut Fisci in vacua venerunt. Et Rex quidem, si quid terrarum hujusmodi donatione contulit, jus primorum possessorum diserte salvum voluit. Clausula itaque literarum super donationibus regiis „salvo jure alieno" quae hodieque obtinet, Belae suam debet originem. Idem ex consilio regni delegatis, qui iniquas occupationes in Congregationibus Comitatuum hoc indictis fine cognoscerent [1]), super juribus quidem rite edoctis solemnes edidit literas, quae vero castrorum, aut regii fuisse Fisci compertum est, suo dispensanda judicio retinuit, hoc negotii genere apud Transylvanos Laurentio Vajvodae commisso [2]).

---

[1]) Cod. Dipl. VI. p. 292. Pray H. R. H. p. 250 super terris castri de Bana et revocandis castrensibus ex speciali Regis mandato Vincentius Ep. Nitr. judicat. VII. v. 2, p. 307.

[2]) Cod. Dipl. V. p. 272.

§ 10.

horumque novos apparari indices procurat;

Disquisitione jurium peracta, jussu Belae indices omnium locorum verorumque et nobilium filiorum Jobba-

gionum apparati [1]) sunt, ut non unius tantum Legendae s. Stephani, sed horum quoque ad imitationem illius confectorum per Belam IV. indicum (Regestum regale appellantur) jacturam doleamus.

---

[1]) Cod. Dipl. VI. v. 2. p. 392 „quod sicut in Regesto nostro jam dudum confecto et per nos saepius aprobato invenimus contineri, Vidus et suos filios fuisse et esse veros et nobiles filios Jobagionum de Thurocz a. 1266." Item C. D. VI. p. 2321 „terram Zerdahely in iisdem metis et terminis, sicut in nostro Regesto plenius continetur, exemtam ab ipso castro contulimus" cet. Aliud exstantissimum Regesti ejus indicium Mantissa exhibebit.

§ 11.

terras cultoribus vacuas coloniis undique adductis, uti rogabatur, aliis titulo feudi, aliis titulo nobilitatis et haereditatis,

De dispensatione terrarum vacuarum haec Belae in literis de a. 1268 verba sunt: „Hungaria ante plena populo, postquam regnicolae in magna parte vel peremti vel abducti fuissent, multis locis in solitudinem redacta, id se consilii cepisse, ut de cunctis mundi partibus homines tam agricolas, quam milites, edicto regio convocaret, venientibusque causa habitandi regnum, assignaret terras, et possessiones et aliquibus reditus, unicuique, prout status sui exigentia requirebat." Cum novis hospitibus his peregrina quoque Feudorum, Lihniorum, item Lihenorum et Lehenorum vocabula apud nos increbuerunt, quorum et feudorum quidem etiam pro bonis locatis et conductis [1]), lihenorum pro fundo accepto-

---

[1]) Sic Cod. Dipl. V. v. 3. p. 441. Nicolaus Banus possessionem suam 30 lihenos minus una continentem monasterio de Kéthely ita donat, ut si aliqui Nobiles vel Jobagiones ibi lihinum vel lihinos

rum [2]) frequens dehinc in Diplomatibus ocurrit mentio, nihilque abnuo, nonnullas Belae donationes ad modum juris teutonici [3]) comparatas; alias vero esse ejusmodi,

---

habere voluerit, deservire teneantur in censu annuo. Ibidem tomo VIII. v. 3. p. 563 nonnullae terrarum particulae et unus mons in territorio possessionis Jaszow pro duobus staminibus albi panni polonicalis et pro 300 cubulis vini Budensis, more praediali vel feudali perpetuo possidendus et utendus conducitur. Ibidem t. IX. v. 2. p. 268 de a. 1353 pro possessionaria portione Ghilermi Cardinalis apud possessores titulo feudali existente 60 fl. solvuntur. Ibidem p. 582 de a. 1357. Prior cruciferorum s. Joan. Hyer. queritur, quam plurimos Nobiles et alterius status homines, praedia et possessiones titulo feudali tenentes pacta servitia et solutiones non observare; Rex vero cum Praelatis et Baronibus decernit: eas, dum et quando monasterio illi expedire videbitur, aufferri ab iis posse. In hunc sensum conventus mon. b. Adriani de insula Zaladiensi testatur literis de a. 1428, quod relicta Stephani filii Bani de Also Lindua duas marcas denariorum novorum unum pelliceum bonum, 4 porcos verres et 24 acones frugum ratione feudae annualis conservationis terrae Istvánfölde censum scil. monasterio s. Crucis de juxta Mura in festo b. Martini persolvi debendum persolverit.

[2]) Vide Cod. D. T. III. v. 1. de a. 1214, a Jobagionibus Mosoniensis castri, in villa Nulos XIV. loca curiarum, quod vulgo Lechun dicitur. VIII. v. 4. p. 226 item p. 347 fundos integros curiarum vulgo Lehun nominatos in Comitatu Soproniensi, item fundis integris Curiarum vulgo Lehen etc. Lehen a lanea probe discernendum, quod haec mensura fuerit agri 12 virgas complectens, quarum quaeque sedecim ulnas et palmum numerabat apud Scepusienses; ibi aratrum 120 jugera agrorum significasse vide sis Supl. ad Ann. Scepus. p. 140, 141.

[3]) Juris teutonici meminit Ladislaus IV. in literis de a. 1278 (VII. v. 2. p. 65) quibus bona quaedam seu reditus, quae Detricus de Rohrau ex concessione regalis suae gratiae in usum a se detinebat, quae post mortem ejus sibi vacare caeperunt, Ottoni juniori de

ut quod quis impetrasset, alienare et vendere nullo titulo posset, sed ipse et filii sui servitio proventum possiderent [4]). Quas quidem hujus generis literas ejus, si cum illis conferas, per quas de Jobagionatu castri exemtis concedit „ut ea praerogativa gaudeant, qua universi nobiles servientes regales fruuntur, omnesque terras et possessiones, quas adhuc coluerunt, aut justo titulo habuerunt, vel in futurum habituri sunt, deinceps titulo nobilitari et haereditatis habeant, teneant, et possideant „aut per quas ex numero Jobagionum exemtis conceditur" ut terras antea possessas, tamquam veri haeredes dandi, legandi vendendi, et conferendi cuicumque voluerint, liberam habeant facultatem" tute sine interprete etiam statues, quid donationes illae ad modum juris teutonici et hae jure hungarico factae differant. Utriusque generis donationes, aetas subsequa tulit plures; nec desunt, quae superne teutonicam illam formam praeseferant, et in hungaricum desinant modum.

Haaslen ad instantiam Rudolphi Regis Romanorum „secundum jus teutonicum" et secundum quod per alios Dominos in Austria aliis bonis est infeudatus, titulo feudali confert. Idem C. D. T. V. v. 2. p. 406 villas quasdam in Sáros Ottoni a Bieburstein ad intercessionem ejusdem Regis Romanorum jam a. 1277 obligatione feudali contulit. Vide similes C. D. IX. v. 2. p. 151.

[4]) C. D. IV. v. 3. p. 183 alia item C. D. VI. p. 313 Magistro Illuino ita facta, ut singulis annis more praedialium Comiti Simeghiensi unam marcam solvere teneatur.

§ 12.

ac Nobilibus quidem alienigenis cum consilio Regni confert;

In advenis nobilibus, qui latifundiis, nisi cum consensu et consilio Baronum et Praelatorum donari non

poterant, vetus hoc institutum [1]), non item et legem, ex qua absdare terras hungaricas exteris nefas habebatur, velut obliteratam situ observavit.

---

[1]) Vide donationem Adamo Polono advenae factam super Therne VI. p. 489.

§ 13.

In terris vacuis castrensium Udvarnicorumque nova condidit municipia.

Novi coloni vacuis castrensium, Udvarnicorumque terris, neque tamen officiis etiam illorum successere; quod jurisdictioni Comitum, Centurionumque exemti jura ampliora, conditionemque leniorem nacti sunt. Fiducia hujus in peregrinos liberalitatis usi veteres incolae, pares ab eo, successoribusque favores certatim deposcebant [1]); habueruntque hos omnes in vota sua faciles. Ex quo intelligas, inde ab aetate Belae IV. priscum Castrorum systema non fortuito, sed Regibus plerisque volentibus defluxisse.

---

[1]) Idem per hospites tam hungaros, quam teutonicos suburbii castri Bors exoratus, ut statum eorum, qualiter et in quibus sibi aut Comiti castri deservire debeant? ordinare dignetur, privilegio constituit, ut hi sibi expeditionis tempore militem unum ornamentis militaribus honeste praeparatum ex centum mansionibus mittant; Comiti Castri in nativitate domini unam pecudem pascualem, 100 panes, 12 gallinas, 12 cubulos cerevisiae, et quaelibet mansio unum cubulum anonae dare teneatur.

§ 14.

Arcium per privatos erigendarum auctor, his partem terrarum castrensium in praedia contulit.

Inter me itaque et scriptores, qui Hungaria instaurata institutum quoque castrorum redintegratum existimant, haud modicum, tantum enim vero, quantum inter diversas d. Stephani Belaeque consilii rationes discrepat. Partes regni ultra Danubium sitas, ne adiri per Tataros possent, fluvius hic tuebatur, idcirco fortalitium et aqua contradictionis Belae apellatus [1]. Ad hujus itaque oras amplius muniendas, et reliquias populi maximam partem per Tataros interemti, hoc tutelae genere protegendas, loca quaedam munitionibus apta, comuni Baronum suorum consilio, iis, qui et nossent et possent in his aedificia ponere, auctoritate regia [2] contulit, et ut hos conservandi castri sumtibus pares redderet, terras quoque castrorum regiorum ditioni exemtas illis in perpetuum addixit [3]. Verbo rem dicam: quam flagranter in revindicandis castrorum terris adolescens elaboravit, tam liberaliter deinceps et has, et quas integras reperit, Castrorum publicorum opes in dotem privatorum Castellorum [4], multiplicandosque Comites libe-

---

[1]) In literis ad PP. de a. 1254 (VI. p. 218) congruit haec ejus sententia cum inscriptione, quam monetae Imp. Rom. (v. Banduri II. p. 248) verbis ,,salus reipublicae Danubius" praeseferunt.

[2]) Per privatos, nisi Rege annuente, exstrui castra nequibant, etiam ex art. 10. 1298.

[3]) Comitatum Lucsman per Stephanum III. a. 1171 abalienatum adolescens recuperavit, seu ut ipse loquitur, de novo constituit, post C. D. IV. 3. p. 148 in haereditatem contulit. Ad Castrum Köszeg (Güns) terras complurimas Castri ferrei IV. 3. p. 114 applicuit cet.

[4]) Ex verbis Belae IV. (Cod. D. IV. v. 3. p. 199) ,,Denique cum Bulgarorum temeritas — Banatum de Zeurino hostiliter deva-

ros contulit. Qua in re voluntatis ego sanctitatem veneror; de fructu namque consilii hujus, nemo tam parum in historia horum temporum versatus est, ut nesciat, Belam ipsum haud levia contra nonnullos [5]), multo tamen gravissima quaeque posteros ejus adversum plerosque Barones et Dominos arcium hujusmodi ex vero questos esse.

---

stasset, et plerique de Baronibus nostris defensionem Banatus nollent assumere, per nos etiam diligenter requisiti — M. Laurentius collato sibi per nos ipso Banatu Bulgarorum devicit exercitum, et sic — ipsum Banatum — nostrae restituit Majestati" intelligas, quantam penes Laurentium virtutis laudem, tantum inertiae apud plerosque alios Barones dedecus exstitisse.

[5]) Castella haec mox tamquam latrociniorum et rapinarum sedes notantur jam art. 24. 1291. 12. 1444. 4. 1543. 25. 1547. 56. 1563. Vide etiam art. 20. 1659 et Dissert. in Tudom. Gyűjt. a. 1828 v. 5.

§ 15.

Pactio, quam a. 1247 cum Equitibus hospitalitiis iniit.

Hi Belam ex partibus maritimis reducem comitabantur; erantque tam ab officio hoc, quam laude virtutis militaris ita eidem commendati, ut plane persuaderet sibi non melius regni posse defensioni consuli, quam si horum sibi operam arctius devinciret. Terram itaque de Zevrino, et totam a fluvio Aluta et Alpibus Transylvanis Cumaniam conditione militiae et defensionis Castrorum in Confiniis existentium ut est Posonium, Mosonium cet. ita iis cessit, ut quinque et viginti annis sequentibus omnes, dimidiam deinceps redituum partem suam facerent [1]).

---

[1]) Literas ejus vide apud Katona H. C. T. VI. p. 98.

§ 16.

Ad addendum Castro Posoniensi novum munimenti genus animum adjicit.

Arcem Posoniensem, quod ad usum belli commodo in finibus situ esset, alio praeterea munimenti genere obfirmare caepit consilium. Quot quot enim et in majori et minori Comitatu ejus nominis (minor per insulam Csallóköz porrigebatur) reliqui erant Jobbagiones s. Regis, de his ita constituit, ut munus militiae non in longinquo obirent, sed laboranti castro omnes omni virtutis suae robore praesto essent [1]).

[1]) Literas huc facientes in Mantissa dabimus.

§ 17.

Banatus Machoviensis initium suum aeque a Bela IV. numerat.

Macsove Castrum erat in Servia occidentali, confinique Bosniae, ad ripam Drini dexteram situm, cujus territorium usque ad Kolubram fluvium procurrit. Qui huic praeerant, Duces deinde, Banique appellabantur. Primus illud, beneficio Belae, Ratislaus Dux Galliciae per conjugem Annam gener ejus, post filius horum Bela Dux de Macsova in Annalibus Altahensibus; hoc per Henricum Comitem de Gűssing circa a. 1272 in insula leporum interfecto, Bani nomine, Aegidius, Joannes, alii tenuere.

§ 18.

Idem, ut vires bellicas semper in promtu haberet, tam eo, quo possessionem Comitatuum Modrus et Vinodol Vegliis confirmarat,

Bela Friderico et Bartholomeo Nobilibus de Veglia, tutelaribus, ut dicere amabat, geniis suis [1]) Comitatus Modrus et Vinodol per patrem suum cum omnibus reditibus collatas [2]) a. 1251 porro quoque addixit; iisdemque literis servitii horum militaris fixerat legem eam, ut „si Rex in maritimis partibus coram adfuerit, in mari cum una navi (csajka) et cum una barka serviant; si vero necesse fuerit exercitum Croatiae convocari, infra montem Gozd cum 20 armatis decenter instructis, ex alia vero montis parte, quocunque exercitum croaticum Rex convocaverit, cum 10 armatis servire debeant".

---

[1]) Vide literas ejus IV. 3. p. 109, quibus eos illustrium Primatum regni Hungariae praerogativis ornat, locumque in medio sui ministerii attribuit alibi jam citatas. His ille praeter Comitatus Modrus et Vegla a. 1255 Civitatem quoque Segniensem (VI. p. 309) donavit. Eorum fuit etiam Comitatus de Busan in Croatia, ab iis ad Zrinyios devolutus, per Gregorium autem Zrinyium Ludovico I. 6 mille florenis auri boni venditus, quem filia Maria levatis 9 mille florenis Comitibus de Corbavia pignori dedit; Sigismundus Rex autem numeratis sibi bis mille florenis Paulo filio Greg. Zrényi remisit. Comitatus idem cum Koszthanicza, Szthenyechnak, Lipoviz, Serad, Buzin, Kladuse et Osztervicze per Mathiam Corvinum Martino de Frangepanibus deinde nova donatione collatus est.

[2]) Cod. Dipl. V. 268. VI. 98.

§ 19.

quam, quo Comitatum Breberiensem Subicsiis contulerat, privilegio adnexam quoque obligationem militiae descripsit.

Ad hunc ille modum Subicsiis Comitatum Breberiensem contulit, tenuitque hanc consuetudinem suam in omnibus fere privilegiis, quibus aliquos ampliori quodam liberalitatis Regiae munere donavit [1]).

---

[1]) Ita terram Bew juxta Tyciam, quae antea per Saracenos possidebatur, post recessum Tatarorum a. 1257 Petro et aliis de genere Dem, Paulo item et cognatis hujus de genere Pettho confert, ut ratione ejusdem terrae, quotcunque sunt, ad exercitum suum decenter armati debeant proficisci. IV. 2. p. 424.

§ 20.

Atque ad hoc consilium suum accomodavit is munus quoque militiae per filios Jobbagionum de Thurocz,

Non multitudine copiarum, sed justo eoque a disciplinà et armatura bene instructo, dum itaque usus poscit, parato milite vires belli contineri, experientia eum docuit; de filiis itaque Jobbagionum de Thurocz, quod debitum et consuetum numerum excesserant, officiaque libertatis exhibere commode non valebant, anno 1255 decrevit, ut singuli sex filii Jobbagionum loricatum unum ad exercitum regium destinare debeant.

§ 21.

et Jobbagiones equites monasterii de Tihany praestandae,

Idem „Regiae hoc esse sublimitatis officium professus, ut status suorum subditorum taliter ordinet, quo

quilibet in suo certo statu et numero suae libertatis officia sine gravamine exhibere valeat" [1]) considerato magno, ut ait, et inutili multorum Jobbagionum equitum monasterii sui de Tihany numero, accersitis anno **1267** in praesentiam suam tam Abbate et Conventu, quam universis iisdem Jobbagionibus, praecepit Laurentio C. Palatino, ut ceteris Jobbagionibus in conditionarios populos redactis, duodecim ex iis eligeret, qui „in jobbagionatu et officio equestri secundum morem antiquum relinquerentur." Paruerunt Jobbagiones unum id petentes, ut ne ad popularia et conditionaria servitia ignominiosa detruderentur; aliquam potius perscribendam pecuniam Abbati quotannis depensuri. Neque minus hi sibi prolixe de ejus voluntate promiserunt, quam ille libenter concessit, „ut praeter personas illas duodecim, reliqui et ipsi, et eorum posteri, per singulas mansiones, singulis annis dimidium fertonem Abbati solverent in duobus terminis, et ne ex solutione hac libertati eorum ullum accederet discrimen, Jobbagionum iis nomen permaneret, ac exercituales Regis essent deinceps etiam, sicut antea exstiterunt" [2]). Atque hoc deinde per plerosque privatos etiam Eclesiarum patronos factum, sed dissimili horum, qui militari ordine illo movebantur fortuna; quod in libertinorum minoris libertatis censi numero sunt.

---

[1]) C. D. IV. 2. p. 295.

[2]) Vide sis literas Laurentii Palat. C. D. IV. v. 3. p. 418 personis duodecim; alias p. 420 „conditionariis exercitualibus Regis" concessas.

§ 22.

Notio exercituantium Nobilium de Scepusio.

Quae de Jobbagionibus exercitualibus Regiis diximus, necessitatem nobis attulerunt aliam item novam,

nec aetate Belae IV. antiquiorem exercituantium Nobilium notionem explicandi. Facimus hoc praelucente classico Diplomate [1]) quo is libertatem antiquam universorum Nobilium de Scepus describit. Pars hujus praecipua: „quod nullus ipsorum aliquam collectam, vel exactionem solvere teneatur; nisi ipsa collecta ad Servientes Regis et alios quoslibet nobiles esset generalis; per fora et portas ejusdem Scepus nullum tributum ipsi nobiles, et Jobbagiones eorum persolvant; in expeditione per Regem facta sub Regio vexillo quatuor, qui habent terram octo aratrorum sufficientem, unum mittere debeant decenter armatum. Comes de Scepus nec ipsos, nec eorum Jobbagiones possit judicare, nisi in causis furti, monetae, et decimarum; super causis autem minutis inter se ortis diffiniendis ipsimet sibi possint Judicem eligere,quem vellent. — Comes de Scepus nullum descensum super eos possit facere violentum; — Super furto convictus perdere debeat judicium juxta nobilium consuetudinem aprobatam" [2]). Literae hae anno editae 1243 Bullae aureae Andreae II. synonimae Nobiles Scepusienses juribus istic descriptis ab antiquo frui testantur, non itaque tam hae a Bulla ea mutuantur robur, quam potius ipsae mutuant illi fidem, qua parte non novum ea Servientibus Regis, Regnique concessum privilegium, sed vetustissima Ordinis equestris jura confirmata testantur. Nobiles hi (ante vulgatum epithetihujus usum Altiores vel Proceres Jobbagiones Castri Scepusiensis) Nobiles regni erant, et his ipsis literis a Servientibus Regis secernuntur, minus consulto: si verba spectes: sin rem, et jura quae enumerant, consultissime;

---

1) Katona H. C. T. VI. p. 12.

2) Libertates hae cum juribus Nobilium et Jobbagionum castri per Mathaeum Banum Slavoniae et Ladislaum IV. (apud Kerchelich in not. prael. et C. D. V. 2. p. 498) recensitis mire quam consentiunt.

ad laudes enim fidei Stephani Verbőczii Bulla aurea Andreae II. varias antea Nobilium classes aequatas perhibentis maximus his ita comparatis Nobilium Scepusiensium literis cumulus accedit. Atque hi sec. XIII. plerumque exercituantes etiam Nobiles de Scepusio dicuntur [3]) cujus ea vis appellationis est, ut in numerum exercituantium horum Nobilium de Scepus referri tantundem sit, atque aurea Nobilium donari libertate [4]).

---

[3]) Sic Lad. IV. quosdam cum terra sua a nexu obnoxietatis pristinae absolutos libertati Nobilium de Scepus aplicat „exercituantes in futurum, sicut de terra tanta exercituandi mos exstitit usitatus".

[4]) Ita Andr. III. (VI. 2. p. 245) „fideli suo Comiti Filiorum Jobbagionum de Scepus. Cum nos Folkus — et cognatos ejusdem cum omnibus possessionibus ipsorum haereditariis, emtitiis et acquisitis — de numero et consortio filiorum Jobbagionum de Scepus pure et simpliciter eximendo in coetum et societatem exercituantium Nobilium de Scepus duxerimus transferendos; fidelitati tuae cet. cum ipsos et haeredes ipsorum illa velimus gaudere libertate, illoque potiri honore, quo alii exercituantes Nobiles de Scepus sub vexillo Regio militantes gratulantur."

§ 23.

Bela castrum in monte Pestiensi novum condidit,

Bela altero post aditum regni anno, Jura Civium Albensium confirmavit, rebusque etiamtum integris, urbem Tyrnaviensem Bulla donavit aurea; post illatam vero per Tataros regno vastitatem, auspicatissimo usus delectu loci, in monte Pestiensi castrum condidit, quod Buda appellatum, tantam non multo post a frequentia civium et hungarorum et teutonicorum celebritatem na-

ctum est, ut in hoc deinde Ludovicus I. Regiam collocaret suam.

„Non alium certe decuit Rectoribus orbis
Esse larem; nulloque magis se colle potestas
Aestimat et summi sentit fastigia juris“ [1]).

De Bulla aurea per Belam IV. urbi huic data Duumviri, quos ab edito commentariisque suis illustrato Codice Juris Budensium laudavimus, professa opera, eaque assiduitate disseruerunt, ut praeter immunitatem descensus, portoriorumque intra fines regni, liberamque Civium de rebus suis et in vita et mortis causa disponendi facultatem, jus item Plebanum et Villicum liberis sufragiis deligendi, hunc si in jure dicundo, a consuetudinibus usu probatis discederet, coram Rege, aut cui hic eam provinciam mandaverit, conveniendi, onera denique per omnes, qui aliquam in medio Civium possessionem haberent, aequa ratione ferenda, in quibus haec Budensium et illa Tyrnaviensium bulla congruunt, Budam exemplo urbis Viennensis jure quoque depositionis mercium donatam esse [2]) dubitari nequeat.

---

[1]) Claudian. VI. Consul. Honorii.

[2]) Buda Vár. Törv. Könyve § 67 et Append. Einiges über das Stapelrecht der Städte Ungarns.

§ 24.

alterum in monte Grech, cui Zagrabiae nomen.

„Hanc quoque regni partem ad securitatem confinii et alia commoda muniri“ cum vellet, animum ad imponendam monti Grech urbem adjecit, peregitque propositum conditionibus et libertatibus, quas hospites istic congregati inter se fecerunt, anno 1242 Bulla aurea probatis. Literae hae, privilegiumque Tyrnaviensium adprime itidem cohaerent. Quod enim urbi Zagrabiensi, singulare tribui videtur beneficium „ut si quis intestatus

decesserit et nec uxorem, nec filios, nec cognatos habuerit, duae partes rerum suarum per viros fidedignos consilio Civium ad hoc deputatos, pauperibus et Eclesiae Civitatis ejusdem distribuantur, tertia vero pars ad utilitatem Civitatis reservetur" nemo unquam Juris consultorum Hungariae erat, qui liberae urbis privilegio non inesse natura interpretaretur. Non itaque Tyrnavia tantum, sed liberae Civitates quaeque fundos urbanos, si haeres legitimus, aut testamentum deesset, ante conditos quoque art. **35. 1638** et **16. 1649** usu constanti suos fecerunt, ut adeo jus hoc apud Zagrabienses non Bela IV. conditionibus expositis paullo ante restrinxisse, sed ipsos primaevos hospites, hanc sibi, posterisque legem poni voluisse, veri sit simillimum [1]). De re militari idem Belae, quod d. Stephani fuit, consilium in privilegio per hunc Civibus Albensibus concesso expressum. Ex quo Zagrabienses ad exercitum, quem Rex in partes maritimas aut Carinthiam vel Austriam duceret; Budenses in omnem ejusmodi expeditionem, „in quam Rex personaliter iret" decem milites; Tyrnavia de centum mansionibus unum mittere debebant; Privilegio hujus disserte addita hac cautione, ut „in exercitum, cui Rex personaliter non interfuerit, venire ne compellantur".

---

[1]) Quod de privilegio Cassoviensium item, quod eandem formulam continet, existimo.

§ 25.

summa legum scriptarum Belae IV.

Bela Decreto a. **1267** per se filiosque juramenti etiam religione firmato, jura nobilium, et specialiter: ne de populis eorum quaecumque recipi collectae, aut ratione descensus aliquod iis imponi onus; vel Nobiles ipsi, nisi die causae dictionis prius constituta, damnari, invitique ad bella, quae acquirendorum regnorum causa

susciperentur, trahi; aut bona sine haerede decedentium, prius, quam cognati in curia Regis audiantur, conferri aliis possint; confirmavit, constituitque, ut eorum bona qui sine haerede in exercitu obirent, quocunque acquisita modo in cognatos, ejusdem cum defunctis propaginis, devolvantur. Concessit praeterea, ut terrae castri vel Udvarnikorum, ad quas populi suo vel Reginae nomine vocati congregatique essent, priorem retinerent indolem suam; populique illi privilegiato gauderent nomine hospitum liberorum. Perferri denique legem passus est, de causis Nobilium sine petitionibus (suplicationibus scriptis) expediendis.

§ 26.

Constitutionis ejus in re judiciaria.

Emericum Regem dicere alicubi memini multitudinem Judicum calamitatem esse litigantium. Ad hanc temperandam Bela constitutionibus suis haud parum contulit. In quibus jure maximo laudaveris, quod Bilochorum Regiorum abrogato instituto, fures quoque et latrones conditionis servilis, Comitum parochialium commisit judicio [1]. Pro tribunali sedit frequentissime [2]; nihilque habuit antiquius, quam ne causae rerum capitalium, quas

---

[1] Promitti, audio, fore prope diem: ut sciamus Bilotos aevo quoque Lad. IV. superstites in vernaculo Falusi Ispány dictos. Comitem hoc terrestrem significat, et nihil neque cum Bilochis Andr. II., neque cum Bylokis Lud. I. aut Bilokis Mariae apud Kollár, eo vero minus cum Biró commune habet, ex quo birságium derivatum diximus. Vide sis literas etiam C. D. IV. 1. p. 68 et seq.

[2] De generalibus regni judiciis, Curiaque ejus et filii Stephani confer literas per Joan. Horváth Ep. in suo Egyh. ért. 821. t. IV. productas.

contra nobiles institui contingeret, nisi judicium ipse ante probasset, pro definitis haberentur. Nobiles etiam, qui servientium rusticorum amplexi conditionem sunt, judicari per Vice-Comites solos prohibuit, addita ratione: hos de ordine juris, nec per ipsum Comitem tantum parochianum verum in praesentia Jobakionum castri, judicandos esse. Constat porro ex literis ejus: Curiales Comites plures, ultra primaevos auctoritatis suae limites huc processisse, ut et vicarios haberent, et gravissimam quoque destructionis villarum poenam dictarent; de generis etiam nobilitate decernerent, causaque turpis lucri arcesserent ad judicium suum etiam insontes, et per neminem accusatos. Quod ne faciant deinceps, vicemque suam ultra, quam abesse eos a castro oporteat, comittere alteri, vel causarum species, quas nunc admodum memoravimus, cognoscere ausint, cavit sapientissime [3]).

---

[3]) Recollige literas ejus datas Nyulensibus in provincia Jaurinensi.

§ 27.

Juris patronatus Regum tenacissimus, uti hoc adversus Pontifices;

Crescente in dies Pontificum Romanorum auctoritate, et in collegia sacerdotum, quibus deligendi Antistitis facultas data est, imperio, haud abs re Bela verebatur, ne sedes Romana omnem nominandorum Praesulum Hungariae potestatem occupet. Jam igitur a. 1242 Privilegium Pharensibus concessum Rex in maritimas partes has indulgentissimus, ea affecit conditione, ut eligi ab iis, ad quos hoc de jure spectat, Episcopus de fidelibus tantum ad regnum Hungariae per natales suos alligatis, Comes item de Hungaria et ad Regem Hungariae pertinens pos-

sit [1]); in Hungaria vero egit paullo etiam apertius, nemo ut alter per collegia Sacerdotum deligeretur Praesul, quam quem ipse optasset maxime [2]). Cui quidem juri suo generatim; quod vero ad Pontificem Strigoniensem, Agriensemque: hoc institit firmius, quia is primus inter Principes esset Eclesiae Hungaricae idemque praecipuus Regis Consiliarius [3]); hic autem, si quis Regum quatuor haberet filios, munus Eclesiae suae per sanctos mandatum Reges, ut quartum custodiret, eique loco nutricis conservatrix esset et magistra, praestare teneretur [4]).

---

[1]) Katona H. Crit. T. V. p. 1059.

[2]) C. D. IV. p. 364 cum de antiqua et aprobata regni consuetudine in electionibus Pontificum assensus Regis debeat postulari.

[3]) Ibid. VI. p. 146.

[4]) C. D. IV. v. 3. p. 33 et V. v. 1. p. 153. Ex quibus apparet ex instituto SS. RR. vacante Sede Agriensi deligendum fuisse Episcopum nobilem genere, et juris peritum; huic decimam de poledris ea lege addictam, ut haec filio Regis nato vel nascituro reservetur, deducta parte tertia Episcopo Agriensi „ut cum filius Regis ad aetatem pervenerit legitimam, superabundans in equis existat, et Patronum Eclesiae Agriensis se cognoscat".

§ 28.

ita cetera sua, regnique jura contra Principes alios

Bela tantum quod reversus ex Dalmatia est, Veneti Jadram occuparunt. Hanc quod duci bellum in longius, cura Hungariae instaurandae non admiserat, iis tum cessam, a. 1252 recepit. Prius enim, quae Fridericus Dux Austriae et antea et dum ipse in partibus maritimis abesset, perfide, avareque in Hungaria egit, ulturus [1]) exer-

---

[1]) Hunc Bela in lit. a. 1255 „specialem suum inimicum, regnique insidiatorem"; in aliis de 1256 „capitalem inimicum suum" vocat.

citum in Austriam infudit, et rebus hac vice compositis, cum non animus etiam Friderici ad quietem compositus esset, generali expeditione indicta [2]) bellum Radislavo genero, eodemque Galliciae Duce; Frangepano, Rolandoque de genere Ratolt praefectis administratum, ea fortuna gessit, ut Friderico per Frangepanum interfecto, quos huic antea cedere coactus est, Comitatus tres recuperaret.

[2]) De bellis his vide anonym. Zvetl. ad a. 1243. Hanth. fasc. campi lil. T. I. c. 1318. Chron. Salisb. apud Pecz col. 359. Cumanos reliquum exercitum hac quoque vice praecessisse de industria adnoto. Ceterum de bellis itidem cum Frid. gestis plurima cum eruditione Joann. Czechius mihi semel atque iterum laudatissimus disseruit in Neues Archiv für Gesch. a. 1829.

§ 29.

egregie tuitus;

Fridericus stirpis virilis Babenbergicae ultimus fuit. Vacuam itaque Austriae Styriaeque possessionem et Bela et Ottocarus appetebant, quorum ille auctoritatem Pontificis, jusque Gertrudis, neptis quae fuerat Friderici, solemni pacto cessum sibi; hic testamentum Friderici I. Imperatoris et inde enatum uxori suae succedendi jus causae suae cum pretenderent, res ad arma deducta, et tandem a. 1254 opera Innocentii PP. hac definita lege est, ut Styria Belae; quod cis montem Semeringum esset, Ottocaro cederet [1]). Itaque Bela Styriae praefecit Ste-

[1]) Clarius hoc anonymus Leobiensis his ad a. 1253 verbis: Ottokarus Rex Bohemiae resignavit totam terram Styriae Belae Regi Hungariae tali conditione, ut quidquid esset de terra Styriae ultra montem Semerincum, remaneret cum tota Austria. Unde exortum est, quod isti in nova civitate et circum quaque dicuntur Australes, cum tamen eadem civitas sit sita in terra Styriae.

phanum filium, quem jam ante vix septenni majorem a. **1246** coronari jusserat [2]). Neque tamen diuturna provinciae et honoris hujus possessio erat; cum enim Stephanus Banus Slavoniae pro Stephano juniore Rege Styriam administraret, essent autem ex Ordinibus provinciae plures Ottocari partibus addicti; effecit hic facile, ut populus omnis ad eum descisceret, nec praeter Petovium quidquam in Stephani maneret potestate. Novum hinc inter Belam et Ottocarum bellum, varia gestum fortuna, terminatumque pace nostris non aliter data, quam si provincia omni, Petovioque decederent. Haec anno **1260** in publicas relata literas; privatim enim in eo utrinque convenerat, ut Ottocarus repudiata Margareta, Cunigundam Belae ex filia neptem sibi matrimonio jungeret; Bela vero natu minor Regis filius, filiam Ottonis Marchionis Brandenburgici ex Ottocari sorore natam sibi desponsaret [3]).

---

[2]) Jam tum Slavoniae Ducem; ita enim Bela IV. in literis de a. 1246 (IV. 1. p. 404) ,,cum igitur in medio regni nostri Albae, coronato per divinam clementiam charissimo filio nostro Stephano Rege et Duce totius Slavoniae pro tribunali sederemus". — Ex quibus colligas, quam vere Andr. III. in literis avunculo suo anno 1299 impertitis ,,Ducatum Slavoniae primam esse dignitatem prolis Regiae" dicat. Is Stephanus a. 1259 jam se Dei gratia Regem primogenitum illustris Regis Hungariae et Ducem Styriae scripsit.

[3]) Solemnia nuptiarum a. 1261 Viennae celebratarum quidam de familiaribus Domini de Lichtenstein coram praesens (Hormayr. o. c. ad a. 1820 p. 223, 224 et 227, 228) describit: Praemittit Hungarorum regalem in vestitu, omni pretiosissimarum pellium genere exornato, luxum ad ostentationem opum comparatum, et uniones, gemmasque barbae artificiose intexendi consuetudinem haud scio, an a Graecis sumtam. Ita enim Thucidides l. I. ,,nec multum est tempus, ex quo apud eos (Graecos) illi, qui de senioribus erant, ferre desierunt aureas cicadas, quas capitis comam religantes cincinnis inserebant." Item ,,Heroes Homeri aurum Crinibus implexum ferebant Plin. 33. I." Subjicit deinde: Bela war da nah mit fünf andern Konigen; Es waren da nahmlich zween

seiner Söhne, Stephan und Bela, die gekrönt da sassen, ferner der König der Reussen, der König von Massovite, dessen Hausfrau war König Belas Kind, und der König von Serwey; diese drei empfangen ihre Krone vom Herrn von Ungarn. Quod quidem ille rectissime hactenus; quae enim sequuntur „ausserdem dienten ihm noch 50 mächtige Herzoge, die ihre Krone von ihm hatten, das war der Herzog von Agrim, und der reiche Herzog uber Wald, und der von Krabaten, der Herr von Bossen und fünftens der König und Herzog der Türken" librarii mendum in voce Türken pandunt, non dissimile errori commentatoris, qui Über Wald (Transylvaniam) Jenseits des Wiener Waldes interpretatus est.

§ 30.

Domi, ne ex diuturnitate Magistratus Palatini quidpiam detrimenti jura Regia capiant solicite intendit.

Auctoritate Comitis Palatini lege Andreae II. ultra descriptos a divis Regibus fines prolata, Bela IV. ne quod inde Regii Majestas Principatus detrimenti capiat magis etiam, quam Majores sui sollicitus, per tempus, quo in universum Rex fuit, octo supra decem, quod quidem ad huc compertum est [1]), Palatinos habuit; non illos novos omnes, sed quorum aliquos semel, alios iterum, quosdam, pro ratione fiduciae suae, tertium muneri huic praefecit.

---

[1]) Ex serie Palatinorum Prayi et Manuscripto paterno D. Aug. Szalay alias laudato, et Mantissa mox subnectenda.

§ 31.

Ad extremum bello cum filio Stephano conflictatus est.

Cum ille sic totum se muneris sui Regii partibus impenderet, longe gravissimum a regio exortum est Lare

malum publicum. Veteres inter Belam patrem et filium Stephanum simultates, post amissam Styriam, quod pater hunc solis praeesse partibus regni vellet ultra Danubium sitis; hic e diverso Jus primogeniturae, nescio per quos, uti praetendit, Progenitores suos Regum filiis institutum urgeret [1]), hocque flagitaret obstinatius, quo magis pater illud recusare perseveraret, in bellum eruperunt, gestum non tam inter Hungaros, qui poene omnes, ut erant alieno a Bela animo, cum Cumanis pro filio ejus stabant; quam inter hos Teutonesque, Slavos, ac Bohoemos [2]), quibus ille suam Belaeque filii salutem delegaverat, plusque vice simplici sopitum, majoribus semper odiis recruduit, pari exitu, ut pater armis filii vinceretur, morumque hactenus pereuntium internecioni [3]) ominosis ad Feketehalom (in lit. Steph. de a. **1267**: ca-

---

[1]) Lit. in Tudom. Gyűjt. a. 1828 fasc. 2. p. 90. C. D. V. 1. p. 103 „cum nos jus Ducatus a Progenitoribus nostris (?) regum primogenitis institutum requirare voluissemus". Sed enim quaestionem omnem resecant verba literarum Ladisl. IV. ibid. V. 2. p. 95 „cum avus noster patrem nostrum investigari faciebat — machinans eum privare jure geniturae et regni diademate spoliare". — Qui enim Belae Regis in filium juniorem cognominem, fuit singularis amor, dubitare non sinit; hunc, si per patrem stetisset ei in solio fuisse successurum.

[2]) „Pro eo, quod charissimus pater noster promisit non sollicitare Cumanos nostros; repromittimus sibi Teutonicos, Slavos, ad Ducatum Slavoniae pertinentes et Bohoemos, quos — habet — vel habuerit, non sollicitare," — verba pacis sunt a. 1262 patratae. (IV. 3. p. 72 et 160.)

[3]) Indicio tristi sunt literae Steph. IV. 3. p. 289 Stephani M. Thaver. Reginae majoris, in hanc et maritum Belam perfidiam remunerantis, et alia p. 409 quibus posteris Bácsholda Cumani, quem villa Aranylábú Bárth donarat, hanc abjudicat „quia ad praeceptum parentum suorum Belae IV. et Mariae reginae contra se insurexerunt".

strum Fekethewyg), et rursus Ilsvaszegh (ibid. Irsnazeg contra generalem exercitum patris) triumphis praeberetur semen, cujus quae deinde fuerit messis, post paullo apparebit; in praesens enim Stephanus dimidia potitus Hungaria et aequa salis proventuum parte, ex amissis per acceptam a Tataris cladem, s. Coronae provinciis [4]), Bulgariam recuperavit, rege hujus Assane vectigali effecto.

---

[4]) Literae Belae IV. de a. 1254. IV, v. 2. p. 220.

§ 32.

Jure tamen Stator Hungariae novus

Bela junior, voluntate Patris ab a. 1262 Slavoniae [1]) praefuit. Hunc a. 1269 fatis functum Pater, cujus amor, deliciumque fuerat, tantae impar jacturae brevi consecutus est. Rex hic, cum seque, Hungariamque servare posset, si Chano Tatarorum hoc ipsum sollicitanti cedendo, Hungariam ejus subjecisset clientelae, exitium commune turpi saluti praetulit [2]); post ubi Tataros a finibus Hungariae, non etiam a proposito revertendi abiisse intelligeret, duas filias duobus Ruthenorum Du-

---

[1]) C. D. IV. 2. p. 218 seqq. Thomas A. D. Spalatinensis Schwandt. T. II. p. 632 „Quod (Slavoniae) dominium ei (Belae) naturali jure competebat, utpote qui secundus erat Regis filius; primogenito jam Stephano Ungarici regni diademate insignito".— Naturale hic, non positivum loquitur jus; Andreas III. vero „Ducatum Slavoniae primam esse Regiae prolis dignitatem" testatur. Quod et in Emerico, et Bela IV., atque hoc quidem Slavoniae primum, Transylvaniae deinde praefecto vidimus.

[2]) De literis Chani Tatarorum ad Belam eximia cum eruditione Jerneius disseruit in Annal. erud. Soc. Hung. T. VII. p. 117.

cibus, tertiam Duci Poloniae, per quos deinde Hungaria defenderetur, collocando, harum quoque matrimonia reipublicae jure imputat; in hujus enim incolumitatem, cum omnes jam ingenii animique opes effudisset, ipsa ad extremum vota, spesque suas et filiarum impendit.

§ 33.

per gratam posteritatem appellatur.

Atque ab hoc Belam IV. excellenti studio suo metiendum verissima aetatis posterae, quia gratiae et odio exemta sententia est. Etsi enim singula ejus facta appendentibus quaedam excusatione opus habeant; in summam tamen intuenti, clarum est: haec omnia partim ad instaurandam consenescentem jam Coronae Majestatem, partim ad decus nominis Hungarici ornandum, quaedam, postquam misera illa tempora subsequuta sunt, ad necessitatis, salutisque publicae rationes fuisse directa. His adductum Belam IV. cupreos nummos primum cudi procurasse adnotarunt plures [1]; neque hoc novum est: aetate ejus attestationes in scriptis fuisse exhibendas, regnique hanc dici consuetudinem [2]. Quibus ego tertium addam, quod vitium quidem, sed, ab aequali Hungarorum cum cultissimis ea aetate Europae populis progressione discendi, prope laudandum vitium est: ita plerosque horum Juri se Justinianeo dedisse, ut Innocentius IV. cum nimium Juris hujus, prae consuetudinibus patriis, studium Francis, Anglis, Scotis, Valliis,

---

[1]) Magyar Ország ekoráig ismeretes pénzei p. 115 seq.

[2]) Joann. Horváth Ep. Egyházi Értek. a. 1821 t. IV. literis vulgavit Belae IV. de a. 1266, quae hoc ipsum semel atque iterum testantur.

Hispanis improbat, his Hungaros etiam diserte adjungat [3]). Ad quod Scriptores illi haud satis respexerint, qui semper leges Imperatoris illius procul a tribunalibus Hungariae abfuisse contendunt. Sed cum his alter erit conversandi locus oportunior.

---

[3]) Literas has per Pontificem illum a. 1254 exaratas vide sis in Additamentis Mathaei Paris p. 190.

LIBER DECIMUS.

EXTREMA

REGUM STIRPIS VIRILIS ARPADIANAE

TEMPORA.

Rebus cunctis inest quidam orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur.

Tacitus.

XXI. REX STEPHANUS V.

ab anno 1270 — 1272.

§ 1.

Comitia a. 1270 non magis a solemniis inaugurationis Regiae, quam eximio, quem populus edidit, probi rectique sensus testimonio celebria sunt.

Sensum recti et sobrium populi hungarici judicium saepe alias laudavimus non nostris magis, quam testium verbis, quos dedimus abunde. Fidem horum, novo illustrique argumento, e re cognoscas gesta Comitiis, quae Stephano in integrum coronando Albae celebrabantur. His ille frequentissimo, post annalium memoriam, aderat numero et cum de Magistratibus regni officiisque horum Optimates, pro sua quisque facundia dissererent, appareretque, alios aliorum sub exemplis sibi ipsis suffragari; alios aperte jactare se, et ignavissimos quosque plurimis, ut fit, verbis abundare; una populus universus voce Rolandum acclamavit, Rolandum de Rátolt, bonorum virorum optimum, consiliorum plenissimum, Patriamque tum demum felicem, fortunatamque fore, si huic praecipuus per Regem habitus honor, cetera munia, iis, qui se ad imitationem laudum ejus maxime comparassent, mandata fuerint [1]). — Erat Rolandus aliquando Palati-

---

[1]) Vide literas Regis hujus VII. v. 2. p. 12 ,,universi fideles nostri tam eclesiasticae personae, quam servientes regales, qui tempore coronationis nostrae in integrum (partem enim regni antea obtinebat) immensam congregationem apud Albam fe-

nus [2]) et rursus Banus [3]) bellique contra Fridericum patrati dux; diversos praeterea Comitatus et Aulae Regiae Magistratus ea nominis tenuit gloria, ut inter omnes Belae IV. Barones nemini fide secundus; in reddendo jure severus; in conversando mansuetus; ipsi denique Stephano V. naturalis regni columna diceretur. Ex quibus intelligi par est: ad perpetuitatem felicitatis Hungariae non judicium, non mores populo, sed Rolandos defuisse. Comitiis illis constitutum simul, ut possessiones quorumlibet nobilium indebite alienatae (occupatae) reddantur, restituanturque omni jure [4]).

---

cerant". „In communi congregatione et convocatione omnium Nobilium et Procerum regni" habet nurus ejus Elisabetha, quae in lit. per Kovachich. in vest. Com. p. 146 citatis de horum lege Comitiorum loquitur.

[2]) Bela IV. Rege a. 1251 item 1252 — 1255 et rursus a. 1264. Quod temporibus his usuvenit, indicio plurimarum, atque in his etiam literarum Dionisii ter Palatini IX. 7. p. 662.

[3]) Banus fuit a. 1264 — 1266, et rursus 1270 cetera vide sis Cod. Dipl. T. VII. v. 2.

[4]) In literis ad (1) citatis Elisabethae nurus Stephani V.

§ 2.

Tabulae pacis inter eum et Ottocarum pridie Idus Julias a. 1271 initae, cuncta, quae de territorio Coronae Hungariae adhuc diximus,

Inter Stephanum et Ottocarum Bohaemum, quod hic thesaurum regium per Annam Stephani sororem Ratislavi Ducis Galliciae consortem, (socrus haec fuerat Ottocari) invito fratre ad se ablatum reddere cunctatus, Barones praeterea, auctores qui erant dissidii inter Belam IV. et Stephanum enati, ad se profugos lubenter recepit, eorumque auxilio fines regni infestare non desiit, quum mitiora

parum profecissent, ad bellum ventum. Quod post illatas et acceptas mutuas clades Stephanus pace pridie Idus Julias **1271** inita, et ad Angelum quoque Palaeologum seniorem, et Andronicum juniorem Imperatorem, huncque generum, Belam item Ducem de Matsov et de Bosna fratrem suum, plurimosque alios per Europam Principes extensa, composuit. Leges hujus [1]) erant: Bohaemus ut Regi omnia, quae in Hungaria occupavit (Posonium, fuit, castrum s. Georgii, Bazinium, Tyrnavia; ultra Danubium: Ovarinum Mosoniumque) restitueret; Stephanus vicissim suo et haeredum nomine, juri in Ducatus Styriae, Carinthiae et Carnioliae, actionique de thesauro ablato renunciaret; uterque a recipiendis perfugis se abstineret; controversiae, quae de finibus essent, Strigoniensis Archiepiscopi et Episcopi Olomuczensis dirimatur arbitratu. His additum: ut pacis tabulas has Pontifex quoque ratas haberet; in diuturno enim imperii Romani interregno, potentia Ottocari huc increvit, ut parum fida ea pax videretur, nisi illi Pontificis quoque Maximi accederet auctoritas. Inclusit tabulis pacis hujus Stephanus omnia regna sua nominatim: Hungariam, Dalmatiam, Croatiam, Ramam, Serviam, Galliciam, Lodomeriam, Cumaniam, Bulgariam, totumque Ducatum Slavoniae, cum omnibus, ut ait, eorundem (regnorum) attinentiis.

---

1) Pray Annal. P. 1. p. 327. Kat. Hist. Crit. T. VI. p. 546. Cod. Dipl. V. 1. p. 113.

§ 3.

egregie confirmant,

Harum nomine Chulmia, Zahlumia Constantini Porphirogeniti; castra item ad Urbas, vel Verbasz et Zrebernik ad Bosnam fluvium; Machov item, Borouch, ac Krusowz in Servia cum adjacente singulis amplissimo territorio intelliguntur.

§ 4.

regnique ejus omni munificentiae genere, ac aemula privatorum quoque ad frequentandas populo solitudines

Stephanus Rex in integrum, seu cum integrali, ut ipse ait, regni gubernaculo, non ultra biennium fuit. Quarto enim supra tricesimum aetatis anno, vitam cum morte commutavit. In diplomatibus ejus Congregationis Ordinum regni, consensusque horum commemoratio frequens. Literae, quas ad Magistratus Comitatuum dedit, Comitibus et Jobbagionibus Castri [1]) inscriptae; hi tamen ei Comitis etiam Officiales appellantur [2]). De Eclesia Agriensi, instauratis maximo Comitiatu privilegiis ejus eximie meritus, Archiepiscopo Strigoniensi Comitatum ejusdem nominis jure perpetuo addixit [3]). Grata liberalitatem Stephani recordatione prosequuntur Saxones quoque in Scepusio et homines Eclesiae s. Regis extra muros Castri Albensis. Quorum illi jura sua, adnexa conditione, quoties necessitas tulerit, cum 50 viris armatis lanceatis ad expeditionem comparendi et sub regis militandi vexillo confirmata; hi, quod per violentos descensus Baronum collectasque regias exinaniti fuerant, datam sibi immunitatem utriusque oneris in acceptis ferunt.

---

[1]) C. D. V. 1. p. 39. VIII. 1. p. 211.

[2]) V. 1. p. 43.

[3]) V. 1. p. 21.

§ 5.

alacritate clari monumento sunt

Atque hanc Regis ad frequentandas populo solitudines liberalitatem privati quoque aemulabantur. Ex quibus Magistri Theodori literae [1]) a. 1273 datae hospitibus, qui

---

[1]) Ex Collectaneis lit. Mich. Horváthii, speciatim: autographo, quod in Arch. Cap. Scep. servatur.

ad terram suam Koy causa ibi commorandi venerunt, maxime commemorabiles sunt. His ille ad singulas mansiones quinquaginta jugera terrae arabilis, prata, sylvamque sufficientem, piscandique in rivulo haec interfluente facultatem; ad casum mortis de rebus suis disponendi, aut his salvis migrandi potestatem condonat, pactus sibi, ut quadriennio transacto mansio quaelibet pro terragio dimidium fertonem, in festo s. Michaelis et „denarios exercituales unum pondus", in festo s. Georgii; pro justa item decima pondus unum quotannis solvere; pro muneribus unam pecudem pascualem (vitulum) valentem unum fertonem, tres tinnas cerevisiae cum vase, duos panes et gallinam unam praestare teneatur. Herbordum pro villico habeant; hic vero Curiam suam libere, sine debito possideat. Post hujus decessum vel recessum, alium, quem voluerint, e medio suo villicum ordinent. Qui causas omnes praeter eas, quae ex furto, homicidio, violentia nascerentur, solus; has vero cum homine Theodori judicet tertiam mulctae habiturus partem; Eclesiae denique, si voluerint, aedificandae, et sacerdotis, quem voluerint, eligendi jus concessit.

XXII. REX LADISLAUS IV.

ab anno 1272 — 1290.

§ 6.

Hunc Simon de Kéza

Puer decennis fuit, dum ab obitu patris Strigonii corona redimiretur. Solium igitur aliquamdiu non plene, partem enim in administrandis regni negotiis praecipuam mater et consiliarii tenuerunt [1]). Ex quibus cum ea Cu-

[1]) Vide Donat. M. Kemen. a. 1289 factam apud Katona „quae — usque ad tempus, quo una cum venerabilibus Patribus —

manos maxime audiret, non vana in plures solicitudo isthaec incessit, ne per necessitudinem inter eam, popularesque hos intercedentem familiaremque consuetudinem, aliquod religioni disciplinaeque christianae damnum importaretur. Comitia itaque haberi placuit, quibus, quum alia ad reformandum statum regni, tum vero id etiam constitutum, perfecta ut auctoritas Regis penes Ladislaum esset. Hic per tempus, quo summae rerum praeerat, vix dum adolescens factus, etsi errare etiam cum excusatione posset [2]), plurima ea cum laude gessit, ut Simonem de Kéza, dum Regem hunc invictum, animosum, et magnivolum appellat, splendida nomina haec non assentationi suae, verum meritis ejus dedisse, dubitari cum ratione non possit [3]).

---

ac aliis omnibus Baronibus et Nobilibus regni nostri habito diligenti tractatu, statum regni nostri in melius reformando gubernaculum seu solium regiminis nostri, plene et perfecte adepti fuissemus" Comitiorum horum meminit in lit. quoque C. D. VII. v. 2. p. 121 sed annum nemo adhuc prodidit.

[2]) Ita de eo jam fatis functo Ordines regni censent. Art. 7. 1291 „quia Dominus Rex Ladislaus in aetate tenera fuit constitutus."

[3]) Laudes, quas ei Henricus de Isernia tribuit, lit. C. D. V. v. 2. p. 70 datae continent.

§ 7.

Martis filium,

Foedus ille cum Rudolpho Habsburgico adversus Ottocarum, violata pactorum cum Stephano V. initorum fide Hungaris invisum, per Principes vero Imperii, communi cum Caesare hoc sententia, hostem publicum judicatum anno 1275 percussit his legibus: amicos et hostes, ut ambo comunes haberent; neuter invito aut imprudente altero inducias, aut pacem cum Ottocaro iniret; controversia, si quae finium causa inter Hungariam et Austriam Styriam-

que esset, bello contra Ottocarum confecto, amicis pactis determinaretur. Hac tamen vice pacem Ottocarus, quam bellum maluit, pollicitusque omne id, quod Hungariae decerpsisset (Sopronium, Nitriamque tenebat), continuo restituere, duasque coronas aureas, ac totidem sceptra, vasque auro et gemnis ornatum, aliaque clenodia sublata olim per socrum suam reddere, voti potitus est. Biennio tamen post Caesar Ottocari irritatus perfidia, instaurato cum Hungaris foedere, novum apparavit bellum, ad quod Ladislaus (1278) viginti Cumanorum millibus praemissis, ipse quoque cum majori Hungarorum manu adfuit; eripere nempe se umbraculis, in quibus hactenus ad armorum se usum compararat, et quod nosset praecipuum genti suae ad fortia facta stimulum, Regis in bello praesentiam esse, huic illius gloriae, si necessitas ferat, victimam se dare properavit. Caeso in campis Stillfridensibus Ottocaro perpetratae celeberrimae victoriae partem praecipuam scriptores quoque Germani Hungaris adjudicant, quos ut strenuos semper et hostibus passim superiores, hoc tamen bello pertinacia vincendi se ipsos superasse testantur. Quod scuta quoque et vexilla Bohaemis, Polonis, Moravisque erepta, et ad memoriam rei non minus fortiter, quam feliciter gestae, in basilica b. Virginis Albensi suspensa ostentabant; reliquus amplissimus victoriae fructus ad solum Rudolphum Caesarem pervenit, ut adeo ex vero judicari possit: et Ladislaum et gentem universam praesensisse animo, atque augurasse quodammodo, eo se praelii difficillimi labore in firmanda stirpe fundoque aeternae Domus versari, ex qua liberis olim nepotum suffragiis legendus Princeps novam daturus esset Regum Hungariae propaginem, quae tum sponte naturae suae ad summas Principum juste et legitime imperantium laudes ferat se; tum vero cognatione quoque generis, eos enim atavos, quos Hungaria Duces, Regesque Arpado satos numerat, ad conservandam augendamque nominis hungarici feratur gloriam.

§ 8.

Regem illustrem,

Haec Ladislaus bello contra Ottocarum, cujus perpetrati diem (VII. Calendas Septembres a. 1278) festum universo regno edixit. Sed prope majora sunt, quae, anno post, pace gessit. Quod enim non pater, non avus ausus est, ut fortunam laboris omnium difficillimi, Cumanos, qui in speciem quamdam perpetui exercitus simul, sub tentoriis degebant, ad dividendos in plagis sibi adsignatis agros, domos struendas, amplectendaque universe Christiana sacra adstringendi periclitarentur; hoc Ladislaus, bona hactenus Philippi legati Pontificii opera usus, anno 1279 peregit, quo in conventu regni, auspiciis ejus quarto Idus Augusti celebrato, res eorum tam sacrae, quam profanae scriptis definitae sunt legibus. Summa harum: Domini de Cumanis, Nobilesque et universus in generationes septem divisus populus, ad flumina terrasque, per Belam IV. assignatas sibi, fixam habeant sedem, hancque jure teneant firmo regni nobilium. Quidquid in locis his esset, quod terrarum castri aut Udvarnicorum regalium vel aliorum conditionariorum, vel denique hominum nobilium sine haerede decedentium nomine, ad Regem pertineret, terrae item Nobilium et Jobbagionum castri, quae a tempore Tatarorum vacuae existerent, in Cumanorum cedant proprietatem; Nobiles vero et Jobbagiones castri, quibus aliquid juris ad terras has esset, hoc probato, aut aere praesente, aut aequalium collatione bonorum indemnes reddantur. Domini et Nobiles de Cumanis terras has per singulas ipsi generationes dividant, pro modo et qualitate cujuslibet sive s t a t u. Iidem universi et singuli, quoties Rex ipse exercitum duxerit, more ceterorum nobilium Regalium servientium adesse teneantur; parem daturi poenam, si officio deessent. Judex cunctorum Palatinus Regni sit, causasque eorum cum incolis regni excutiat, assidente Judice seu Principe, qui in generatione quaque fuerit constitutus. Causam sangui-

nis inter Nobiles Cumanos, Judex ejus generationis, de qua reus fuerit, dirimat. Si vero ab sententia hujus provocatio fieret, Rex praesente Judice generationis eam cognoscat. Capitis damnatus ad Regem si confugerit, vitae quidem gratiam habeat, sed pulsus regno exulet. Denique Domini de Cumanis et Nobiles Cumanorum una, eademque cum regni Nobilibus fruantur libertate; super eos itaque et populos eorum, violenta nec per Regem, nec per alios fieri descensio possit.

§ 9.

item

Aderant Comitiis his etiam Cumani, sicque in societatem juris hungarici adlecti, quae legatus Pontificis de captivis Christianis libertati restituendis, struendis domibus solo fixis et doctrina Christi, cum sacro latice, nullo aetatis aut sexus discrimine, per cunctos recipienda urserat, omnia se libenter, prolixeque facturos polliciti sunt; modo ne jubeantur radere barbam, abreviare capillos, et adsuetum corporis mutare cultum. Fuitque Ladislaus in eo totus, hac ut parte legatus exorabilem se praestaret. Quod cum effecisset, ac gentem utrique amatam parenti suo, de se vero nunquam non egregie meritam placere sibi amictu etiam testaretur, a vulgo Cumani cognomentum tulit.

§ 10.

animosum

Quod si laudum ejus umbram interpretaris, facis hoc me non recusante; fit namque per umbram hanc, ut illa cum Oltmaro Principe Cumanorum Alutam accolentium, Cumanisque hungaris, ad eum Transylvaniae imminen-

tem certatim confluentibus Ladislai pugna [1]), quam Kézaius Stillfridensi comparat, prae hac, tanto reddatur splendidior, quod ibi hostem veteranum, hic gentem sibi gratam, reipublicae causa fuderit, eumque victoriae imposuerit modum, ut populum virtute militari praestantem, a sentina improborum repurgatum, sedibus suis, quas hodieque obtinent, restitueret, praesentique fortunae suae roborique nominis hungarici conservaret.

---

[1]) Anno 1282, quo Diploma ad Hernadum in favorem Eclesiae Transylvaniensi dedit. De loco itaque pugnae idem cum Katonaio et Fesslero sentio. Locus literarum Ladislai a. 1288 „cum in Houd perfida gens Cumanorum ausu temerario convenerat" praesertim, si ad eam, quae sequitur, Cumanorum hungarorum ad Tataros profugorum distinctionem advertas, ad mutandam sententiam facit nihil, velut cui Diploma etiam, quod Ladislaus Siculis Aranyosiensibus impertitus est, haud mediocriter sufragatur.

§ 11.

ac magnivolum

Opibus Regiis ita usus, ut pauci Regum majore natu prudentius [1]), munificentia in literas plerisque horum etiam antecelluit. Erat Schola apud Eclesiam Veszpremiensem, quae a tempore (verba [2]) Regis sunt) quo in Hungaria catholica liberalium artium studia, per quae mandata maxime divina declarerentur, prout Parisiis in Francia floruerunt, doctrinae docentium praeeminentia, et discentium frequentia corruscavit. In hac, pergit is, cultus justitiae ad regni jura conservanda obtinuit principatum. Quapropter, ut divinae quoque laudis organa, quae (Eclesia hac et collegio sacerdotum per rebelles rebus omnibus

---

[1]) Privilegia ejus ex tit. 14. II-dae juris consuet. valent.
[2]) Vide literas ejus de a. 1276 (V. v. 2. p. 347).

spoliata) suspensa fuerant, restaurentur, portionem tributi in Fuk; aliis vero literis possessionem Korus eidem Eclesiae contulit [3]). Magistrum Paulum legum Doctorem et Praepositum Veszpremiensem ob insignem doctrinam operamque rei literariae praestitam, pluribus in Faisz et Vámos fundis donavit [4]). Nobilium numerum, quod rebus angustis horum maxime fide, et virtute niteretur, haud modicum dilatavit [5]).

---

[3]) Literae hae C. D. VII. v. 2. p. 2. continentur per virum, quisquis ille fuerit, juris civilis Romani peritissimum, ex quo exordium earum sumsit. Patet ex his a. 1276 in capitulo Eclesiae illius Doctores juris Canonici et civilis fuisse quindecim.

[4]) Literarum super donatione hac editarum initium ita habet ,,Amplitudini congruit Regiae Majestatis, viros doctrinae dapibus refectos suae excolere munificentiae donativis, ut dum intra regni septa, suae luculenta scientiae doctrina, exstirpatis vitiis plantando virtutes, veluti splendor fulserint firmamenti, quasi stellae in perpetuas aeternitates mansuri, per legitimos tramites, calumniantium iniquitates expellentes, ad justitiam valeant plurimos erudire“. — Librariam hujus supellectilem mille marcas valuisse literae praecedentes testantur.

[5]) Haec ex literis ejus a. 1279 (V. v. 2. p. 504) exaratis.

§ 12.

meritissimo appellat;

Haec Regem peradolescentem ex fonte consiliorum adhuc fluxisse probant, quae procedere, nisi ab optimis, probis certe viris, non poterant. Idem Archiofficia regni ad imitationem Francorum in Hungaria instituta esse cum intelligeret, Magistratum vero, cui in Gallia minus amplum, nec tam late patens, uti Palatino in Hungaria, mu-

nus esset, inter plures divisum accepisset [1]), consilium hoc aut primus, aut inter primos Hungariae Reges secutus, per diversas regni partes diversos constituit Palatinos, ut horum ope malefactoribus patriam purgaret [2]). Probare hoc nemo bonorum non potuit. Disserto vero horum assensu Jobum Quinqueeclesiensem Mosoniensi, Philippum Vacziensem Episcopum provinciae Neogradiensi praefecit. Strigoniensem ejati Pontifici per Patrem suum jure perpetuo collatam, serae hujus in Parentes pietati novo privilegio condonavit [3]).

---

[1]) De hoc apud Gallos Senechalcorum seu Baillifiorum instituto vide sis Hallamium o. c. Vol. I. p. 235. Mayrum o. c. T. II. p. 436 et seqq.

[2]) In lit. a. 1292 (VII. v. 5. p. 502) Opour Palatinus Citra-Danubialis; Rolandus Palatinus ultra-Danubialis cet. nominantur.

[3]) Steph. V. diploma de a. 1270 est; C. D. V. vol. I. Privilegium Ladislai de a. 1288 ibid. Corrige itaque Szvorényium et alios alia referentes.

§ 13.

Constitutionibusque Philippi Legati Pontificii, qua hae Statum regni publicum juraque Regia attrectant,

Sunt tamen, qui hactenus mecum licet sentiant, de reliqua ejus vita dicant aliud. Et scriptores quidem, qui Philippum Pontificis Legatum, dum in urbe Budensi Concilium Cleri agitat, rebus primum ad victum necessariis, urbe deinde prohibitum, Ladislao succensent; hunc degenerem, virtutique omni nuncium misisse, quam Legatum illum, aliquam Regi fecisse injuriam credi malunt. His percommodum literae accidunt Ladislai poenitentis, qui se fervore juventutis contra salutem accensum suam, et quorumdam pravorum Consiliis seductum, quod Synodum eam sciscere quaedam in damnum jurium suorum existi-

mabat, ad impetum illum prorupisse fatetur, et piaculum, centum marcas, in elemosynam perpetuam vovet. Erat itaque vel testimonio harum literarum et ad accipiendam et deponendam offensionem animo molli, quod hominum genus nemini non tamquam bonum laudatur. Sed enim, uti Ladislaum nunc, ex literis propriis, age dum, Legatum Religionis, Concordiae, Pacisque publicae missum causa, in quam praecipue rem, elaborandum sibi duxerit, ex capitulis Constitutionum ejus videamus. Plura is ad disciplinam Cleri; hoc ad Juris quoque ordinem emendandum sapientissime decrevit: Clerici sententiam sanguinis ne dictent; aquam vel ferrum candens ne benedicant [1]). At vero Legatus idem Lodomerium Episcopum Varadiensem non rogato, ne conscio quidem Rege, Archiepiscopum Strigoniensem renunciavit, audaxque hoc facti consilium canonibus Synodi illius pro aeterna haberi lege jussit. — Jus regaliae in bona a morte Praelatorum vacantia abrogavit [2]); Antistites Sacrorum per neminem Ordinis secularis, verum liberis collegiorum sufragiis eligendos sanxit [3]); obligatione militandi [4]); officioque ad inopiam aerarii publici sublevandam, qua demum cunque causa ferente, cum ceteris regni Ordinibus concurrendi exolvit [5]), omnique poene [6]) exemit civili jurisdictioni. Quae

---

[1]) Capitulo IX.

[2]) Cap. XLIX.

[3]) Cap. XV. XXIII. LI.

[4]) Cap. VII.

[5]) Cap. LIX. LX.

[6]) Poene scripsi, ne me solum duntaxat capit. XXIV. „ut Eclesiastici non agant coram Judice seculari" capituli item XXV. titulum hunc „ut coram eodem de personalibus injuriis et elemosynis Eclesiae factis non litigent" obiter inspexisse, aut Historiographi migrare officium aut Roszhirtii Geschichte des Rechts im Mittelalter, 1. Theil, canonisches Recht, 1846 ignorare arguas. Quod equidem cum existimari nolim, protuli censum injuriarum satis credo longum, ut duos Episcopos, quos Odericus Raynaldus de mente Philippi

profecto cuncta fuerunt ejusmodi, ut Legatum, qui se ad confirmandam Regis auctoritatem venire obtendit, reipsa ad hanc jure Regii, quod vocamus, Patronatus frustandam, regnum et sacerdotium perpetuo separandum divortio, excitandamque in Civitate Civitatem, solius tantum Curiae Romanae imperio obnoxiam, venisse liquido adfirmari potuerit. Non itaque schismaticis, ut quidam volunt, Consiliariis, sed ne Consiliariis quidem opus; satis namque Ladislao fuit, Belae IV. nepotem se meminisse, ut haec talia adversum sanctorum Regum instituta molientem aqua et igne interdiceret. Quiqui igitur Philippi tuentur causam, videantur illi sibi, per nos licet, retractatione Ladislai egregie fortes; re vera scientia Juris publici Hungariae tyrunculi sunt, quos ego jam tribus tantum verbis volo, et finem tricandi faciam: Multos Hungariae maximi Praesules nominis obvenisse; hos tamen omnes ad tantam hanc claritudinem ea praecipue virtute eluctatos esse, quod quem Ladislaus urbe Budensi, ejus praecepta politica legati Romani, pro se quisque, ab aditu animi sui excluserunt [7]).

---

falsa Ladislao denunciasse autumat, verissima testatos esse cognoscas et multo graviora, quam quae Patres Synodi Salzburgensis Henricus Dux Bavariae inferioris, in laesionem aestimationis Principum, cum neglectu Pontificalis mansuetudinis, tam insolita, quam indecentia induxisse, apud Peczium C. D. Hist. Epist. P. II. p. 139 ita queritur, ut si laudibus Hierarchiae Romanae, qualis haec in praesentiarum est, operam dare velle videretur.

[7]) Jam quinquennio post (V. v. 3. p. 210) Thomas Episcopus Varadiensis Reginae primum, deinde Regis Cancellarius haec de se ad posteros consignari literis voluit, doctrinae Philippinis articulis iis comprehensae oppido quam adversa, ,,licet autem divino esset inscriptus obsequio in officio pastorali; Moysis tamen exemplo, qui interdum ascendebat ad montem, ut gloriam Domini cum majori cerneret libertate; interdum vero descendebat ad castra, ut populi necessitatibus subveniret; tanquam contemplativae vitae imitative pariter et active studuit et divinis ministeriis insudare et Regiis

jussionibus et beneplacitis aequo ordine ministrare; solemnemque cum armatis militibus Regi ac Regno exhibuit famulatum in expeditione contra Regem Bohoemorum, ubi hic exitialem vitam exolvit.“

§ 14.

uberius expensis,

Quo magis mirabar aliquando Péterfium ita de Pázmáno Pontifice Strigoniensi summi nominis, Philippinisque constitutionibus his disserentem, ut cum sententiam Pázmáni in omni, quae de conferendis beneficiis eclesiasticis suscipitur, disceptatione, pro antiquissimo, perpetuoque Regum Hungariae eligendi Praelatos et beneficia conferendi Jure standum esse praecipientis prolixe laudat [1]), scita simul laudet Philippi, quibus nihil cogitari potest sententiae illi adversum magis. Sed, quod ejus assequi auctoris consilium diu nequiveram, jam teneo. Notam is criticam capitulum Constitutionum Philippi quintum decimum „ne quis beneficium Eclesiasticum accipiat de manu laicorum“ ferientem ad constitutionem similem F. Gentilis Apostolicae Sedis Legati „de ordinatione vacantis Eclesiae per provisionem, electionem, aut postulationem faciunda“ indicat nervosam eam, et quae vi sua tam late patentet, ut non modo hoc, sed omnia Philippinarum constitutionum capita, quae superius attigimus, convellat. Atque est etiam aliud, in quo auctor is non plane nihil a se desiderari passus est. Ad Capitulum sextum supra quadragesimum „de iis, ad quos sepeliendos exigitur una marcha argenti“ abusum, avaritiamque hanc sublatam capitulo hoc esse innuit. Pervellem, ita res se haberet; sed ex textu capituli hujus propalam est: Philippum barbaram consuetudinem hanc non abrogasse; verum de eo tantum providisse, ne haec ad alios etiam, qui fulmine percussi,

---

[1]) Sacra Concilia Ecl. Hung. ad aetatem Steph. III. Regis pag. 75 seq. Cum quibus, operae pretium feceris, si Roszhirtii c. o. § 168 et § 173 contendas.

mersi aquis, aut alio fortuito casu supremum obirent, extenderetur. Itaque Péterſius de Philippinis articulis his, qua ad statum regni publicum pertinent, in vita Ladislai IV. aliud disseruit; aliud, nisi me omnia fallant, cum animo suo cogitavit [2]). Quidquid interim sit; — adferenda haec erant, primum: ut statuere tecum de sententia Oderici Raynaldi possis, qui nullam in articulis iis auctoritatis Regiae injuriam videt; deinde, ut intelligas consuetudinem Archidiaconorum Hungariae per Philippum auctoritate Sedis Pontificiae admissam, non igitur longius quaerendam esse rationem, cur tot in eam non modo Bullae Pontificum, sed leges etiam usque ad tempora Sigismundi, imo vero Uladislai II. frustra fuerint.

---

[2]) Illud nempe Baytaii celeberrimi apud Transylvanos Praesulis „Idem Concilium jus regii patronatus, ut vocant, omnino evertit: decrevit enim, ut Antistites sacrorum liberis Collegiorum suffragiis eligantur. Idem vero ante XIV. annos, videlicet MCCLXV statuerat Viennae Guido Cardinalis Clementis IV. P. M. Legatus, quum Decreto V. inter viginti, qua pro Hungaris ediderat, inquit: Nullum per occultam insinuationem Regi factam, aut per seditionem aut per pecuniam vel specialem gratiam, sed ex communi consilio et consensu pari Episcopum faciatis“.

§ 15.

tam glorioso regni initio finis non tam culpa Regis,

Scriptores alii haud vulgaris notae Ladislaum Hungarorum Alcibiadem vocant. Plane consentio; sed interea, dum plerique horum amores ejus, et tempora, quibus adolescens, imperatamque sibi prope infanti conjugem a puero exosus, Cumanas; quibus deinde Neugarias arserit, curiose rimantur, ipse mecum in animo, reliquas vitae ejus rationes, qua ad institutum praesens pertinent, considero. Video illum etiam tum, dum quidam nervos omnes virtutis elisos apud eum videre sibi videntur, in tri-

bunali frequentem; in jure dicundo severum, qui nec Matri suae, plus ut fastidio, contumaciaque muliebri, quam jure legibusque possit, indulserit; Palatinos, ut judicia statis temporibus celebrent, iterum, iterumque monuerit. In clementiam, quam asperitatem proniorem eum M. Henricus de Insernia Ottocari Bohaemiae Regis Cancellarius laudat, tamquam hoc de industria ageret, ut tanto major nobis Ladislaus in literis appareat, quibus ad expeditionem et congregationem regni generalem (Insurectionem) non comparentibus perfidiae adscripsit notam [1]). Tataros ille a. 1285 maxima in Hungariam illapsos manu, Valachis missis [2]) per Andronicum adjutus fudit; Lythene Cumaniae Vajvoda auspiciis suis caeso, et Ditionum Coronae Hungaricae, et legitimorum hujus redituum integritati egregie consuluit [3]).

---

1) C. D. V. v. 2. p. 32.

2) Hi deinde Neugari dicti apud Engel, Geschichte des ungar. Reiches. P. I. p. 429.

3) Katona H. Cr. VI. p. 1913.

§ 16.

qui Jurium populi studiosissimus, cum hoc Comitia

De Comitiis Ladislao IV. Rege celebratis Martinus Georgius Kovachichius pro more suo diligenter conscripsit. Generalem Congregationem regni in Rakus a. 1286; Generalem convocationem Nobilium regni Transylvanici a. 1288 Tordae habitam, quarum utraque Kovachichium latuit, Czechius, ab eximio historiam patriam illustrandi studio laudatissimus indicavit [1]). Ad Literas Nicolai Bani totius Slavoniae in Tetum (Tetény?) in generali Congregatione totius regni Ungariae in festo S. Jacobi

---

1) Tud. Gyűjt. a. 1829 f. 1. p. 12—15.

Apostoli a. **1279** datas usque adhuc, quod quidem sciam, animum advertit nemo [2]), ex quibus non generalia modo regni Hungariae, sed quod paulo plus significat, generalia quoque totius regni Hungariae Comitia Ladislaum agitasse elucet.

---

[2]) Cod. Dipl. T. VII. v. 5. p. 593 — 595.

§ 17.

non generalia tantum, sed universalia quoque frequentissime egit;

Solenne nimirum veteribus erat, quod nos hodie „Hungariam, partesque adnexas" dicimus, totum regnum Hungariae dicere. Formulae igitur loquendi, vires totius regni extraxit;— Salomon (Chron. Thur. II. c. 47) cum assensu et acclamatione totius regni Hungariae sedit; cum totius regni nostri consilio et consensu in lit. Belae IV. de IV. Cal. Febr. 1238 non solam modo Hungariam, sed hanc cum partibus adnexis acceptam significant [1]). Ex quo intelligas Comitia anno **1279** non modo Hungariae generalia, sed rectius universalia fuisse. Et nomen Diaetae universalis et perfectissimam hujus definitionem Regalibus a. 1505 ad Civitatem Sopronienseni exaratis [2]) datam (Comitia significat, quibus omnium omnino s. Coronae partium nuncii et Oratores adsunt) tam Kovachichius quam Skerleczius in manu habuerunt. Quo magis mirum est, neutrum Duumvirum horum solertissimi ingenii, de distincto hoc Generalium

---

[1]) Huc pertinet illud apud Farlatum T. V. p. 416 „ad partes regni Hungariae Zagrabiensis Dioecesis". Ibidem p. 367 expromtam de notione Primatis Hungariae veterum sententiam supra l. IX. § 3 dedimus.

[2]) Supl. ad Vest. Comit. T. II. p. 331.

Comitiorum genere quidquam prompsisse, praesertim cum Skerleczius de Comitiis a. **1492** (quae perinde universalia erant) disseruerit [3]) memoriamque horum etiam art. **108. 1492** teneat. Universalia Comitia haec ordinarie ad solemnia electionis et inaugurationis Regum [4]), exemplo vero Ladislai IV. etiam ad consultanda negotia alia majoris ad prosperitatem totius regni Hungariae momenti celebrabantur. Et Banum quidem Slavoniae ad illa jam sec. XIII. cum pluribus regionis ejus Nobilibus ventitasse, ejusque cum his consultationes (conferentias hodie banales dicimus) jam aetate Ladislai IV. in more positas indicio superiorum literarum novimus.

---

[3]) Is de articulis regni Slavoniae Decreto horum Comitiorum non tam subnexis, quam innexis agens haec adnotat: „Qua occasione observari velim Mossoczium his Slavoniae articulis perperam distinctum a reliquo Decreti corpore titulum dedisse. Ea enim re multos in eam erroneam induxit opinionem, quasi hi non in Comitiis a. 1492 perlati, sed in distincto Slavoniae Conventu conditi et in Diaeta a. 1492 tantum praesentati, approbatique, sicque Decreto illi subnexi fuissent; ubi tamen ad finem (prouti et nunc cum Croatia usu venit) collocati fuerunt. Et ideo in Codice Radaiano Articuli hi hungaricos, absque ulla interruptione, prout et nunc moris est, continuo sequuntur". — Nosse haec oportet, ut vim vocum „Universitati Regnicolarum nostrorum" Ingressus § 2; „universorum Dominorum Praelatorum, Baronum, et Procerum cunctorumqne Nobilium hujus regni" art. 107 ac denique verborum Confirmationis § 1 „in praescripta generali omnium Regnicolarum Conventione et Diaeta" significatum assequaris; intelligas praeterea: divisionem Comitiorum in universalia, generalia, et particularia, quae sec. XV. in Bohoemia obtinuit, seculis prius non quidem nomine, sed re ipsa viguisse apud Hungaros. Denique ut horum cum art. 61. 1741 contentione ac comparatione judices ipse, quam procul a vero aberrent, qui Majorum mores ex rationibus praesentis aetatis generatim aestimant.

[4]) Testimonio literarum Belae IV. de a. 1238 supracitatarum, Comitiis, quae per eas indicantur, adfuit etiam frater ejus Colomannus Rex et Dux totius Slavoniae „fere cum omnibus Jobbagionibus suis".

§ 18.

quam multo gravioribus Optimatum utriusque Ordinis, nimia libertate lascivientium vitiis haud respondisse videtur.

Ex his colligere licet, dici quam multa, vere, in laudes Ladislai IV. possint; comprehendam tamen omnia brevi. Ab Olygarchis ob puerilem aetatem contemptus [1]), post, ubi omnem Philippus inter eum Sacerdotiumque nexum abrupit, hujus aemulatione per Optimates utriusque ordinis, quovis licentiae genere vexatus, populi amorem constanter tenuit. Quod tum apparuit maxime, quando Lodomerius Archiepiscopus Strigoniensis, jussus per Nicolaum IV. PP. cruce signatorum in eum expeditionem promulgavit; ipse autem ad exarandas circum quaque literas oblivionis animum adjecit [2]). His enim nemo non paruit promtissime. Ejus igitur exemplum hoc alii etiam Reges secuti; Pontificis sententiam: posse populum exolvi religione fidei, quam Regibus dedisset, non hi magis, quam probi quique Cives semper detestati sunt. Ex quibus, quo illud per Chronographum Thuroczii generaliter dictum „tempore istius Regis caepit Hungaria deflecti et annihilari" accipiam sensu, quantamve literis Ladislai adhibeam fidem „per societatem infidelium regnum suum destructum et vastatum" iterum, iterumque conquerentis, satis, credo, intelligitur, nec me pluribus disserere oportet; quando Rex ipse verbis his quod Chronographus is dissimulat, taciteque habet, verissime explicat

. . . . populumve falsis
dedocet uti
vocibus [3]) . . .

---

[1]) Initio per Andream de genere Kaplon facto, qui eum jam coronatum Regem cambuca percussit. C. D. V. v. 2. p. 426.

[2]) Ibidem V. 3. p. 457.

[3]) Horat. l. II. Oda 2. Secundum Simonem de Kéza primus, quod sciam, ex scriptoribus ordinis sacerdotalis, Kerchelichius, vir

alias per nos pro merito laudatus, ut erat animi maxime ingenui, Ladislaum laudare ausus est, tulitque praeclarum hoc ejus studium nobilissimum hunc fructum, ut deinceps aequiores hic, de illo quoque Ordine, rerum suarum aestimatores nancisceretur.

XXIII. REX ANDREAS III.

ab anno 1290 — 1300.

§ 19.

Primus Decretum inaugurale edidit.

Andreae II. ex Stephano filio posthumo et Catharina Thomasina nobilissimo apud Venetos Maurocenorum orta genere nepos, Dux antea Slavoniae,[1]) a fatis Ladislai, secunda bonorum omnium voluntate, regnum jure, ut ait, proximioris virilis geniturae adivit. Insignia regia tertio decimo ab obitu illius die (23. Julii 1290) [2]) ritu per Henricum Moglunensem et Ottocarum Horneckium [3]) descripto Albae accepit, in generali Congregatione omnium Praelatorum et Baronum, nec non omnium Nobilium de singulis provinciis et Cumanorum [4]). Hic primus inaugu-

---

[1]) Cod. Dipl. VII. v. 4. p. 238.

[2]) Chron. Varad. per Podhr. ad Chron. Bud. citatum.

[3]) Summa est: Andream, petentibus regni Primoribus, ut pro consuetudine juret, Sacramentum de conservanda pace, de obedientia Eclesiae exhibenda, latronibus eliminandis, defendendis viduabus, administranda justitia; augendis juribus Coronae, avulsis regni partibus recuperandis nuncupasse. Post haec Praelatos, Barones, Nobiles ei fidem jurasse. Et demum, qui Coronae tenebant officia: uti Banum Machoviensem, Boznensem se in his confirmari petiisse. Hoc facto, belloque contra Albertum Austrium decreto, oblatoque per Ordines regni subsidio, finem solenniis impositum.

[4]) C. D. VII. v. 4. p. 219.

rale edidit Decretum [5]) seu quod idem est, de imperio suo populum consuluit.

[5]) Praefat. Decr. Com. a. 1291 apud Kovachich et art. 41 anni 1298.

§ 20.

consensitque, ut Consiliarii sibi publico adjungantur consilio.

Nihil neque hoc, neque aliud de anno 1298 Decretum Andreae III. de resistendi facultate; habent tamen aliud auctoritati regiae ferme gravius propugnaculi, non tam ad tutandam Bullam auream Andreae II., quam ad obsidendam arcem Monarchiae patriae, comparati genus, quod per iratos Henrico III. Proceres Angliae adhibitum [1]); apud Hungaros nonnullis obtentu pacti fundamentalis, hocque comprehensae de consilio personarum principalium cautionis; aliis autem longe plurimis, instar novi quidem, sed oportuni ad praevertendam resistendi facultatem medii laudatum, Andreas intra fines legum Decreto suo inaugurali conditarum recepit. Hoc namque verba art. VII. Decreti hujus „juxta consilium Archiepiscoporum, Episcoporum, et Consiliariorum nostrorum

[1]) Per provisiones, quibus Oxoniensibus nomen. Harum vim summamque ex Bertonianis Annalibus Hallamius c. o. T. II. p. 225 ex aliis operibus classicis, uti sunt: Report of the Lords Committees cet. Londres 1820 in fol. Acta publica Rymeri novitus edita et recentiores Commentariorum Edinburgh review tomi cet. deductam celeberrimus Guizotus in suo „Essais sur l'hist. de France" p. 455 et seqq. compendio exhibet. Cum quibus non sine fructu art. 7. 9. 31. Decr. a. 1291 item art. 7. 20. 21. 23. 24. 42. 43. Decr. a. 1298 contenderis.

per Regnum deputatorum" significant; non multo post art. XXIII. Decreti de a. 1298 latius, in haec verba explicitum „Item statuimus, ut Curia Domini Regis honorificentius regi possit, et regnum Hungariae decentius gubernari, Dominus noster Rex singulis tribus mensibus singulos duos Episcopos: unum de sufraganeis Strigon. et alterum de sufraganeis Coloc. Eclesiae, totidemque et quasi omnes Nobiles regni, quos ex nunc elegimus, secum habeat, congruis stipendiis de bono regio sustent... Et si idem Dominus Rex hoc facere omiserit, quidquid praeter consilium praedictorum sibi aplicandorum in donationibus arduis et dignitatibus conferendis vel in aliis majoribus fecerit, non teneat" [2]).

---

[2]) Confer cum his literas Praelatorum et Baronum, quorum consensu Andreas III. terram Rehtukeur nepotibus C. Simonis de Aragonia relinquit, etiam ab axiomate juris in haec professo verba: „Cum possessiones ab antiquo collatae pro haereditariis habeantur" dignas, quas hic adnotem C. D. VI. 2. p. 228.

§ 21.

Aemulos habuit plures,

Altera tamen haec cujus fuerit cunque solertia, ut literae quaeque, etiam super donatione regia, intra annum a coronatione sub simplici solum sigillo edantur, eo demum evoluto in privilegii formam redigendae, [1]) quantum ingenii, tantum praeclarae in Regem hunc voluntatis habet. Patentes enim fiduciam tantum, plenam solidi juris securitatem privilegiales literae praestant [2]). Quarum ex dole petita cautio haec, quia in arctius devinciendam contra aemulos fidem spectabat, ex usu Andreae fuit.

---

[1]) Vide literas C. D. VI. 1. p. 57.

[2]) In Priv. a. 1294. Leonardo aucupi de Scepes dato, literas Belae IV. et Detrici C. de Zolum diserte patentes vocat. Supl. ad

anal. Scep. p. 376, in iis item, quas Keményiis (ibid. p. 135) dederat „super quo, ait, eidem nostrum privilegium conferemus, quum in futura congregatione nostra generali praesentes per eundem Comitem nobis fuerint exhibitae.“

§ 22.

Inter quos Carolus Martellus, quod Pontificum Romanorum niteretur ope, molestissimus

Erant hi omnino complures. Et Rudolphus quidem Imperator testatus, coram se adfuisse, dum Bela IV. solicitata contra Tataros Friderici Imperatoris ope, regnum clientelae imperii Germanici obtulit, hoc filio Alberto primum, post Regi etiam Bohaemiae in feudum contulit, ea adjecta lege, ut Danubius inter utrosque limes esset. Nicolaus vero IV. Pontifex ad Apostolicam hoc sedem multifariam pertinere obtendit; et datis ad Rudolphum literis, ne jus hoc invaderet, monuit, hujusque conservandi causa Legatum in Hungariam misit, cum literis ad Praelatos et Nobiles exaratis. Conatus Rudolphi nullo susceptos jure, bello quod Comitiis inauguralibus Andreae III. contra Albertum decretum est, fortuna quoque destituit. Hac igitur parte per tabulas pacis a. **1291** confectae tutus, Andreas negotium cum solo jam Pontifice, sed hoc longe maxime arduum habuit. Ejus enim nixa auspiciis Maria Stephani V. filia, Carolo claudo Regi Siciliae nupta, literis a. **1292** conscriptis regnum Hungariae „sive successionis, sive consuetudinis, sive electionis, sive quocumque alio jure vel modo id sibi competeret“ Carolo Martello primo genito donavit. Andreas itaque licet celebratis a. **1291** apud Transylvanos quoque Comitiis, juribusque Nobilium, Saxonum, Siculorum et Olahorum confirmatis, nihil non ageret, ut hos quidem legum de his conditarum tabulis, eos vero, qui maritimas provincias incolerent, Diplomatibus aliis obstringeret sibi; hoc tamen, quem su-

perius adumbravimus, ipse vero mox in aditu regni expertus est[1]), animorum apud Oligarchas habitu, praevertere non potuit, quin pluribus horum non illibentibus, Carolus Martellus a. 1292 per legatum Pontificis Nicolai IV., anno vero 1294 per Coelestinum IV. coronatus, Regem se Hungariae ferret.

---

1) Cum iter Albam ad solemnia coronationis properaret, per Joannem Comitem Gissingensem interceptus, praeclara Theodori Rumii Praepositi Albensis opera liberatus est. C. D. VI. v. 1. p. 236, 299. VII. v. 4. p. 238.

§ 23.

Lodomerio tamen Archiepiscopo Strigoniensi et bonis omnibus, pro causa Andreae seu libertatis patriae stantibus, haec superior,

Hic anno 1295 vivere desiit; sed solatium Andreae ex hoc acceptum casu, brevi subsecuta Fennenae conjugis mors peremit, tanto magis luctuosa, quod ex hac filiam Elisabetham anniculam, nullam vero masculam prolem sustulerat. De conservanda itaque stirpe Regia solicitus Agnetem Rudolphi Imperatoris ex Alberto Austriaco neptem matrimonio sibi junxit; eique Comitatum Posoniensem cum cognomine et aliis castris in territorio ejus sitis, tributisque nomine dotis inscripsit; nec multo post Viennae Elisabetham filiam Venceslao juniori Regis Bohaemiae filio et haeredi despondit. Quiqui solemniis his cum Andrea coram aderant, Optimates; boni hi omnes, vel quasi boni fuerunt. Cunctis tamen his constantia fidei Lodomerius (ab anno 1290) Archipraesul Strigoniensis, perantiquo Monoszloiorum natus genere, praestitit, qui causa Andreae nec Pontificum suscipere

inimicitias veritus, nec alios dominatui sedis Romanae potius, quam legitimo Regi huic inservire passus est [1]).

---

[1]) In literis de a. 1291 (VI. 1. p. 90) quibus ei villa Mocsa per populos reginae exercituales et Bucharios habitata confertur, de ejus in Regem ante et post coronationem officiis plura.

§ 24.

Proditione quidem Gregorii, quem ille in sede Strigoniensi successorem nactus est,

At vero hunc quoque a. 1298 mors humanis exemit. Collegium autem Sacerdotum Strigoniense, ut tantam jacturam quamprimum repararet, successorem ei Gregorium Csény de genere Katupány, Praepositum Albensem et Vice-Cancellarum Regis delegit, hucusque probum, et tantae illi spei parem, sed qui simul principem eam sedem adivit, simul boni civis personam [1]) deposuit, et tam longe ab moribus Lodomerii discessit, ut quos ille Regi legitimo infideles, tamquam hostes patriae, sacris interdixit, eorum hic esset studiosissimus. Itaque factum, ut Procerum alii Pontificis, alii, quod officia sua Andreae necessaria intelligerent, hujus nixi fiducia, reliquos, neque minus eos, quorum in numero fuerant antea, quam adversus quos ferebantur, omni licentiae genere, tamquam re publica vacua, premerent gravissime. Ad haec invidiae Regi fuerant alienigenae, quos nova uxor Aulae suae, castrisque in dotem acceptis praefecit, munere suo ad quodque nefas sic abusi impunissime, ut Rex Decreto Comitiorum a. 1298 tepiditatem objici sibi aequo animo pateretur.

---

[1]) Fessler l. c. t. 3. p. 865.

§ 25.

aliorumque improborum,

Leges horum Comitiorum pariter atque illae de 1222, concessione Regis, exclusis quibusque Baronibus, per Praelatos et populum rogatae, probataeque deinde per Regem, et per Barones omnes subnotatae, plura sane continent, ad eos, qui se ad Caroli abstulerunt partes, revocandos; confirmandam Magistratuum auctoritatem; et reprimendam vim oportuna. Si tamen mores desint, invalidum esse legum auxilium, Conditores harum: Praelati populusque perspexisse dum igitur art. VI. Regi ad refroenandam malorum audaciam externi etiam militis accersendi potestatem fecerunt, judicium de causa publica fecisse videntur, verissimum illud quidem, sed tam dubia hac, quam ferme collapsa voluntatum, morum, domesticaeque fortitudinis fiducia, tristissimum.

§ 26.

adflicta,

Nihil itaque haec fidei Praelatorum maximaeque partis populi erga Andream constantia Bonifacium VIII. morabatur, quin per Henrici Bani filios, Joannem et Henricum, Ugrinum item filium Poth de Ujlak, et alios ut Regem Hungariae daret, interpellatus in Carolum Robertum, Martelli filium ei praeficiendum enixius incumberet. Instrumentum voluntatis ejus praecipuum, Gregorius Strigoniensis, postquam cunctos, qui ob locatam sedi Romanae operam interdicto suberant, hujus solvisset vinculis; alios promissa peccatorum venia (indulgentiam sacram vocamus) ad Caroli Roberti traducere fidem laboravit, fecitque paulo etiam plus: Ordines enim regni, qui ex decreto superioris anni, in Octava Apostolorum Petri et Pauli ad campum Rákos, Comitiorum causa, convenerant, obtentu literarum a Pontifice acceptarum Veszpremium,

ubi ipse cum plurimis asseclis morabatur, evocare, queri simul per Procuratores ad campum illum delegatos, de injuriis eclesiae Strigoniensi illatis, non dubitavit. Ad quae Rex, si in aliquo electum eclesiae illius aut eclesiam ipsam laesisset, quod non credebat, Praelatorum et aliorum proborum virorum arbitrio, semet satisdaturum cum declarasset, hanc ejus voluntatem Ordines regni, medio nunciorum, Gregorio significantes, tam ipsum, quam socios ad campum Rákos invitaverunt; tamen sic licet rogatus nec ad Comitia illa venit, nec Ordinibus regni ad eum accedere paratis, locum, quod optabant, tutum et securum assignavit; minas quin imo dirarum Pontificiarum reddidit, quibus omnes, nisi fidem Andreae abrogarent, ferirentur. Sed nihil ultra verba ausus, quum ex provocatione per Ordines regni ad Pontificem facta, parum tute se in Hungaria morari intelligeret, ultra Dravum in castrum s. Crucis latrociniis infame, mox versus interiora Dalmatiae secessit.

§ 27.

neque tamen victa est.

Inter haec Carolus a. 1300 Spalatum, inde, comitante eum Paulo Bano, Zagrabiam pervenit, Andreaque sospite adhuc, per Gregorium Rex Hungariae inunctus est. Anno post enim obiit Andreas non sua morte, sed ex veneno, quod ei Italus quidam praebuit.

§ 28.

Andrea III. Rege,

Diplomatum Andreae III. vim potestatemque coram jure probandi omnem Carolus Robertus abrogavit; his, quo in illum fuit, odio, fidem quoque historicam detracturus, si, quae facta sunt, reddere infecta, et memoriae perimere vitam, suae aut clientum fuisset potestatis.

§ 29.

Modus habendorum apud Hungaros Comitiorum ad priscum Congregationis Communitatis orbem rediit.

Quod Bela IV. noluit maxime, repressitque, dum viveret, modis omnibus, ne res Comitiorum ad priscam Colloquii Comunitatis rationem revocaretur; hoc ab obitu ejus, primum facere populus occupavit. Ad inauguralia enim Stephani V. Comitia maximo convenit numero, obtinuitque facile, ut Consilia regni publica in communi deinceps Congregatione, et Conventione omnium Nobilium, Parliamento regni publico, et quae hujus alia enata sunt nomina hujusmodi, agerentur. Lex scripta defuit adhuc; haec quoque ad cumulum amplissimae libertatis accessit, non alio, si rem praesentem, non verba consideres, fructu, quam ut nostris ipsi malis intelligeremus: quam parum populari huic rerum statui cum appellatione sua conveniat. Lex prima (art. 31. 1291) de Congregationibus his decernit „ut in quolibet anno semel omnes Barones et Nobiles regni — Albam ad Congregationem debeant convenire . . . (deliberantes) de statu regni et inquirentes de factis Baronum, qualiter quilibet ipsorum in suis Comitatibus processerint, et conservaverint jura regni.“ — Altera (art. 42. 1298) constituit „ut omnes Praelati, quos legitimum impedimentum non detinuerit, nec non et omnes Barones et Nobiles universi, ad quindenas b. Georgii in Rákus juxta Danubium convenire teneantur.“ Atque ab hac aetate Generali huic Conventioni Nobilium vulgo Rákos adhaesit nomen. Illud igitur Joannis Cuspiniani auctoris de sec. XVI. „quae Regnicolarum in Buda Congregatio patria lingua Rakusd appellatur“ cave ultra citerius dimidium sec. XIII. extendas; ne errorem erres Joannis Haugenii scriptoris itidem sec. XVI., qui Chronici sui cap. XXIV. Hungaros, ad abrogandum Petro regnum, Rakos celebrasse [1]) tra-

---

[1]) „Hielten die Ungarn ein Rakusch“.

dit. Nomen hoc deinde Polonos quoque ad significandum generalem et universalem Conventum adoptasse, eruditissimus Cornidesius jam pridem advertit [2]).

---

[2]) Vind. Belae R. Not. p. 279 et seq.

§ 30.

Primaevae liberorum hominum aequalitati politicae communi Nobilium appellatione consultum.

In legibus Andreae III., nulla neque Servientium, neque Jobbagionum Castri memoria. Qui priscae Majorum aetati liberi homines (Szabados felek) jam Nobiles appellantur omnes. Ex his, ad Dravum qui colebant, pro veteri usu in literis Mathaei Bani de a. 1270 descripto, usque adhuc Praefecto provinciae descensum praestiterunt. Hoc item dissolvere debitum Andreas in Comitiis a. 1291 rogatus percupiebat; legem itaque de immunitate hac, nam immunitatem ipsam Ludovicus primus dedit. Atque hic, ut videbimus erit, qui illud quoque per Andream III. ad reparandam priscae liberorum aequalitatis politicae injuriam acceptum, de communi Nobilium appellatione, consilium, addita nova ad similitudinem Scytharum Abiorum lege, in solido collocabit.

§ 31.

Aetati Monarchiae hungaricae aequale Fori regii, quam Tabulam regiam vocamus, initium literis ejus illustratur.

Sancti Stephani Curiales Comites regni qui fuerint; de Curiali item Comite Regis majori, et minori, quorum ille Sigillum Regis conservare, et quando ab Aula peregre discessit, minori huic relinquere debebat, rem esse, credo, exploratam abunde; praesertim, cum de sigillo Judiciali

Regum (ac speciatim Ladislai IV.), exstantissimum apud Prayum adsit documentum, ut adeo crebrae in Literis Andreae III. „Praesentiae Regiae seu Vice Judicum Curiae nostrae“ [1]) notio ex fontibus sic repurgatis sua jam quodammodo sponte nobis limpidissima affluat. Partem nimirum hanc esse inferiorem Curiae Regiae, quam articulus 7. 1498 et 4. 1519 [2]) Consilium adhuc Regis, aetas posterior Tabulam Regiam appellat.

---

1) Confer literas C. Marcelli Vice Judicis Curiae Domini Regis (Andr. III.) de a. 1293 (C. D. VI. v. 1. p. 270) „verum quia iidem toties citati, ad Regiam Praesentiam seu Vice Judicum Curiae ejusdem et nostram venire neglexerunt“. Alias item Andreae III. de a. 1296 (VII. v. 2. p. 192) „traxit in Causam coram nobis, exhibendo contra praedictos literas nostras, Vice Judicum Curiae nostrae et diversorum Judicum quam plures“ cet.

2) Et hi namque et art. 10. 1500 et 4. 5. anni 1507. 39. 1519 ex hac, quam inter nos commentamur, Judiciorum Curiae Regiae Andreae III. norma derivati sunt.

§ 32.

De Praeside,

Praeses tribunalis hujus Vice Judex Curiae Regiae fuit, qui amplissimum Praesentiae Regiae titulum cum Comite Curiali majori aequo jure participabat, [1]) velut

---

1) Ad literas citatas paullo ante adjice alias l. c. p. 383 itidem Vice Judicis Curiae Regis „quibus visis Stephanum cet. citatos ad septem terminos ad Regiam Praesentiam seu Judicis Curiae comperimus non venisse; propter quod citati ad Regiam Praesentiam seu nostram (Vice Judicis Curiae) venire nullatenus contumaciter curaverunt“. Quae etiam p. 388 repetit. Alias item Comitis (non uti VII. 1. p. 113 legitur: Canonici) Stephani Vice Judicis Cu-

neutri specialiter proprium [2]), sed Sigillo inhaerentem Regio. Quod propter frequentiorem jam Judicis Curiae ab Aula absentiam, crescentemque in dies Causarum numerum, cui expediendo plena Regis Curia nec crebre, nec per aliorum negotiorum molem diu satis considere poterat, Curiali Comiti minori concredi justitiae administrandae ratio postulabat.

---

riae Regis (VI. 2. p. 282) de a. 1300 „quia Capitulum ad finalem terminum exhibitionis istius privilegii ad Regiam Praesentiam seu nostram, tamquam Vice Judicis Curiae Regiae non venit cet." Privilegium praeterea per Andr. III. a. 1300 Korotnokiis collatum apud Wagner P. I. p. 114 „causas autem, si quae contra ipsos emergerent, nostra propria Persona vel Vice Judex Curiae nostrae judicabit". — Confer etiam IV. 3. p. 247. V. p. 142. 149 cet.

[2]) Pari jure Paullus Judex Curiae Regiae a. 1349 (IX. 1. p. 723) „Cum in Regiae Majestatis Praesentiam citati in nostram non venissent."

§ 33.

De membris Judicii hujus.

Membra partis hujus Curiae Regis Vice Palatinus et Protonotarii (ita enim jam appellari caeperant, qui antea vulgo Aulae Notarii dicebantur [1]) ac denique Nobiles, quorum pars, Andrea III. Rege, publico deligebantur Comitiatu.

---

[1]) Literae Vice Judicum Curiae allatae superius membra, tribunalis sui formula „una cum Nobilibus regni nobiscum in Judicio assidentibus" perhibent. Horum partem Ordines regni in Comitiis (ut supra) delegerunt; partem aliam Vice Palatinus et Regii ac Judicum regni Ordinariorum Notarii nullo non tempore constituebant. Et Palatinus quidem Dionysius literas de a. 1228 (III. v. 2. p. 150)

per manus Matthiae Notarii sui edidit; Laurentius a. 1268 Protonotarium habuit Sebastianum Canonicum Albensem; Omodeus a. 1295 Magistrum Stephanum; Petrus Magister Thavernicorum a. 1281 Magistrum Michaelem cet. Hi in vetustioribus Chartis etiam Aulae Regiae Notarii: immo vero seculo etiam XVI. Petro e Comitibus de s. Georgio Judici Curiae Regiae Benedictus de Zenth-Maria Styli sui Notarius, Nicolaus de Galsa minoris Cancellariae Regiae, et Gabriel de Orechovecz Styli palatinalis Notarius apud Katona H. C. T. 18. p. 282 scribuntur; hosque significat illud etiam antiquissimum Geyzae II. in lit. de a. 1145 „Joannes et multi alii Notarii, qui omnes tunc personaliter aderant in Curia nostra."

§ 34.

De plena Regis Curia et literis hujus, quae Sententionales vulgo dicuntur.

Causae, quae erant altioris sinus et pro momento suo plenae Curiae exigebant judicium, ad hanc, et quae hujus apud veteres erant nomina: **Audientiam, Auditorium, Consistorium Regis**, deducebantur, deliberatae istic praesentibus (pro more ejus aetatis) tribunalis quoque Vice Judicum Curiae commembris. Et quidem Andrea III. Rege Sententiae quoque plenae Curiae non jam forma tantum Privilegii usque adhuc usitata, sed per solennes quoque Praesentiae Regiae literas editae sunt [1]).

---

[1]) Stephanus Vice Judex Curiae Regiae „quia negotium grande erat, ipsam causam ad praesentiam D. Andreae Regis deduximus decernendam". Hic cum Comite de Zolyom, aliisque, ipso item Vice Judice Curiae hoc „et Nobilibus quam pluribus" (ceteris tribunalis hujus commembris) Sententiam fert, de qua literas testes Vice Judex Curiae edit. C. D. VI. 2. p. 290.

§ 35.

Mansit tamen solenne deinceps etiam, ut Palatini judicia sub dio celebrarent,

Lege Andreae III. vetustissima quoque habendorum per Palatinos sub dio judiciorum consuetudo confirmata, additumque: haec in Civitatibus, aut villis vel tempore hiberno celebranda non esse[1]). De usu plures denominandi Palatinos legibus his nihil quidquam proditum; perstitisse hunc etiam aetate Andreae III. Diplomatum fide certum est.

---

[1]) Art. 35. 1298.

§ 36.

et bona damnatorum, si haec redimere Cognati nollent, alienis conferendi haberent potestatem.

Deinceps in legibus Andreae III. est, ut si quis Nobilium possessiones suas pro suis maleficiis perdere debeat, Cognati propinqui has redimendi habeant facultatem. Quod cum ita apud Hungaros omni retro tempore fuerit observatum; nihil per haec constitutum novi, sed vetustissima consuetudo in scriptam relata legem; consilium nimiae hujus in Palatinos liberalitati modum imponendi in posterum dimissum est.

§ 37.

Primordia Sedium Judiciariarum Comitatuum, Andrea III. Rege ad praesentem propius adductarum formam,

Institutum Castrorum hac etiam parte, qua per Belam IV. novis permutatum institutis non est, donationibus per Stephanum quidem in praemium navatae sibi contra

Patrem operae; per Ladislaum et Andream ad inopiam auctoritatis regiae harum saltim ope sustentandam factis, tantum non penitus exinanitum, et qui nobiles antea Jobbagiones castri vocabantur, plerique jam in ordinem Nobilium regni et Servientium regalium merito suo cooptati cum essent; formam Judiciorum ad hanc aptari conversionem rerum oportuit. Comprovincialiter, id vero est: omnium intra fines ejusdem provinciae liberorum consensione, usque adhuc Assessores tantum ad Congregationes Palatinorum lecti; Causae rerum capitalium pleraeque, et civiles Nobilium ferme omnes in his disceptatae; Congregationesque Comitatuum plurimum simul cum his celebrati sunt. Ex veteri observantia hac jam laxari aliquid, initiumque art. **16. 1291** et **32. 1298** fieri placuit. Illo decernitur, ut, si Palatinus ad faciendum judicium processerit, in qualibet provincia quatuor Judices deputati cum Comite parochiali coram adesse et judicare debeant. Alter ita habet: „omnes causae ad Palatinum dum provincias judicat, vel tunc, dum non judicat, ad parochiales judices referantur.“ Qui hi sint quaeris? Comes est parochialis seu ipse, seu vicarius et quatuor Judices Nobilium ex art. **1. 1291** exorti, quorum ut ante nullae, sic post conditas leges has plurimae hac exstant forma literae [1]). Hi per populum lecti, praesentibus aliis etiam viris discretis et honestis [2]), de

[1]) Vide literas Comitis Hontensis et Judicum quatuor Nobilium ejusdem Comitatus (VIII. 4. p. 368) et quas in Mantissa alias subjungam.

[2]) Quales in literis Detrici Curialis Comitis et quatuor Judicum Comitatus Poson. a. 1301 editis (VIII. 1. p. 83) recensentur. Ex quibus cognoscas: si causa inter Udvarnicos agebatur, horum quoque Seniores ad judicium adhibitos esse. Literas ante me habeo Magistri Beke Curialis Comitis et quatuor Judicum Nobilium de Uyvar a. 1313 conscriptas, quibus Comitem Matheum de Hongor Vice Judicem suum et Comitem Begy, unum ex quatuor Judicibus cum Vice Archidiacono ad exequendam de dote sententiam sedis sacrae exmittunt.

homicidiis, furtis et quae sunt hujus generis, non jam cognoscebant tantum, sed judicabant etiam. Quid? quod legem citatam paullo ante ad literam summentes, controversias quoque dirimebant, quarum causa ex primaevo instituto ad Curiam Regis in jus adeundum erat. Haec tamen auctoritatis illius usurpatio ne inveterasceret, mox provisum est.

§ 38.

deinde Carolus Robertus, legibus Decreto Andreae adnexis, percoluit uberius.

Quod ad leges decreto Andreae III. de a. 1298 post art. 44 solennem quippe Constitutionum ejus Conclusionem, de nobilibus duodecim in singulis Comitatibus per Regem, ad peragendam super quibusque factis violentis inquisitionem, ea ratione eligendis, ut horum numero quatuor etiam Judices Nobilium comprehendantur, dicendaque erga inquisitionem hanc per Judices regni Ordinarios sententia [1]; itemque causarum brevis [2] et longe litis [3]

---

[1] De his agit art. 45. 46. 47. In quibus, et quidem art. 47. Nobiles; art. 48. duodecim jurati Nobiles; art. 50. 67. Jurati vocantur. Hi cum Comite aut Vice Comite et 4. Judicibus Nobilium simul sumti sedem constituebant judiciariam, quae art. 48. isthic sedes Vice Comitis; art. 3. 1435 sedes Comitis parochialis; art. 22. 1447 § 2. demum Sedes Judiciaria dicitur.

[2] Ex art. 47. causae in facto potentiae et aliis art. 45. attactis, (omnes brevis litis sunt) reus bis debebat evocari, tertio termino condemnabatur.

[3] Ex art. 62. Quicumque aliquam possessionem vel portionem possessionariam ordine judiciario acquirere intendit; causam per ternos processus traducere debet. Atque hi nobis termini seu stadia causarum vocantur.

distinctione; modo sententias Judicum exequendi[4]; et birsagiorum taxarumque judiciariarum partitione[5], in Diplomate Vladislai I. subnexas: vellem, ars notarialis Ludovico Rege conscripta, Nicolao Skerleczio († 1800) superstite, protracta in lucem fuisset. Ea enim una laboris, quem vir hic juris publici privatique et omnis antiquitatis hungaricae peritissimus, in eruendam legum harum aetatem, et constitutionem de modo executionis sententiarum elucubrandam attulit, jucundissima futura erat merces: videre in opere illo, tamquam speculo: non abs re se leges, hoc comprehensas additamento, Andreae III. auctori adscribere dubitasse[6]. Est namque hoc omne ex statutis „quae Carolus Rex, Praelatorum, Baronum[7] salubri usus consilio, super facto executionis judiciorum seu birsagiorum et quaestionibus aliis condidit, conditaque singulis Comitatibus Hungariae transmisit" decerptum, quin Compilator libelli Vladislao I. pro confirmatione per Ordines regni oblati, hoc ipsum, uti debebat,

---

[4]) Ex art. 50. 51. 66. 68. Antiquata veteri executionis sententiarum judiciariarum norma, secundum quam bona in executionem sumta, si cognati non redemissent, in perpetuum amittebantur, pignus judiciale instituitur Verbőczii P. II. c. 56 descriptum. Ad cujusmodi constitutionem judicibus ordinariis invisam lege stabiliendam, tanta opus auctoritate fuit, quantam nedum Andreas, praesertim post a. 1298 mortemque Lodomerii Archiepiscopi Strigoniensis, sed ne Carolus quidem Robertus, nisi solio jam confirmato, habuit.

[5]) Art. 57 quem formula solemnis styli Curiae Ludovici I. p. 2 et 3 clarissime explicat.

[6]) Skerleczius primus fuerat, qui pro singulari acie judicii sui, ad illam, quae inter leges Andreae III. de a. 1298, constitutiones item his appensas est, disparitatem animum advertit Suplem. ad Vest. Comit. I. p. 138 seq. Est haec sane tanta, ut illae nullum fere, hae plenum auctoritatis regiae usum praeseferant.

[7]) Verba sunt auctoris opellae formulis Styli nunc citatis p. 2. 3. praefixae.

indicasset. Decretum itaque Andreae de a. 1298 in praesente forma, non Andreae solius, verum Andrea Carolinum est [8]. Sed ad Andream redeamus.

---

[8]) Vulgarem de Decreto hoc, in omni sui parte, Andreae III. adserendo opinionem verba haec „Praelatorum et Baronum salubri usus consilio“ et rursus „per Praelatos et Barones taliter est decretum“ evertunt penitus; verba enim haec propria planeque familiaria Caroli sunt, quibus is Comitia sua indicavit; Decretum vero hoc, qua parte Andreae est, a Praelatis et Incolis totius regni Hungariae, exclusis Baronibus, profectum Regis deinde et horum consensu coaluit. Quid multa? alter Decreti hujus articulus Nobiles, imo et populos horum a tributo immunes; alter Nobiles juxta antiquam consuetudinem lucro Camerae teneri declarat. Ille scilicet Andreae III. est; hunc a Carolo conditum fuisse, loco suo, demonstraturum me recipio.

§ 39.

Andreae in Civitates industriamque, omni ope, adjuvandam studium.

Civitates liberae, ex his Buda Rectorem, Consules et Juratos; Strigonium Judicem et Juratos; Posonium Judicem et Seniores ac majores cives hac aetate habuit, Andream expertae sunt rerum suarum studiosissimum. Quod cum et ex Bulla ejus aurea data Posoniensibus [1]), et Privilegio, quo Tordenses hospites donavit [2]), Literis denique plurimis ad coërcendam portitorum avaritiam vulgatis perspectissimum sit, in persequenda hac ejus laude pluribus alioquin praeclari nominis scriptoribus celebrata longior non ero. Hactenus ille se Majoribus parem; unum exstat eximiae suae in municipia haec voluntatis specimen, quo se etiam superiorem ostendit. Atque hujus gloria aequo jure ad Praelatos etiam et Nobiles

---

[1]) Transumta ex autographo exstat in Ofner Stadtrecht pag. 246 seq.

[2]) Cod. Diplom. VI. 1. p. 105.

pertinet. Horum enim tantum sufragiis, consensuque decerni hoc potuit, ut inter arbitros duos et triginta, quibus conciliandae inter Andream et Albertum Austrium pacis negotium mandatum est, et Budensis et Tyrnaviensis et quarumdam aliarum Judices, Civesque urbium numerarentur [3]). Quos ad Comitia quoque a. 1298 adfuisse qui existimant, non illis haec solum ratio suppetit, quod de exitu negotii per-missos hos rursus ad Comitia referendum fuerat; sed habent aliud praeterea et in exordio, et conclusione Decreti horum, gravissimum sententiae suae momentum; quando ex illius § 3 et 6 leges, constitutionesque hic comprehensas non ad reparanda Eclesiarum tantum etNobilium, sed „aliorum etiam Regnicolarum" et rursus „Ordinum aliorum" jura directas; Conclusio (art. 44) has „a venerabilibus Patribus, et ab incolis totius regni Hungariae" profectas indicat. Jam illud apertum sane est: in Hungaria et propria gentis aequitate, et imitatione Angliae [4]), cujus institutis haec animum suum a longiore tempore plurimum attendebat, Civitates liberas pro integrante, ut dici amat, systematis politici parte, seu ut prisca loquendi formula utar, pro membris regni, jam aetate hac acceptas, nec, ut alibi passim, ad opem aerario inopi ferendam, Conventibus publicis adhibitas prius, sed mox in societatem juris eminentissimi, de pangenda pace, vocatas esse. At vero Carolus Robertus, cum nihil horum, quae Andreae III. auspiciis gesta et constituta sunt, probaret; tum vero in his ipsis nihil magis, quam generales Conventus hujusmodi reprobavit. Hoc itaque Rege jus Comitiorum Civitatum eflorescere non potuit.

---

3) Locum Horneckii (inter SS. Germ. Peczii P. III. c. 397 et seqq.) comprehensum Czechius in praeclarissimo suo apud Hormayr (Taschenbuch für die vaterländ. Geschichte ad a. 1831) de bello hoc Commentario dedit: Meister Gugel Wernherr (Verner) von Ofen; Rudolf von Tyrnau cet.

4) Hallam o. c. II. p. 281 et seqq.

Quid filius ejus Ludovicus? ad confirmandam hic pacti, de ineundo inter filiam suam Hedvigem et Wilhelmum Austrium matrimonio fidem, non Praelatos tantum, Barones, Nobilesque, sed capitales etiam urbes adhibuit. Quid Ordines regni? aequitatis Majorum memores sigillum regni, quod nefario perfidorum scelere detenta Maria Rege sculpi placuit, Sigillum Regnicolarum inscripserunt, ut hoc quoque argumento accedente clarissimum esset: non majori Sigismundi, quam populi universi voluntate Civitates, Rege hoc, possessionem juris Comitiorum adiisse. De qua suo loco plura.

§ 40.

De conditione Colonorum.

Id utinam vere ne scriberem, legem, qua colonis quibusque facultas tribuitur, se de possessione Domini sui, habita licentia, et justo ac consueto terragio persoluto, ad nobilem alium, vel quo placeat, cum omnibus rebus suis conferendi [1]) aetate Andreae III. anteriorem, huic peritia solum avitarum gentis liberalis consuetudinum [2]), non etiam usu praesenti fuisse cognitam. Potentia dissidiisque Oligarcharum eversa, jam aetate Ladislai IV., auctoritate Regia, uti hujus, sic Andreae tempora gravia colonis, ipsis adeo Nobilibus contumeliosissima erant; juribus horum vi obrutis, et tamquam in eo res esset, ut cum summa populi de republica remediisque injuriarum consiliandi libertate, maxima simul hujus existeret servi-

[1]) Decreto de a. 1298 art. 70 subnexam.

[2]) Ex his explicatur haec Privilegii ejus, urbi Posoniensi jam a. 1291 collati particula: ,,Item, si aliquis de quacunque villa in Civitatem Posoniensem, causa commorandi venire voluerit, dominus ipsius villae seu possessionis ipsum impedire non praesummat, sed cum omnibus bonis suis eundem libere abire permittat, justo tamen et consueto terragio domino terrae persoluto.''

tus, huc redactis, ut lege opus esset, qua statueretur: Nobiles cui velint servire posse; cogi eosdem ad vendenda potentioribus bona sua non posse [3]). Cui Regis optimi voluntati an per reliquum vitae ejus biennium satisfactum sit, in illa auctoritatis ad hanc exequendam inopia dubitare licet; conditioni quidem colonorum lege, quam attulimus, ad amussim priscae Majorum consuetudinis, scripta Carolus Rob. postliminio consuluit [4]).

[3]) Art. 33. 1298 item statuimus, quod Nobiles servire valeant, quibuscunque voluerint sua spontanea voluntate et si qui potentum hujusmodi Nobiles ad sibi serviendum vi vel potentia arctaverint, excomunicationem incurrant ipso facto.

[4]) Art. 70. Decreti a. 1298, qua parte hoc ad Carolum Robertum spectare superius indicavimus.

§ 41.

Andreae III. in Breberios liberalitas.

Andreas III. ut animos horum a partibus Caroli Rob. averteret, Banatum maritimum, cui Paulus de Comitibus Breberiis circa annum 1293 praefuit, huic fatribusque ejus Georgio et Mladino, haeredibusque jure proprietatis, et perpetui dominii, ea adjecta conditione addixit, in quaque ut expeditione regali, seu adversum externos hanc hostes, seu familiares, quibus nulla, ait, pestis potest inveniri efficacior ad nocendum, duci inimicos oporteat, cum quingentis adsint militibus; Matrem suam Ducem Slavoniae et maritimarum partium Principem recognoscant solita strenarum et aliorum clenodiorum oblatione; denique, ad illam aut se vocati, comparare ipsi per se aut per filios vel fratres teneantur [1]). Hi, non modica deinceps

[1]) Cod. Dipl. VII. v. 4. p. 225.

erunt portio Historiae Hungariae, cujus ad utramque fortunam fides eorum non parum momenti adtulit.

---

[2]) Lucius de Comitibus Breberiensibus, ingratissimoque horum in Andr. III. animo apud Schwandtnerum T. III. p. 1. p. 285, 325. Plura de hoc Farlatus T. III. p. 296 dedit, cui, Gregorius de Breberio Lucii, Georgius vocatur rectius.

§ 42.

Regum hic erat stirpis virilis Arpadianae ultimus.

Atque haec de Regibus stirpis virilis Arpadianae, quorum numerum Andreas III. claudit. Hos, contra quam de Caesaribus primis accepimus, qui dum se Dominos ferrent maxime, hoc se nomine appellari maxime vetabant, Majores nostri Dominos, Dominos suos naturales dicere amabant; ipsi, cum a dominatu longe abessent, usui tamen tituli hujus non intercesserunt, ut quem perpetui instar moniti habebant, ne ex Regibus Domini existerent. Mores usque ab Arpado iidem fere singulis, ut horum praecipue sub exemplis videas, quam vere Cicero [1]), et cum eo Nieburius: non fastis lustricis magis, quam similitudine morum genera discerni. Bonitas et Justitia propriae animi eorum erant virtutes; ipsum adeo, quod in Andrea II. notatur, prodigalitatis vitium hinc profectum est, quod in naturali stirpis suae bono, munificentia, modum non tenuit. In hospites aequale omnibus studium [2]), ac nonnullis nimium poene, ad

---

[1]) „Cum sit hoc generi hominum prope natura datum, ut quae in familia laus aliqua forte floruerit, hanc fere, qui sunt ejus stirpis, cupidissime persequantur.“ Cic. pro C. Rab. I. 1.)

[2]) Verba recollige Stephani II. Bohaemis terram Obon, in qua fuerant hospitati, amplam sane, in ea, qua ipsi vellent, libertate possidendam conferentis in Lit. Belae IV. (IV. v. 1. p. 58) qui eos

quod temperandum lege opus esset. Laudis bellicae ardore Arpadum conditorem, ex posteris amplificatores finium plures; cunctos tam industrios Hungaria integritatis territorii sui Custodes habuit, nullum ut res ejus acceperint incommodum, quod indiligentiae horum magis, quam fortunae tribuendum esset, quae juri suo adversus fortissimos quosque insistit. Victoriis non Romanorum, non aliorum imperiosorum populorum, sed suo usi more sunt, ad laudatam omnium aetatum, gentiumque scriptoribus Scytharum Abiorum aequitatem composito, ad quam populus universus, postquam circumlato per Europam armorum terrore, cognatum se Hunnorum sanguinem probasset, Regum horum auspiciis reversus est. Itaque cum gentes aliae bella susciperent ad vectigalia meliora reddenda, aerarium pecunia referciendum, opesque et commoda sua victorum augenda populorum incommodis; Reges hi, gensque ipsa semper hoc spectabant unum, plurimos ut circumquaque amicos et ex hostibus armorum socios sibi compararent. Parum igitur est, quod nonnulli mirantur, Hungaros, intra brevem unius poene hominis aetatem ad parem cum parte Europae cultiori, civilis proëdriae gradum pervenisse; nisi simul adjiciant, huic ea humanitatis laude etiam praecelluisse, ut populis vicinis pugna cum iis adverso Marte pugnata melioris esset conditionis civilis initium. Facta enim his avito more, institutisque suis, aut, si mallent, hungaricis vivendi facultate omne beatissimae, quae inter hos Hungarosque esset, necessitudinis officium in hoc situm erat, ut familiari Majoribus nostris formula „totius regni Hungariae“ [3]) comprehensi Prae-

---

libertatem Jobbagionum Udvarnokorum expetiisse testatur. Privilegium item Belae hujus Zagrabiensibus, quas ipsi optassent, libertates largientis. Haec Reges natura sua parsimoniae studiosiores: quid alii praestiterint, a liberalitate qui laudantur, ut ego non dicam, pro se quisque facile assequitur.

[3]) De hac superius dictum. Verba edicti Sigismundi Regis de a. 1404 in Vest. Com. p. 200 „Omnium Praelatorum, Baronum,

fectis: Vajvodis, Banis, Despotis subessent gentis potissimum suae; hi in numero Baronum censerentur regni Hungariae, comitatique per meliores provinciae aut nuncios et Oratores per hanc delectos cum ad alia, tum praesertim universalia Comitia adirent. Ex quibus deinde non imperata sibi, sed per se etiam consensa ad suos referrent, hisque in eandem sententiam opportuna decernendi, auctores essent; fines tuerentur; descriptumque pacto, aut lege militis numerum ad bella, quae per Reges susciperentur, statuerent. Ipsi vicissim populique, quibus praeessent, Reges illos salutis suae custodes, vindicesque haberent perpetuos. Nemo igitur in his Atilium [4]) nemo alterum illum Romae veteris Imperatorem quaerat, cujus unius praeda finem ibi attulit tributorum [5]). Aliam Principes hi consectabantur magnitudinis animi gloriam nativam illam et testimonio Thucididis nunquam non consentientem, de qua bene Cicero apud Nonium „Scythis antiqnorem, laetitiam esse, quam lucrum.“ Cui generis sui laudi insistentes, hoc apud aequos rerum arbitros assecuti sunt, nemo ut horum ambigat: eam, quam Montesquius in Atila miratur, erga victos aequitatem, non de hoc magis, quam Regibus Hungariae, virili Arpadi stirpe editis praedicari posse.

Procerum, Militum, Nobilium et Universitatum ditionis Sacrae Coronae regni Hungariae“ ejusdem vim sententiamque formulae continent.

[4]) Superbum hujus ad Carthaginenses responsum Polyb. I. 1. adnotavit.

[5]) Cic. de Off. II. 22. Velleius Paterc. I. 9.

MANTISSA.

MANTISSA.

I.

Literae Belae IV. antiquis et veris Jobbagionibus sancti Regis de genere Ethuruh et Mogor a. 1254 impertitae.

(Ex autographo.)

BELA Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Chroatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae Cumaniaeque Rex omnibus Christi fidelibus praesentem paginam inspecturis salutem et omne bonum. Ad notitiam universarum harum tenore volumus pervenire, quod cum post adeptum Domino propitio regni sceptrum statum et jura castrorum nostrorum, quae non solum confusa et inordinata quorumdam antecessorum nostrorum temporibus diminutionem receperant, sed in praejudicium Coronae Regiae pene penitus fuerant annullata, studio reformaremus diligenti, volentes omnimodam removere confusionem sicut eos, qui postpositis pro sua voluntate servitiis debitis, libertatis sibi titulum usurpant, sic eorum numerum et nomina, qui antiqui et veri Jobbagiones Sancti Regis inventi fuerant, ne ipsorum libertati posset in aliquo derogari [1]) generationes placuit designare. In Comitatu itaque Posoniensi de generatione Ethuruh sunt decem mansiones, quarum nomina Sebéé, Othus, Mortunus, Jacobus, Elias, Orsag, Othmar, Ethuruh, Clemens et Texe. Item de generatione Mogor [2]) sunt duodecim mansiones, quorum nomina Andreas. Endres. Bank. Batha. Chuth. Uros. Saul.

---

[1]) Juxta aut secundum loco hoc pertrito fuerit.

[2]) Ex his intelligas Jobbagionibus quoque Sancti Regis et genus suum, et generationes fuisse; uti supra l. II. § 5.

Balalch. Dyonisius. Symoun. Karachun. Chekenel. Ut igitur omnis scrupulus de ipsorum statu et libertate obtenta ab antiquo [3]) removeatur in posterum, nec possit successu temporum ab aliquo retractari in firmiorem rei memoriam praesentes eisdem literas nostras concessimus duplicis sigilli nostri munimine perempniter roboratas. Datum in castro Suprun per manus Magistri Benedicti Praepositi Budensis aulae nostrae Subcancellarii anno gratiae M. CC. XL. XIIII. Kal. Junii regno autem nostri anno quinto [4]).

---

[3]) Attendi ad verba haec velim: agi nimirum hic de libertate hominum de genere Ethuruh et Mogor, qua Jobbagionum s. Regis; dabo enim mox literas, ex quibus inclarescet ramum generi Ethuruh cognominem praeter terram, ad quam Diploma praesens refertur, quaeve in literis mox producendis expresse: p r o p r i a, et h a e r e d i t a r i a dicitur, jam anno 1253 eodem ab Rege,,quia ad serviendum castro utilis esse considerabatur" conditione hac accepisse. Commemorabiles literae hae sunt etiam a voce Mogor, quae totidem literis, et hic et in Diplomate Andr. II. C. D. III. 2. p. 65 scripta est. Vide sis l. I. § 1.

[4]) In inferiori diplomatis margine traductae Zonae rubrae laciniae visuntur; Sigillum deest.

II.

Literae Belae IV. veris filiis Jobbagionum S. Regis de Guta Karcha per Jobbagiones castri Posoniensis (Magistratum intellige) impetitis, causa cognita, super hoc libertatis eorum statu datae a. 1255.

(Ex autographo.)

BELA Dei gratia Hungariae Dalmatiae Croatiae Ramae Serviae Galliciae Lodomeriae Cumaniaeque Rex omnibus quibus praesentes ostendentur tam praesentibus, quam futuris salutem in omnium salvatore. Solet Excellentia Regia statum sibi fideliter famulantium roborare, ne processu tem-

porum indebite per quempiam perturbetur, proinde ad universorum notitiam volumus pervenire, quod Thomas filius Ombud, Gutha heyder, Condja, Demen, Zoyzlou et Thomas filius Milvan de villa Karcha ad nostram accedendo praesentiam obtulerunt nobis literas fidelium nostrorum venerabilis Patris Vincentii Episcopi Nitriensis et Rolandi Palatini Comitis Posoniensis sub pendenti sigillo hunc tenorem continentes. Rolandus Palatinus et Comes Posoniensis. Vincentius Dei gratia Episcopus Nitriensis omnibus praesentes literas inspecturis salutem in omnium salvatore. Ad universorum notitiam volumus pervenire, quod cum ex speciali Mandato Domini Belae illustris Regis Hungariae super judicandis terris castri Posoniensis et revocandis castrensibus ab eodem castro dispersis Judices constituti fuissemus inter cetera Nicolaus filius Opuz Bolch filius Mathiae, Andreas filius Farcasii ac alii Jobagiones castri Posoniensis [1]) Thomam filium Ombud, Guthan, Condram, Demen, Zoyzlaum et Thomam filium Milvan ac Heydur filios Jobagionum Sancti Regis de villa Karcha in nostra convenerunt praesentia et proponebant, quod cum Dominus Rex tempore revocationis perpetuitatum omnia jura et statum castri Posoniensis ordinasset, personaliter et renovasset, nomina omnium Jobagionum [2]) ac aliorum cujuscunque conditionis hominum ad id castrum pertinentium in tenorem regestri regalis [3]) concludendo iidem homines de Karcha remansissent exclusi a regestro. Ad haec nominati homines respondebant, quod licet nomina ipsorum regestrum regale non contineret, tamen a prima origine ipsorum semper fuissent, et essent veri filii Jobagionum Sancti Regis [4]). Ad hoc et quod sine strepitu judicii libertas ipsorum non gravetur in aliquo, literas Domini Regis patentes nobis exhibuerunt sub hac forma. Nos

---

[1]) Jobbagiones isthic pro Magistratu accipiuntur Comitatus, ut supra l. III. § 35.

[2]) Meliorum, Meliorum terrae l. III. § 28.

[3]) Lib. IX. § 10.

[4]) Lib. III. § 29.

B. Dei gratia rex Hungariae significamus universis praesens scriptum inspecturis, quod accedentes ad praesentiam nostram Thomas et Deman filii Ombud, Gutha filius Andreae Zoyzlo. Filius Vega et Thomas filius Milvan de villa Karcha qui se filios Jobagionum Sancti Regis asserebant, sua nobis insinuatione demonstrarunt, ut cum quidam iniuria ipsorum de Posoniensi Comitatu super statu libertatis ipsorum eos velint impetere agravantes, eosdem juris ordine non servato libertatem ipsorum sine judicii strepitu non permitteremus in aliquo vacillare [5]), et quia eorundem petitio justa fuerat, et honesta utpote conveniens aequitati de benignitate admisimus consveta. praecipientes omnibus Judicibus firmiter et districte, ut nullus ipsos super statu libertate ipsorum praesummat agravare, nisi prout exigit ordo Juris. Datum Posonii in Oct. Apost. Petri et Pauli (a) — Nos igitur diligentem facientes inquisitionem oculte et manifeste super libertate ipsorum per omnes Jobagiones ejusdem Castri, Castrenses, et Nobiles ejusdem provinciae constitit nobis eos fuisse, et esse veros filios Jobagionum Sancti Regis, et in eadem libertate, qua gaudebant, eosdem stare, permisimus in perpetuum pacifice et quiete. Et ad ejusdem rei memoriam literas praesentes sigillorum nostrorum patrocinio communitas duximus concedendas. Datum Posonii in Oct. Sancti Nicolai anno Domini millesimo ducentesimo L. quinto [6]). —

---

[5]) Lib. III. § 139.

[6]) Vidi et ipsum autographum Literarum; quae hic exscriptae sunt, exemplum bina etiamnum sigilla, et illud quidem Palatini a dextro, Episcopi a sinistro latere ex filis sericeis, quorum tamen color discerni jam nequit, dependentia exhibens. Neque nulla inter illud, copiamque hanc differentia est. Post „ad universorum notitiam“, ibi est „harum serie.“ Post Gutham „Heydur“ intersertum et reliqua ita sequuntur, „Condram, Demen, Zoyzlaum, Thomam filium Milvan filios Jobagionum Sancti Regis.“ Inferius „ad hoc et quod sine strepitu judicii“ ibi ita exprimitur „ad hoc etiam, quod sine strepitu judicali libertas ipsorum non gravaretur.“ Post haec verba: „ut cum quidam injuria ipsorum“ rectius ibi „ut cum quidam inimici ipsorum“. Et demum loco „super statu libertate“ „super statu libertatis ipsorum,“ commode leguntur.

Unde iidem Thomas Guthe Heyder, Condra, Deman, Zoyzlou et Thomas filius Milvan suplicarunt nobis, ut secundum continentiam literarum Episcopi, et Palatini praedictorum statum eorundem nostro dignaremur privilegio confirmare. Nos igitur illud praecipue attendentes, quod custodia turrium Castri Posoniensis, ad quarum conservationem, ipsi sicut et alii filii Jobagionum Sancti Regis de Comitatu Posoniensi sunt deputati, toti regno nostro sit utile ac necessarium in praesenti et in posterum profuturum [7]). Id, quod per dictos Fideles nostros juste et legitime est ordinatum praesentibus confirmamus. In cujus rei memoriam et perpetuam firmitatem praesentes literas dedimus duplicis nostri sigilli munimine roboratas. Datum per manus dilecti et fidelis nostri Magistri Smaragdi Albensis Praepositi Aulae nostrae Vicecancellarii Anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo sexto. Secundo Id. Decembr. regni autem nostri anno vicesimo secundo [8]).

---

7) Praeclaram hoc Belae IV. voluntatem testatur, quod conservationem turrium castri Posoniensis „toti regno suo utilem et necessariam" ratus, obligationem militandi, quae uti alios, sic quam maxime hos filios Jobbagionum s. Regis ab ultima instituti hujus origine manebat, cum hoc commutare officio constituerit l. IX. § 16. Sed ab hoc ejus instituto, velut quod facile pro conditionaria accipi servitute posset, non multo post discessum; semperque posteri Jobbagionum s. Regis partem praecipuam exercituantium Nobilium provinciae Posoniensis constituebant. Ex filiis his Jobbagionum s. Regis de Guta Karcsa industriae laude Szanicz (Zoytlou?) eminuisse, et uti Ethuruh anno 1253 a Bela IV. vicinam haeredio suo terram castri Posoniensis cum conditione adnexa obtinuisse videtur, videtur inquam; nec enim, nisi quae certa sunt, affirmare consilium est.

8) Adnexum literis his sigillum duplex ex zona rubra et viridi pendens ex parte una Regem in solio sedentem, altera crucem duplicatam exhibet.

III.

Literae Belae IV. autographae de a. 1243, quae ortum villae Damazér, seu Kis Királyfia Karcha exhibent.

BELA, dei gracia Hungar — — D — — acie Crouacie Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Cumanieque Rex, vniuersis Christi fidelibus presentes litteras inspecturis, salutem in omnium saluatore. Solet a principe confirmari, quod juste dignoscitur esse factum, ne id quod ordinatum fuerat, processu temporum inirritum reuocetur. Ad uniuersorum igitur noticiam tenore presencium uolumus pervenire. quod cum Juan filius Atanas, Heym filius Bodun, et Bartholomeus filius Remigy, a Damasa filio Zolougoz quandam partem terrae Karcha que Mortunus filij Johannis fuerat[1]), repeteret iudicio coram nobis, utpote indebite occupatam, idem Damasa respondit ex aduerso. quod illam terram socrus sua relicta uidelicet dicti Mortunus pro dote sua, et coniunx sua filia eiusdem Mortunus pro quarta sua fuissent iuris ordine consecute. et super assercione sua, litteras Posoniensis Capituli nobis exhibuit sub hac forma. Uniuersum Capitulum Posoniensis ecclesie, ad quos presentes littere peruenerint, oraciones in domino. vniuersitati uestre notum facimus, quod accedens ad nostram presenciam Barnabas de uilla Karasha dixit. quod relicta Mortunus de eadem uilla Karasha citasset eum pro dote sua ad presenciam Strigoniensis Archiepiscopi domini Stephani. tandem dominus Archiepiscopus commisisset causam comiti Tyburcio determinandam. qui adiudicasset predicte mulieri satisfieri, tandem coram nobis dedit predictus Barnabas prenotate domine pro dote sua hoc est pro quinquaginta marcis[2]) et pro

---

[1]) Terra, de qua isthic agitur, vicus Királyfia Karcha est; itidem ad Jobbagiones s. Regis spectans.

[2]) Recollige, quae lib. V. § 17. tradidimus.

quarta parte filie eiusdem domine de terra predicti Mortunus quatuordecim iugera que arari possunt. Item dedit de silua quod continet duo iugera. Item dedit octo iugera de feneto et de pascuis boum. Item dedit de arundineto, et de paludibus que sunt infra predictam terram. Item dedit unum seruum nomine Holmey. Conterminalium vero predicte terre in quorum presencia hec solucio facta est hec sunt nomina. Remig, Mortunus, Paul, Degu, Basilleus filius Buzad, qui dicitur fuisse pristaldus et comes latus. Item statuerunt sub pena decem marcarum, quod nullus eorum esset ausus infringere predictam composicionem. dicta uero domina predictam terram cum suis pertinencijs et prenominatum seruum dedit coram nobis et coram prenominatis uiris filie sue et genero suo nomine Damasa [3]) inperpetuum possidendum. Ista solucio et donacio facta est tempore regis Bele. Nos uero ad instantiam utriusque partis dedimus litteras nostras ad recordacionem huius facti sigillo nostro roboratas. Anno domini Mmo. CCmo. XLmo. tercio. Perlectis igitur illis litteris constitit nobis, quod dictus Damasius ipsam terram in pace ab annis duodecim tenuisset. Quas eum ydem Juan, Heym et Bartholomeus dixissent nullatenus esse falsas, quia a tanto temporis spacio, licet ydem presentes f . . . . . . factum dicte terre sub silencio transierunt, nominatum Damasium ab impeticione ipsorum sentencialiter duximus absoluendum [4]) in perpetuam firmitatem litteras Capituli predictas, presentibus confirmantes, et sigilli nostri duplicis munimine roborantes. Datum per manus magistri Smaragdi Albensis ecclesie electi Aule nostre vicecancellarij dilecti et fidelis nostri. Anno domini Millesimo. Ducentesimo. Quinquagesimo quinto. Sexto nonas Octobris. Regni autem nostri Anno vicesimo.

---

[3]) Atque a Damasa hoc terris nunc enumeratis nomen Damazér Karcha et Kis Királyfia Karcha adhaesit.

[4]) Agi itaque ad invalidandam, ut nos loquimur, fassionem perennalem intra annos solum duodecim ab ea celebrata potuit aetate Bélae IV.

IV.

Literae Belae IV. de a. 1253, confirmatae deinde per Ladisl. IV. et Ludov. I., quae Ethuruh cum filiis suis, praeter propriam, quam habebat, haereditatem, castri quoque terram, jure filiorum Jobbagionum castri ab eo accepisse perhibent [1]).

LUDOVICUS Dei gratia Hungariae Dalmatiae Croatiae Ramae Serviae Galliciae Lodomeriae Comaniae Bulgariaeque Rex Princeps Salernitanus et honoris montis Sancti Angeli Dominus. Omnibus Christi fidelibus praesentibus et futuris praesentium notitiam habituris salutem in omnium Salvatore. Sicut ad Regiam pertinet Excellentiam unicuique promeritis condigna dare beneficia meritorum, sic a suis praedecessoribus rite praestita et donata muniminis beneficio renovando debet confirmare ut ea per renovationis titulum obtineat futuris in temporibus imobile perseverantiae firmamentum. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod Stephanus filius Salomonis, filii Petri, filii Ethuruh Jobagio castri nostri Posoniensis ad nostram accedens praesentiam exhibuit nobis Privilegium quondam Domini Ladislai Regis Literas privilegiales quondam Domini Belae Regis Hungariae Praedecessoris nostri super collatione cujusdam terrae Castri Karchan vocitate facta confectas in se continentes et confirmatorias tenoris infrascripti suplicans Nostrae Maiestati humiliter et devote, ut dictum Privilegium praedicti Domini Ladislai Regis acceptare, ratificare, et pro eodem suisque haeredibus nostro dignaremur

---

[1]) Harum literarum geminissimae sunt, quas Stanicz de Guta Karcsa, ut superius ad II. 2 notavimus a Regibus iisdem super eadem terra castri bifariam deinde divisa impetrasse fertur. Harum tamen simplicem ego copiam tantum, antiquam hanc quidem, sed solemnitate destitutam omni videram; ex qua nihilominus lacunae sequentium authenticarum generationis Ethuruh literarum commode expleri possunt.

privilegio confirmare. Cujus tenor talis est. Ladislaus Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Comaniae Bulgariaeque Rex. Omnibus Xti fidelibus tam praesentibus, quam futuris praesens scriptum inspecturis salutem in omnium salvatore. Ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod Petrus filius Ethuruh de Jobagionibus Castri Posoniensis ducens originem ad nostram accedens praesentiam exhibuit nobis privilegium Serenissimi Principis Domini Belae felicis recordationis Regis avi Nostri charissimi supercollatione cujusdam terrae castri Karchan vocatae per eundem Dominum Regem sibi et suis fratribus facta confectas petens cum instantia ut idem ratificare et nostro dignaremur privilegio confirmare. cujus quidem tenor talis est. Bela Dei gratia Hungariae Dalmatiae Croatiae Ramae Serviae Galliciae Lodomeriae Comaniaeque Rex universis praesentem paginam inspecturis salutem in salutis largitore. Justis petentium desideriis Principis animum inclinari et ordo Juris et vigor exigit rationis dummodo, quod petitur justitiae non obviet nec juri praejudicet alieno. Hinc est, quod Ethuruh Jobagio Castri Posoniensis de Karchan, una cum filiis suis Simone, Seraphino, Petro a nobis postulavit instanter, ut assignationem cujusdam terrae suae nomine Karchan per Dyonisium quondam Palatinum Comitem Posoniensem [2]) ex nostro Mandato factam vacuae omnino secundum tenorem literarum patentium ipsius Dionisii Comitis nostro dignaremur privilegio confirmare. Quarum siquidem literarum Dionisii Comitis tenor talis est. Dionisius Palatinus et Comes Posoniensis. Omnibus praesentes literas inspecturis salutem in omnium salvatore. Ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod cum Ethuruh Jobagio Castri Posoniensis una cum filiis suis nobis saepius fuisset conquestus, quod terra ejus per inundationem aquarum fuisset ocu-

---

[2]) Particulam quondam ad a. 1248 referi mox patebit. Est itaque seriei Palatinorum per Prayum adornatae, editaeque nuper Dyonisius ad a. 1248 inserendus.

pata, nec utiliter posset castro deservire, sicut deberet, Nos de [3]) — — quamdam terram castri Karchan — [4]) vocitatam — — — — — — — [5]) per eundem Ivancam Curialem Comitem nostrum percepimus — — — [6]) Prima meta incipit juxta stagnum, quod Zarazfuen dicitur — — — — — — — — — — — — — [7]) hinc eundo ad quatuor — — [8]) hinc vadit juxta terram — [9]) quam pertransiens vadit ad quatuor metas — — hinc vadit iterum ad sex metas et separatur et vadit — — — — [10]) hinc vadit ad magnum viam, quae ducit ad Eclesiam Bartholomaei Apostoli [11]) ad quatuor metas, quas pertransiens vadit juxta quamdam viam ad quatuor metas, hinc autem vadit ad aliam — [12]) viam, quam pertransiens tendit ad quatuor metas, hinc progreditur ad quoddam stagnum, quod Agtou dicitur adquatuor metas, quod pertransiens vadit ad tres metas juxta illud idem stagnum, hinc vadit ad quoddam pratum quod Kech dicitur ad tres metas, quod pertransiens vadit ad tria loca, ubi sunt sex metae juxta illud

---

[3]) mandato Domini nostri Belae Regis Hungariae illustris

[4]) vocabulo

[5]) juxta ejusdem terram haereditariam sibi et filius suis Simoni, Seraphino et Petro contulimus, et eandem terram per Ivancam Curialem Comitem nostrum Posoniensem et Jobbagiones ejusdem castri eisdem fecimus assignari ad duo aratra sufficientem. Cujus terrae metae sicut

[6]) sic vadunt.

[7]) quod pertransiens ad sex metas, juxta terram servientium Domini Regis de Karcha

[8]) metas separatur a terra dictorum servientium

[9]) Pouse

[10]) in duobus locis, hinc vadit ad sex metas et separatur, et vadit ad terram Kerecz et Voge, quae Karcza dicitur

[11]) Bartholomaeus veteribus in vernaculo Bartal; terrae igitur Eclesiae adjacentes Bartal Karcsa dictae sunt. Hinc Pucha Bartal antiquum pro Bartholomaeo Pucha; Bartali vásár, Bartalos cet. Haec ad supplenda Lexica nostra.

[12]) magnam

idem pratum Kech, hinc vadit ad quandam terram, quae Borsousag dicitur, quam pertransiens progreditur ad tres metas et separatur a terra dictorum hominum Vogya et Kencz, hinc vadit juxta stagnum Bousousag juxta terram Thomae et Guthae ad duas metas et progreditur usque ad quoddam stagnum, quod Kerehtou dicitur iterum ad duas metas et vadit ad fontem Vich quem pertransiens vadit ad tres metas terae eorundem haereditariae [13]), hinc progreditur et vadit ad tres metas usque ad stagnum Barch ad Uchtus [14]) et inde inter Udvornicorum Luche et terram Guthae et Thomae nomine Corcha vadit ad stagnum Barch ad meridionalem partem usque stagnum Zelestou, ubi sunt duae metae et hinc progreditur ad fontem Vich supradictum et haereditarium eorum et inde per tres metas transeundo in tribus locis revertitur ad Zarazfuven, unde prima meta fuerat progressa et sic metae ipsius terrae terminantur. Et ut ipsius rei series robur firmitatis obtinere valeat usque ad praesentiam posterorum literas nostras eisdem contulimus duplicis sigilli nostri patrocinio roboratas. Datum anno ab incarnatione Domini millesimo ducentesimo quadrag. octavo. In super ad majorem nostrae collationis evidentiam literas Rolandi Palatini et Comitis Posoniensis dilecti et fidelis nostri postremo obtentas idem Ethuruh exhibuit, hanc seriem continentes: Nos Rolandus Palatinus et Comes Posoniensis omnibus duximus significandum, quod Ethuruh Jobagio Castri Posoniensis ad nos accedens literas Dionisii Palatini Praedecessoris nobis praesentavit sub hac forma, quod cum terra sua propria [15]) per aquae inundationem fuisset ocupata et annullata, per mandatum Domini Regis et respectu necessitatis suae quamdam terram Castri Corchan nomine vocatam sibi et suis filiis Dominico (?) Seraphino et Petro contulisset, et eandem terram per Ivancam Curialem

---

[13]) quam ut sub I. qua Jobbagiones s. Regis habebant, l. III. §88 b).
[14]) Barcs et Pechne.
[15]) propria et ut paullo antedictum, haereditaria.

Comitem suum Posoniensem et Jobagiones ejusdem Castri fecisset assignari ad duo aratra sufficientem, cujus terrae metae in literis ejusdem Dionisii Comitis expressae continentur. Nos igitur praedictum — — ad serviendum castro utiles esse considerantes et ipsam Donationem fuisse competentem, terram superius notatam eidem Ethuruh et suis filiis jure perpetuo reliquimus possidendam. Et ne ipse Ethuruh et filii seu eorum posteri super facto terrae illius possint molestari aut inquietari praesentes literas sigillo nostro munitas in memoriam — Datum Posonii in Octavis Purificationis gloriosae virginis anno gratiae M. CC. xlmo nono. Nos igitur justis ipsorum precibus inclinati quia negari non — [16]) licite — — — [17]) collationem — [18]) Regio Mandato factam secundum continentiam literarum dilectorum et fidelium nostrorum superius expressorum, ad perpetuam rei stabilitatem eisdem et per ipsos suis haeredibus haeredumque successoribus duximus nostro privilegio confirmandam. ut igitur praesens confirmatio robur obtineat perpetuae firmitatis — literas praesentes in testimonium duplicis sigilli nostri munimine fecimus roborari. Datum anno Dominicae incarnationis M. CC. lmo ttio. decimo octavo Kalendas May regni autem nostri anno decimo octavo. Nos igitur justis petitionibus dicti Petri in hac parte indinati praedictum privilegium ipsius Domini Belae non rasum, non mutilatum, non cancellatum non in aliqua sui parte vitiatum ratum habentes et acceptum et de verbo ad verbum insertum praesentibus confirmamus duplicis sigilli nostri munimine roborando volentes ut ipsam terram Karchan tam idem Petrus et sui haeredes, quam filii Fratrum ipsius absque inquietatione cujuslibet perpetuo possidere valeant et tenere. Datum per manus Venerabilis viri Magistri Nicolai aulae nostrae Vice Cancellarii dilecti et fidelis nostri Anno Domini M. CC. LXX. nono regni autem nostri anno septimo. Nos itaque

---

[16]) poterant, quae

[17]) postulantur,

[18]) et assignationem terrae praedictae ex nostro

humillimis suplicationibus praedicti Stephani Nostrae Maiestati porrectis favorabili pietate exauditis praedictum privilegium ipsius Dni. Ladislai Regis videntes ipsum non abrasum non cancellatum nec in aliqua sui parte vitiatum de verbo ad verbum praesentibus insertum quoad omnes sui continentias acceptamus, ratificamus, et probamus ipsumque pro eodem Petro et suis haeredibus Regia auctoritate perpetuo confirmamus. Sine praejudicio juris alieni. In cujus rei memoriam, perpetuamque firmitatem praesentes concessimus literas nostras privilegiales duplicis et autentici Sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus Venerab. in Christo Patris Dni. Nicol. Episc. Eclae. Zagrab. Aulae nostrae Vice Cancellarii dilecti et fidelis nostri Ao. Dni. M. CCCLVI. quinto Kal. Februarii regni autem nostri ano quinto decimo. Venerbus in Xto. Patribus et Dominis Nicolao Strigoniensi, Colocensi Sede vacante et Dominico Spalatensi Archiepiscopis, Nicolao Agriensi Andrea Transylvano. Demetrio Varadiensi Thoma Chanadien. Nicolao Quinqueeclesi. Johane Vespmse. Coloma. Jaurinensi. Mich. Vaciensi. Fratribus Stepha. Nitriensi. Thoma Syrmien. Bosnensi Sede vacante et Blasio Tininiensi Eppis Eclas Dei feliciter gubtibus. Magnificis viris Nic. Palno [19]) et Jud. Cuman. Nicolao Konth Vajvoda Trslno et Com. de Zounok. Cykon Magro Tavern. nostror. C. Nic. de Zeech Jud. Curiae nostrae. Nic. de Machou et Nicolao totius Slavoae et Cro. Banis. Leukus Dapif. et Pinceharnar. Dion. Agazon. et Thoma Jan. noorum Mgris ac Simone filio Mauritii Comite Poson. aliisque quam pluribus regni nostri Cottus tenentibus et honores.

---

[19]) Palatino.

V.

Lis inter Ethuruh et populos castrenses de Karcsa super finibus enata coram Rolando Palatino ac Comite Posoniensi a. 1253 duello definitur.

Nos Rolandus Palatinus, et Comes Posoniensis, omnibus praesentes Litteras inspecturis duximus significandum, quod cum Ethuruh, et Seraphin filius eiusdem, Arazag filius Sylvestri, Ebed filius eiusdem Arazag, Joachimus, et Joannes filii Othmari, Jurk filius Zolunta, Dobech et Otk filii Clementis, Cheka filius Chobye, Moramus filius Mamley, una cum filio suo Joanne, ac Bodo filius Jacobi de Villa Karcsa, Jobagiones Castri Posoniensis [1]) convenissent coram nobis Wogyam filium Syda. Quencer Clericum, Kemam filium Kenes, Jacobum filium Machow, Joancam filium Elyae, Mauritium filium Michaelis, et suos Cognatos de Villa Karcsa, et de alia Villa Karcsa Fyntur Fenies, Tukam, Mezam, Chiper Joculatorem et Cognatos eorumdem, Populos videlicet Castri Posoniensis, proponebant taliter contra ipsos. Quod terram eorum Jure haereditario possessam, metis antiquis undique distinctam, ad unum aratrum sufficientem in terra arabili cum prato, et foeneto eandem terram respicientibus videlicet occupando detinerent. Proponebant etiam, quod in alio loco, in pratis, et aquis ad ipsos Castrenses pertinentibus tertia pars deberet esse de Jure haereditario eorundem, quam partem postidere non possent, ipsis Castrensibus eorum jure ipsorum uti non permittentibus. Contra quos iidem Castrenses resistebant dicentes: quod haec omnia semper fuissent, et esse debeant ex jure ipsorum et a temporibus antiquis pacifice possedissent, nec aliquid communitatis cum ipsis haberent. Nos igitur propositionibus Partium auditis, sicut ordo postulabat

---

[1]) Meliores provinciae significant.

Judiciarius, Partibus productionem Testium indiximus, ut more Testium idoneorum, veritate rei comperta totius Litis falsitatem potuissemus exstirpare. Postmodum cum in Termino per nos assignato. Testes a Partibus satis idonei fuissent producti, neutra Pars ipsam Causam in specie sacramenti voluit decidi, et terminari. Unde opportuit nos judicare taliter, ut ambae Partes Pugiles inexaminatos debeant producere in nostra praesentia. Et cum in die Duelli Partibus assignato, Pugiles ab utraque Parte positi fuissent in Area Certaminis, nec probis vivis mediantibus pax aliquo modo inter Partes reformari potuisset. Pugiles ad invicem se opposuerunt, Judicio summi Judicis se committentes. Quibus utrinque decertantibus, Pugil Ethuruh et suorum Cognatorum Jobagionum Castri in ipsa area pugnando praevaluit. Pugile Populorum Castri supradictorum penitus deficiente, et sucumbente. Nos igitur sicut decebat Judicem mittendo Praestaldum nostrum Babul de villa Bechul una cum homine Capituli Posoniensis Crachyno sacerdote sancti Petri de Galla [2]), et duobus Jobagionibus Castri [3]) Bereyno majore Praeconum, et Bolch filio Matthiae de Sur, praecepimus ut terra superius expressa, et tertia pars pratorum, et aquarum similiter quibus actio vertebatur est certis metis in Jus Eturuh, et suorum Cognatorum statuantur perpetuum. Qui ad nos redeuntes retulerunt in praesentia omnium Jobagionum Castri, ac aliorum [4]), ut omnia Prata illa, et aquas cum funiculis mensurando juridicis, in tres partes divisissent, quarum duas dixerunt reliquisse Castrensibus saepedictis, libera et voluntaria eorum Castrensium electione, Tertiam vero partem pariter cum Terra unius aratri, sicut superius expressum est, assignaverunt in perpetuum Eturuh et suorum Cognatorum istis metis distinguendo. Quarum prima incipit a duabus metis antiquis iuxta viam, quae ducit ad villam Karcha

---

[2]) Gelle hodie vocatur.

[3]) Officialibus castri.

[4]) Coram Congregatione provinciae.

Abrahae filii Delus Comitis terrae Sauli contiguatam, a parte aquilonis, a parte vero meridionis vicina est terrae Castrensium de Karcha. Inde tendit versus orientem, et ibi sunt duae metae terreae. Inde tendit versus orientem ad quatuor metas terreas, quae sunt iuxta terram Sauli, hinc ascendit ad quemdam rivulum, qui est in terra Sauli, ubi sunt quatuor metae terreae; iuxta eundem rivulum vadit ad finem eiusdem rivuli, ubi conterminatur aquae Lapos Er dictae, et ibi sunt quatuor metae. Hinc tendit iuxta eandem aquam versus orientem, ubi sunt quinque metae. Inde iuxta eandem aquam itur versus orientem ad pontem — — Inde versus villam Karcha Abrahae filii Sebus et ibi exit de villa, ubi sunt tres metae. Et iuxta dictam villam Abrahae tendit versus occidentem iuxta quoddam fossatum, ubi sunt duae metae, inde ascendit ad stagnum, quod dicitur Agto — — — et per idem stagnum iuxta dictas metas transit versus Septemtrionem, ubi sunt duae metae. Inde tendit ad duas metas terreas. Hinc ascendit parum versus Septemtrionem iuxta magnam viam, ubi sunt duae metae. Hinc — flectitur versus Septemtrionem, ubi sunt duae metae, hinc venitur ad metas priores, de quibus incipit. Item Prata, et aquae his ordinibus inchoantur, prima meta incipit iuxta terram, quam D o m i n u s R e x e i d e m E t u r u h c o n t u l i t [5]), ubi in Prato est una meta. Hinc autem itur per Paludem Kech ad duas metas, quae sunt sub Domo Kencsir [6]). Inde vadit versus meridiem ad finem cuiusdam Stagni Agto vocati, et ibi exit de aqua Kech ubi sunt duae metae. Inde tendit ubi in flexione eiusdem Kech sunt duae metae. Inde vadit iuxta Kech ad duas metas. Hinc de Kech flectitur versus meridiem per quoddam foenetum, et ibi sunt duae metae. Hinc venit ad Stagnum Barcs, cuius aquae puritas, quae G y o l c s dicitur [7]) in vulgari respicit Eturuh et suos

---

[5]) Ut literae praecedentes testantur.

[6]) Gönczöl Karcsa hodie.

[7]) Aquae jam nullae; sed Diverticulum agrorum hoc, etiamnum Sötét Gyolcs vocatur.

Cognatos. Hinc itur versus meridiem, ubi iuxta magnam viam sunt duae metae, et transeundo ipsam viam venitur ad duas metas. Hinc transeundo Stagnum vadit ad quandam Insulam ubi sunt duae metae. Hinc transeundo Stagnum vadit ad Nogto, ubi sunt duae metae. Hinc transit per Nogto, et tendit ad tres metas angulares, quae distinguunt inter terram Populorum, Gyurgsuka [8], terram Castrensium de Karcha, et terram Ethuruh, ac suorum Cognatorum. Hinc transiens Nogto versus Septemtrionem, itur ad Stagnum Megeto ubi versus Gurgsuka sunt duae metae. Hinc versus Septemtrionem venitur ad quamdam Insulam, ubi sunt tres metae angulares, quae distinguut ipsam terram, a terra Buzad, et Populorum de Gurgsuka. Inde vadit ad Stagnum Barcs, quod respicit Buzad praedictum. Terra vero a parte inferiori eiusdem Stagni remanet de jure Ethuruh et suorum Cognatorum. Inde tendit ad unum angulum, et de angulo ad Stagnum Agto, ubi conterminatur Prato Ponse. Inde versus aquilonem ad Stagnum Aloan, et ibi sunt tres metae ubi conterminatur Gictae et Poule et aquam Kech, totaliter respicit Ethuruh et suos Cognatos. Hinc itur iuxta Kech ad Stagnum Curloustho, ubi sunt duae metae, et ibi separatur a Terra Gicte, et sic terminatur. Ut igitur Ethuruh, et sui Cognati per Castrenses saepius dictos de caetero non possint defraudari in Jure suo coram nobis legitime obtento, Litteras praesentes ad memoriam facti, sigillo nostro munitas duximus eis concedendas. Datum Posonii in Festo Beati Gregorii Papae, Anno Domini Millesimo Ducentesimo quinquagesimo Tertio.

---

[8]) Dercsika hodie.

VI.

Exemplum literarum Judiciariarum Dominici Curialis Comitis et quatuor Judicum Nobilium Comitatus Posoniensis de a. 1315.

Universis Christi fidelibus praesentes literas inspecturis Capitulum Eclesiae Posoniensis Salutem in Domino sempiternam. Ad universorum notitiam tenore praesentium volumus pervenire, quod accedentes ad nostram Nicolaus et Joannes filius Alberti exhibuerunt nobis literas providi viri Dominici Curialis comitis Posoniensis, in quibus requirebat nos diligenter, quod nos literas suas patentes super quibusdam jugeribus terrarum et particula foeneti emanatas nostris literis privilegialibus dignaremur confirmare, quarum tenor talis est: Nos Dominicus Curialis Comes Posoniensis memoriae comendamus significantes, quibus expedit, universis, quod constituti personaliter coram nobis Ladislaus filius Puchur, Joannes et Jacobus filii Urachi cum omnibus cognatis et amicis ipsorum, qui Joannem, Nicolaum et Stephanum filios Alberti ad nostram praesentiam pro tredecim jugeribus terrarum et duabus dietis graminum legitime citaverunt, dicentes, quod illa tredecim jugera et duae dietae graminum praedictis filiis Alberti pro propriis possessionibus suis antea pro concambio tradidissent, et mediante lite ipsorum in nostri praesentia et quatuor Judicum nobiscum sedentium, videlicet Petro de Guthr, Petro filio Martini, Leopoldi de Paka et Stephano de Karcha [1]) Ladislaus et cognati ac filii sui supradicti in centum triginta marcis pro emendis remanserunt, ex quibus filiis Alberti praenotatis pars tertia cedere judicabatur, qui ipsam tertiam partem, probis viris intercedentibus, tali sub conditione relaxarunt, ita, quod dicti filii Alberti de praedicta terra in eodem loco quinque jugera

---

[1]) l. X. § 37.

jure haereditario perpetue possidebunt, octo vero jugera residua de terra supradicta praedicto in loco filii Pochur cum cognatis ipsorum pro se similiter perpetuo detinebunt, nec hoc praetermittimus, quod iidem filii Pochur et generatio ipsorum saepedictos filios Alberti in posterum de praedicta possessione nequaquam poterunt eliminare, si vero ausu temerario tempore successivo contra eos aliquid attentarent mediante concambio terrae alicujus vel quaerimonia aliquali, ex tunc filii Pachur una cum cognatis et filiis suis saepedictis ipso facto contra filios Alberti in triginta marcis plene integraliter remanerent, supradictas vero duas dietas graminum tam filii Alberti quam etiam filii Pochur simul perpetuo participabunt et unanimiter possidebunt. Datum Posonii anno Domini M. CCC. QInto decimo. Nos vero justis petitionibus et legitimis inclinati dictas literas de verbo ad verbum nostris literis praesentibus inseri fecimus sigilli nostri munimine roborando. Datum in festo beatae Elisabeth anno eodem ut supra.

A. B. C. (in infer. marg. scissura pro appendendo sigillo, quod incuria deest.)

VII.

Literae judiciariae in Causa per Ladislaum filium Eustachii contra Dominicum et Petrum de Belud Karcha ad divisionem terrarum Dobor a. 1347 coram Congregatione Palatinali suscitata et a. 1352 definita editae.

Nos Nicolaus Regni Hungariae Palatinus, et Judex Cumanorum [1]), memoriae comendamus tenore praesentium signi-

---

[1]) Nicolaus Gileti Palatini cognominis filius. Vide Ser. Palatinorum Prayi ad a. 1352, quo literae hae editae sunt.

ficantes, quibus expedit universis, quod in Congregatione nostra Generali universitatis Nobilium Posoniensis et Mosoniensis Comitatuum [2]) Feria secunda proxima ante festum Ascensionis Domini Anno ejusdem 1347 in Civitate Posoniensi celebrata, Ladislaus filius Eustachii de Karcha de medio aliorum personaliter exurgendo, prout per litteras nostras in eadem congregatione nostra emanatas informabamur contra Dionisium Filium Belie, et Petrum Filium Stephani de eadem Karcha tunc personaliter adhaerentes, proposuerat tali modo: quod ipse cum eisdem Dionisio, et Petro in una esset possessionaria divisione, unum ab eisdem scire voluerat, et audire, utrum ipsi eundem cum ipsis in una divisione possessionaria fore judicarent nec ne? Tandem nos ipsam Causam volentibus eisdem partibus, et petentibus ad Octavas Festi Nativitatis B. Johannis Baptistae attunc proxime venturas, in Budam sub forma fiendae pacis duxeramus prorogandam, a quibus quidem Octavis festi Nativitatis B. Joannis Baptistae ipsa causa diversis dilationum cautelis intervenientibus, mediantibus litteris Nostris prorogatoriis exinde confectis pro eo, quia Belie filius Petri filii Stephani dictum Dionysium filium Belie mortuum existere, et eundem Petrum absque potentialitate Johannis Fratris sui uterini, ac Michaelis Fratris ipsius Dionisii in praemissis respondere non posse allegarat ad 8-vas Festi Beati Georgii Martiris proxime praeteritas extiterat prorogata; ipsis itaque 8-vis Festi Beati Georgii Martiris adhaerentibus praedictus Ladislaus Nobilis de Karcza, ad Nostram personaliter accedens praesentiam juxta praemissam suam primariam propositionem ex parte dictorum Petri et Joannis filiorum Stephani, ac Michaelis Fratris ipsius Dionisii Filii Belie judicium, et justitiam sibi dari postulaverat, aequitatem — quibus perceptis Petrus, et Johannes Filii Stephani, et Michael Frater dicti Dionisii personaliter exurgendo responderant isto modo:

---

[2]) Plurima exstant Congregationum hujusmodi Posoniensi, Mosoniensique Comitatui simul indictarum de sec. XIV. exempla.

quod ipsi praeter possessionariam eorum portionem in dicta possessione Karcza vocata habitam, plures portiones possessionarias sibi emptionis titulo pertinentes, in eadem possessione Karcza tenerent, et in possessione eadem possiderent, et si ipse Ladislaus Filius Eustachii, exceptis possessionariis portionibus emptitiis ab ipsis plures portiones possessionarias per ipsos conservaret et possideret, — ipsi ad dandam — possessionariam divisionem — Ordine mediante prompti essent, et parati, quia avi eorum inter se per modum aequalis divisionis, ad triplices lineales Cognationes separati extitissent, ex quibus unus nomine Dubur sine haerede decessit, ipsoque Dubur ab hac luce decesso, portio sua possessionaria titulo emtionis, de consensu proximorum et Cognatorum suorum in manus eorum devenisset, et dicta portio possessionaria dicti Dubur titulo emtionis in manus ipsorum devenit, ibidem in instanti ad suae allegationis evidentius documentum Literas Capituli Ecclesiae Posoniensis privilegiales in Anno Domini 1332 emanatas, tenorem aliarum litterarum dicti Capituli Posoniensis privilegialium sub Anno Domini 1247 confectarum de verbo in verbum in se continentes Nobis demonstravit seriem — exprimentes. Quod Comite — ab una parte, Beretszegh, Hees et Luka ex altera coram dicto Capitulo Posoniensi personaliter constitutis, idem Comes Berethszeg Luka et Hees fuissent confessi, quod quidam Cognatus eorum nomine Dubur ad viam universae carnis sine haerede decessisset, et terra ipsius Dubur Comitis in Dominium Comitis Bereczk cum cognatis suis praenotatis remansisset, ipse autem Comes Bereczk cum caeteris cognatis suis Luka, et Hees terram praenotatam sufficientem ad 40-ta jugera ex Consilio Comitis Buzad de Karcza sedecim marcis vendidisset, cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis possidendam Comite Remigh cum Filio suo Bartholomaeo coram dicto Capitulo astante, praedictae possionariae venditioni Consensum praebente et assensum; Quibus quidem litteris praenotati Capituli Posoniensis privilegialibus exhibitis, et earum tenoribus intellectis praeallegatus Ladislaus, Filius Eustachii in contrarium litterarum prae-

dictarum Privilegialium ipsius Capituli Posoniensis per dictos filios Stephani et Michaelem Fratrem Dionisii exhibitarum primo Literas praeallegati Capituli Privilegiales in Anno Dni 1307 emanatas tenorem literarum patentium Hermanni Comitis Posonien. [3]) in eodem Anno confectarum de verbo ad verbum in se declarantes et transcribentes nobis presentaverat, in quibus habebatur: quod cum inter Belee et Petrum Fratrem suum ab una, item Eustachium Filium Benedicti cognatum eorum parte ex altera super quadam possessione Karcza vocata lis, et Contentionis materia suscitata fuisset, et diutius coram eodem Comite Hermano ventilata ad ultimum vero per arbitrariam ordinacionem proborum et Nobilium virorum in eisdem Literis patentibus ipsius Comitis Hermani nominatim contentorum taliter concordassent, quod ipsi totam possessionem eorum in duas partes cum omnibus suis utilitatibus, et pertinentiis universis, ac Jobagionibus in illa possessione constitutis divisissent, unam partem ejusdem ipsis Belee et Petro relinquendo, aliam vero partem ipsius ipse Eustachius sibi reservando; Ita videlicet, quod ante omnia idem Belee et Petrus septem jugera terrae ejusdem Eustachio in divisionem dare assignare tenentur, nihilominus tamen si pdictus Belee super aliqua particula terrae dictae possessionis sua Instrumenta ostendere posset, seu exhibere, tunc illa particula terrae sibi ante omnia remaneret, idem — Lras praescripti Capituli Posoniensis protestationales sub Ao Dni 1307 idest Millesimo Tercentesimo Septimo confectas nobis exhibuerat inter caetera declarantes: quod Eustachius Filius Benedicti de Karcza in ipsius Capituli accedens praesentiam per modum protestationis eidem significasset: quod Belee, Petrus, et Stephanus Filii Belyud de eadem, cognati sui quadraginta jam jugera terrarum Dubur Belee, ipsum haereditate contingentia cum omnibus utilitatibus suis, ultra divisionem inter ipsos existentia contra Deum et ejus Justitiam recepissent — — — protestatur. Quibus quidem litteris praetacti Capituli Posonien — Privilegialibus imo protesta-

[3]) Supple seriem Comitum Posoniensium, cui ad a. 1307 Hermannus accedit.

torialibus exhibitis, et partibus suo modo explicatis, praedictus Ladislaus Filius Eustachii objecerat isto modo: quod praedicti Filii Stephanus et Michael Frater dicti Dionisii—ipsam particulam Terrae emptitiam, plures particulas terrae in dicta possessione Karcza vocata tenerent et possiderent, de quibus ut praemittitur divisionem habere vellet congruentem aequitate superaccedente. Verum quia praedicti Filii Stephanus et Michael Frater dicti Dionisii partes — — eorum possessionarias sibi emtionis titulo pertinentes se habere allegarunt, et hoc mediantibus Lris dicti Capituli Posonien. Privilegialibus comprobarant, dictam etiam Possessionariam portionem eorum, excepta dicta possessionaria portione emtitia dicti Dubur avi eorum, cum eodem Ladislao dividere velle retulerunt — — — dictam possessionariam portionem emptitiam dicti Dubur avi sui per praedictum — patrem suum, in quadam sua concordia mediantibus literis praedicti Hermani Comitis Posoniensis facta, eisde Belec et Petro resignatam, plures possrias portiones in dicta possessione Karcza eosdem filios Stephanum et Michaelem fratrem Dionisii —interse quamvis comuniter requirere et dividere velle declarabant, Nobisque et Regni Nobilibus tunc in judicio Nobiscum adhaerentibus in eo, utrum dictae portiones possoriae in dicta possessione Karcza vocata apud eundem Ladislaum filium Eustachii — — — Dionisii perennaliter habeant, vel quali ipsorum de eisdem — — portionibus — et certitudo aliqua absque rescita veritate praemissorum inter partes praenotatas Judicium et Justitiam — — facere — — — nobiscum in Judicio assidentibus — judicantes quod — nostri infra declarandi — Capituli praenotati — Festo Beati Jacobi Apostoli tunc venturo ad faciem praedictae possionis Karcza vocatae vicinis et commetaneis — — convocatis et praesentibus — vel eorum legitimis procuratoribus praesentibus accedendo praedictas duas possessionarias portiones in dicta possessione Karcza vocata habitas, excepta dicta possessionaria portione emptitia dicti Dubur in eadem possessione existente, reambularent per veras suas metas, et antiquas, facta et ipsa reambulatione — — absque scrupulo cujuslibet

falsitatis videant et diligenter conspiciant, si dictae duae possessionariae portiones, excepta dicta possessionaria portione dicti Dubur emptitia, apud eosdem Ladislaum filium Eustachii et filios Stephanum et Michaelem aequaliter et integra existerent nec ne? etsi dictae residuae possessionariae portiones, excepta dicta possessionaria portione dicti Dubur emptitia, apud eosdem aequaliter et integraliter inventae fuerint, tunc uni cuique parti suam possessionariam portionem, cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis statuant, atque relinquant perpetuo possidendam. Si vero dictam possessionariam portionem dicti Ladislai in dicta possessione Karcza vocata existentem apud ipsum aequaliter cum dicta possessionaria portione eorum filiorum Stephani et Michaelis, excepta dicta portione possessionaria emtitia, non invenerint, et aliqua particula terrae ex eadem frustrarentur, tunc de possessionaria portione dictorum filiorum Stephani et Michaelis haereditaria, excepta dicta portione possessionaria emptitia, coaequantes. Quibus coaequatis unicuique parti suam possessionariam portionem signis metalibus ab aliis suis partibus distinguendo, et separando cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis statuerent et relinquerent perpetuo possidendam tenendam pariter et habendam salvis Juribus alienis. Exhibitis itaque — praefato Capitulo Ecclesiae Posoniensis eorum amicitiam literatorie petierat reverenter, ut ipsorum mitterent homines pro utrisque partibus fidedignos, quibus praesentibus Petrus filius Andreae de Erdewhatkarcza, aut Michael filius Nicolai de Ech aut Dionisius filius Balazy de Karcha pro parte dicti Ladislai Actoris, item Beele filius Petri de Gungh vel Nicolaus filius Jacobi aut Mathias filius Eustachij de Zerdahel pro parte praedictorum filiorum Stephani et Michaelis in Causam attractorum aliis absentibus homines — et nostri. in praedictis judiciis Festi Beati Jacobi Apostoli accedendo — ad faciem possessionis Karcza praenotatae omniaque praemissa, et singula praemissorum exequenda Juris ordine mediante, et ab hinc ipsius possessionariae reambulationis revisionis coaequationis, et statutionis seriem prout fuerit oportunum, ad 8vas Fest. Beat. Regis Stephani atunc proxime

affuturas per idem Capitulum nobis rescribi petieramus. Ipsis itaque Octavis Festi Beati Stephani Reg. advenientibus praefatus Michael filius Belie personaliter, pro ipso vero Petro Filio Stephani de Karcza Nicolaus filius Jacobi de eadem Karcza cum litteris procuratoriis saepius dicti Capituli ad Nostram accedentes praesentiam praedictum Ladislaum filium Eustachii Actorem medio tempore viam universae carnis ingressum extitisse allegantes litteras clausas praefati Capituli Posoniensis super praemissis nobis rescriptionales tenoris infra declarandi Nobis praesentarunt petentes Nos humili cum instantia, ut praedictas literas ipsius Capituli Posoniensis statutorias de verbo ad verbum Nostris literis patentibus inseri ipsamque coaequationem et statutionem possessionariam acceptare Nostrarumque literarum patentium patrocinio confirmare dignaremur: Quarum tenor talis est. Magnifico et potenti Viro, Domino Nicolao Regni Hung. Palatino et Judici Cumanorum Domino et Amico ipsorum Honorandissimo Capitulum Ecclesiae Posoniensis Orationes salutares cum amicitia pleniore: noverit Vestrae Magnitudinis amicitia Literas vestrae adjudicationis modum et formam continentes pro Ladislao filio Eustachii de Karcza contra Dionisium filium Belie, et Petrum filium Stephani de eadem Nos amicabili cum omni honore recepisse, quas sub impressione Capitis sigilli nostri Vestrae Magnificentiae remisimus in specie, quibus visis et perlectis cum Mathia filio Eustachii de Zerdahel homine vestro pro parte praedictorum Dionisii Filii Belie et Petrii filii Stephani in Causam attractorum Magistrum Joannem Jacobum socium et Canonicum Nostrum ad ea peragenda, quae in ipsis litteris Vestris continebantur pro Testimonio transmisisse, qui demum ad nos reversi Nobis retulerunt in hunc modum: quod ipsi in quindenis Fest. B. Jacobi Apostoli proxime tunc praeteritis ad faciem praedictae possessionis Karcza vocatae accessissent, et praesentibus vicinis et commetaneis eandem reambulassent, reambulatamque licet praedictus Ladislaus filius Eustachij Actor viam Universae carnis ingressus exstitisset, tamen — — suos unum locum sessionalem cum 35 jugeribus terrarum invenissent apud Dionisium filium Bilie, et Petrum filium Stephani similiter cum

uno loco sessionali undecim jugera terrarum reperta exstitissent, excepta tamen possionaria portione Dubur vocata emptitia, quas in duas partes coaequales divisissent. Insuper unicuique parti suam Curiam seu sessionem, ita suam terram cum 23 jugeribus Terrarum statuissent perpetuo possidendam tenendam pariter et habendam. Datum in Festo B. Bartholomaei Apli Anno Dni 1352. Nos igitur Justis, et juri consonis petitionibus ipsorum Michaelis filii Belie, et Nicolai Procuratoris praefati Petri Filii Stephani benigne inclinati praescriptas litteras ipsius Capituli Posoniensis super praemissis nobis rescriptionales de verbo ad verbum transcribi, praesentibusque Nris patentibus litteris inseri facientes praeallegatam Divisionalem coaequationem et statutionem possessionariam in Litteris praelibati Capituli Ecclesiae Posoniensis. Nobis modo praemisso reportatam acceptamus, approbantes, ad perpetualemque praetactarum Divisionalis coaequationis et statutionis possessionariae stabilitatem ipsis Michaeli filio Belie et Petro filio Stephani psentes nostras patentes literas duximus concedendas. Datum Budae Sedecimo die Octavarum Festi B. Regis Stephani praedictarum Anno Domini 1352 superius annotato [4]).

[4]) Ex authent. transumto Capit. Poson.

VIII.

Exemplum literarum judiciariarum Nicolai Comitis Vice-Palatini Archi-Episcopi Strigoniensis de a. 1345.

Nos Capitulum Ecclesiae Posoniensis memorie commendamus per praesentes. Quod domina Kathus vocata filia Pauli de Pathon neptis magistri Benedicti de Beuche samuth coram Nobis personaliter comparendo exhibuit Nobis quasdam litteras patentes Magistri Nicolai Comitis Vice Palatini domini Archi Episcopi ecclesie Strigoniensis in pargamino

conscriptas tenoris infrascripti petens nos cum instantia ut tenorem earundem de verbo ad verbum praesentibus nostris litteris patentibus transcribi et transsumpmi faciendo appositionem nostri sigilli eidem dare dignaremur quarum tenor talis est. Nos Comes Nicolaus Vice Magister Thome Palatini [1]) in Keseulces et Judex Nobilium Sancte Ecclesie in Challeukuz memorie commendamus quod — causa quae in concilio Magistri Thome Palatini in Keseulces celebrato [2]) per Paulum filium Michaelis de Pathon ex una et Matheum de Villa Beuse ex altera, pro porta eiusdem Mathei, mota, per partes ventilabatur, per consilia proborum virorum in unionem pacis sic devenerunt, ut una cum Juratis et Nobilibus supradicte ecclesie [3]) super faciem eiusdem possessionis veniremus, et in praefata possessione veritatem discerneremus, nos in persona ipsius Palatini unacum Juratis et Nobilibus predicte Sancte ecclesie videlicet Thoma filio Abrahe de Weyka Mychaële filio — — — — Marco filio Dominici — — Nobilium de Villa Beuse partem occidentalem Paulo supradicto, et partem orientalem Matheo sic tamen, quod quia porta in parte Mathei erat Paulo antememorato meatum per portam non inpediret de sessione eiusdem Pauli, et — consensu suimet — ipsius, a fonte incipiendo per spacia duorum passuum usque ad finem pomerij eidem Matheo antedicto assignavimus possidendam, et idem Matheus in posteriore parte sue curie in septimo dimidio cubitorum in vulgari Wl [4]) vocato latitudinem et in parte anteriori per latitudinem duorum cubitorum minus duabus palmis praefato Paulo liberum permisit meatum sive progressum. In cuius rei memoriam concessimus litteras nostras patentes sigilli nostri munimine roboratas. Datum feria quarta proxima post festum — — — ? domini. Anno Domini Mmo CCCmo XLVo.

---

[1]) Libri III. § 156.
[2]) ad imitationem Congregationis Palatinorum regni l. III. § 131.
[3]) l. III. § 53.
[4]) Öl dicimus.

Nos itaque justis et legitimis peticionibus praedicte domine Kathus filie Pauli favorabiliter inclinati tenorem dictarum litterarum predicti Comitis Nicolai de verbo ad verbum presentibus Nostris litteris patentibus transscribi et transsumpmi faciendo appensione nostri sigilli eidem duximus concedendas Datum in vigilia festi beati Thome Apostoli Anno Domini Mmo CCCmo LXXXmo.

IX.

Sententia Nicolai de Gara Palatini super terris Zantou et Vek per Ladislaum IV. quibusdam Thavernicis et Dapiferis suis collata, quorum a posteris eaedem, velut non eo quo Nobiles bona tenerent, jure impetrare abjudicantur a. 1376 [1]).

Nos Nicolaus de Gara Regni Hungarie Palatinus et Judex Cumanorum Memorie commendantes tenore presentium significamus quibus expedit universis, Quod in Congregacione nostra generali magnifici Viri Domini Emerici Universitati nobilium Comitatus Albensis Feria secunda videlicet in octavis festi beati Georgij Martyris In anno domini Mo CCCmo Septuagesimo Quarto prope Civitatem Albensem per ipsum celebrata Magister Nicolaus filius Lachk de Zantou de medio universorum exurgendo domini Emerici palatini exinde confectis eo modo quod dominus noster rex, quandam possessionem suam Tavernicalem Zantou alio nomine Isouteleke vocatam in predicto Comitatu Albensi existentem prope Insulam magnam adia-

---

1) Ex Collectaneis RR. D. Mich. Horváth jam Praep. Hatvan.

centem pro suis fidelibus servicijs literis suis mediantibus, sibi in perpetuum contulisset; In cuius dominium ipse per palatini ac Capituli Albensis homines se legitime introduci sibi statui facere postulasset, Cumque hys perceptis ipse dominus palatinus petente ipso Magistro Nicolao una cum Michaele de Kyurth regio et Ladislao litterato dicti Capituli hominibus, Johannem Magistrum hominem suum, ad infrascriptam introduccionem et statucionem possessionariam faciendam de Tandem ydem ad eandem Congregacionem suam ad ipsum dominum palatinum reversi eidem consona voce retulissent, quod ipsi feria quarta videlicet decimo die congregacionis sue predicte ad faciem memorate possessionis Zantou alio nomine Isouteleke vocate vicinis et commetaneis eiusdem universis legitime inibi convocatis et presentibus accedendo, dum ipsi annotatum Magistrum Nicolaum in dominium prenotate possessionis Zantou alio nomine Isouteleke vocate introducere et eandem premisso regie collacionis titulo eidem statuere voluissent, Tandem Johannes filius Pauli, in eadem possessione residens, in sua et Velentini fily Ende nec non Johannis fily Nicolai personis inibi adherendo, premisse introduccioni et statucioni eidem Magistro Nicolao fiende contradictor apparuisset ubi ipsi regius et predicti domini Emerici palatini homines, eisdem Johanni, Valentino et altero Johanni commisissent, ut ipsi in predicta congregacione prefati domini Emerici palatini in crastino eiusdem diei videlicet feria quinta racionem contradiccionis eorum reddituri contra eundem Magistrum Nicolaum comparere deberent coram domino palatino antedicto, Tandem ipso secundo die apparente, prefatus magister Nicolaus presentibus predictis Johanne Valentino et altero Johanne coram ipso domino palatino adherendo, premisse contradictorie inhibicionis racionem assignari postulasset per eosdem, Quo percepto prenominati Johannes filius Pauli, et Valentinus filius Endre in ipsius domini palatini personaliter exsurgendo presenciam, eundem Johannem filium Nicolai puerum nondum legitime etatis fore asserendo quia dicta possessio

Zantou alio nomine Isouteleke nominata, efficacissimorum Instrumentorum roboribus ipsis pertineret, que instrumenta non tunc ad presens sed in termino ulteriori per ipsum dominum Palatinum ipsis dando exhibere prompti essent et parati, Vnde ipse dominus palatinus auditis premissis, eisdemque partibus volentibus commisisset eisdem Johanni et Valentino, premissa eorum Instrumenta si que in facto dicte possessionis haberent confecta in quindenis predicti festi beati Georgy Martyris tunc proxime venturis, in Curia regia, contra eundem Magistrum Nicolaum exhibere teneri quibus visis Judicium et iusticiam inter partes facere valeret in premissis dictante Juris equitate, Ad quas quidem quindenas festi beati Georgii Martyris, predicti Johannes filius Pauli, Valentinus filius Endre et Johannes filius Nicolai per predictum Magistrum Nicolaum viginti diebus continuis earundem quindenarum coram ipso domino palatino expectati predicta litteralia eorum Instrumenta exhibituri in ejusdem presenciam non venissent nec misissent, se alys litteris suis Judicialibus exinde confectis mediantibus in Judicijs aggravari permittendo, Postulans prefatus Nicolaus ex parte sibi iudicium et iusticiam per ipsum dominum palatinum elargiri, Vnde quia predicti Johannes Valentinus et alter Johannes coram domino Emerico palatino ac Baronibus regnique nobilibus secum tunc in Judicio adherentibus prefata litteralia Instrumenta ipsorum exhibituri, ac de dictis Judiciis nouem marcarum sibi et parti adverse satisfacturi contra dictum Magistrum Nicolaum euocandi fore visi fuissent, Idcirco amiciciam Capituli Budensis ecclesie ipse dominus palatinus petiuisset reuerenter, quatenus ipsorum mitterent hominem pro testimonio fidedignum, quo presente homo suus infradeclarandus, prefatos Johannem Valentinum et alterum Johannem predicta litteralia Instrumenta ipsorum exhibituros, ac de dictis Judicys nouem marcarum sibi et parti aduerse satisfacturos contra predictum Magistrum Nicolaum ad Quindenas festi Nativitatis beati Johannis Baptiste tunc venturas suam euocarent in presenciam. Et posthec ipsius euocacionis seriem

cum nominibus euocatorum, ut fieret conueniens ad easdem quindenas sibi amicabiliter rescriberet Capitulum Budense prenotatum, Tandem ipsis quindenis festi natiuitatis beati Johannis Baptiste advenientibus, prefatus Magister Nicolaus filius Lachk personaliter in ipsius domini Emerici Palatini veniendo presenciam litteras dicti Capituli Budensis super premissa euocacione rescriptas eidem presentasset, In quibus inter cetera idem dominus palatinus vidisset contineri, Quod ipsum Capitulum Budense amicabilibus peticionibus suis acquiescens unacum Mychaele filio Blasy de Bada homine suo, Clementem clericum hominem eorum ad premissa peragenda transmisisset fidedignum, Qui demum ad ipsum Capitulum reversi, eidem concorditer retulissent, quod ipsi in dicto festo natiuitatis beati Johannis Baptiste prefatos Johannem filium Pauli, Valentinum filium Endre et alterum Johannem filium Nicolai in dicta possessione Zantou premissa litteralia Instrumenta eorum exhibituros et de dictis Judicys nouem marcarum sibi et parti adverse satisfacturos, contra annotatum Magistrum Nicolaum filium Lachk in suam presenciam, ad dictas quindenas festi Natiuitatis beati Johannis Baptiste evocassent, Quibus quidem litteris exhibitis, iamdictis in causam attractis personaliter in ipsius domini Emerici palatini presencia comparentibus, Cum dictorum Instrumentorum exhibicio ac eisdem quindenis festi Nativitatis beati Johannis Baptiste inter predictas partes diversis prorogacionum cautelis et terminis interuenientibus ad octauas festi Purificationis beate Uirginis proxime preteritas deventa exstitisset, denique ipsis octauis instantibus medioque tempore predicto Honore palatinatus per prefatum dominum nostrum regem nobis dato, iamdictus magister Nicolaus filius Lachk personaliter ab una, Item memorati Valentinus filius Endre et Johannes filius Pauli, ac alter Johannes filius Nicolai de dicta Isouteleke, similiter personaliter parte altera in nostrum Judiciarium venientes conspectum, Primo prefatus Nicolaus filius Lachk in huius documentum, quod prefatus dominus noster rex premissam possessionem seu terram Zantou alio nomine Isouteleke vocatam sibi dederit et

hoc iamdictus dominus noster rex de Jure facere voluerit, quasdam tres litteras, duas dicti domini Ludovici dei gracia regis Hungarie domini nostri, ambas patentes, maiori sigillo suo consignatas, vnam in Wyssegrad sabbato proximo ante octauas festi Passce domini, In anno eiusdem Mo CCCmo LXXmo quarto emanatam, quasdam litteras domini Ladislai olym similiter regis Hungarie patentes transcriptiue in se continentem, et aliam in Gyosgyeur in vigilia festi sancti Matey apostoli et ewangeliste In anno domini Mo CCCmo LXXo tercio confectam, ac terciam prefati domini Emerici palatini affirmatoriam, octauo die predicte Congregacionis sue generalis, uniuersitati nobilium, predicti Comitatus Albensis In predicto anno domini Mo CCCo LXXmo quarto celebrate exortam, nobis presentarat. Quarum quidem litterarum predicti domini Ladislai regis patencium, in prescriptis litteris prefati domini nostri regis Ludovici patentibus transcriptarum tenor dinosceretur esse talis, Nos Ladislaus dei gracia rex Hungarie, Tenore presencium significamus universis, Quod accedentes ad nostram presenciam Petrus Abraam Comes Jacobus Herbordus Tavarnici et dapiferi nostri, petierunt a nobis humiliter et deuote, quod nos litteras Capellanorum nostrorum super facto terre Zantou vocate emanatas, nostris litteris dignaremur confirmare, cuius tenor talis est, Nos Capellani domini regis[2]) damus pro memoria, Quod Bethlem homo domini regis, accepto homine nostro pro testimonio accedentes ad terram Zantou vocatam Castri Albensis, et iuxta eundem ad terram Week sine herede decedentis, quas terras Petrus Abraam Comes Jacobus et Herbordus Tavarnici et dapiferi domini regis ab eodem domino rege petiuerant eis dari, super quibus in primo Laurencius extiterat contradictor, postmodum idem Homo noster ad nos rediens retulit, quod ipsas terras coram commetaneis vicinis, et ipso Laurencio ibidem personaliter astante cum quo ipsa terra communiter habebatur reambulassent,

---

[2]) Recollige, quae ad Belam III. de Capella Regis attulimus.

et nec ipso Laurencio nec aliquo alio contradicente super eisdem nouas metas erigendo statuissent predictis Petro Abraam Comiti Jacobo et Herbordo ac alys socys eorundem, Cursus autem metarum eiusdem terre, Incipit a parte orientali, a quodam monte Kurbed vocato et descendit iuxta vnum vetus fossatum et vadit ad vnum fluuium et inde procedit ad album Holm et sic tendit ad Danubium versus occidentem et ibi terminatur, super tribus metis antiquis, Datum in magna Insula apud sanctum Martinum in crastino inuencionis sancte Crucis, In predicta vero secunda littera eiusdem domini nostri regis Ludouici similiter patenter emanata expresse videramus contineri, Quod ipse dominus noster Rex fidelitatibus et servicys Benedicti fily condam Magistri Lachk, Aule sue Juuenis et fratrum suorum per ipsos locis et temporibus opportusue regie maiestati cum sumpmo diligencie studio uirtute eximia et indesinenti sollicitudine continue lateri suo regio adherendo fideliter sincereque et deuote exhibitis et impensis recensitis et in memoriam sue Celsitudinis reductis, quandam possessionem Zantou alio nomine Isouteleke nuncupatam in dicto Comitatu Albensi habitam, apud quosdam Jurium suorum regalium celatores vt sibi dictum fuisset occupative existentem, cum omnibus suis vtilitatibus et pertinencys vniversis sub omnibusque hysdem metis limitibus et terminis quibus eadem usque tunc per priores suos possessores habita exstitisset et possessa noue donacionis sue titulo dedisset donasset et contulisset, prefatis Benedicto, necnon Nicolao filio Lachk ac Ladislao filio Kolus eorumque heredibus et posteritatibus vniversis Jure perpetuo possidendam tenendam pariter et habendam, Saluo Jure alieno, Ex serie siquidem predicte littere videlicet annotati domini Emerici palatini affirmatorie edocebamur sub hac forma, Quod vicecomes Judices nobilium et Jurati assessores in iamdicta Congregacione generali, per prefatum dominum Emericum palatinum requisiti ad fidem eorum Deo debitam fidelitatemque domino nostro regi et suo sacro dyademati conservandam tacto dominice crucis ligno prestitam taliter affirmassent quod predictam possessionem seu terram

Zantou alio nomine Isouteleke vocatam predicti Valentinus et Johannes ac alter Johannes tenerent et conservarent, sed quo Jure et titulo eandem possiderent ignorarent, Quibus quidem litteris exhibitis, prefato magistro Nicolao filio Lachk premissa Instrumenta per predicto Valentinum Johannem et alterum Johannem in causam attractos modo prehabito exhiberi assumpta, per eosdem coram nobis exhiberi postulante, ydem Valentinus ac Johannes et alter Johannes personaliter exsurgentes, pro ipsis, per ipsos exhiberi assumptis Instrumentis, Primo predictas litteras, memorati domini Ladislai regis per prefatum magistrum Nicolaum filium Lachk in transcripto predictarum litterarum regalium prius vt premittitur coram nobis exhibitas et in presentibus superius verbaliter contentas in specie ac insuper, quasdam quatuor litteras clausas, unam fratris Georgy prioris et Conventus Cruciferorum de calidis aquis, et secundam ac terciam magistri Alexy Custodis ecclesie Vacyensis ac Vycary in spiritualibus generalis Venerabilis in Christo patris fratris Rodolphy eiusdem ecclesie Vacyensis Episcopi, nec non quartam domini Nicolai Konth condam palatini patentem affirmatoriam In annis et terminis infrascriptis confectas nobis curarant exhiberi, In quarum prima videlicet ipsius fratris Georgy prioris et Conventus Cruciferorum de calidis aquis feria secunda proxima ante festum beati Bartholomei apostoli Anno dominice incarnacionis Mo CCCmo vigesimo confecta Comitem Herbordum de Villa Isou de iuxta magna Insula in dicto Comitatu Albensi existente, vna cum Beke Abraam Endre et Ethelen filys suis ab vna parte, Item Egidium filium Donath de eadem ex altera personaliter coram predictis fratre Georgio priore et Conventu Cruciferorum comparuisse, diuisionemque inter se in dicta eorum possessione Isou modo et ordine litteris in eisdem declarato se fecisse confessos fuisse seriose comperientes, ex serie predictarum duarum litterarum annotati magistri Alexy Custodis et Vicary unius videlicet secundo die festi beati Mychaelis archangeli Anno domini Mo CCCmo tricesimo primo et alterius sub Anno uerbi incarnati Mo CCCmo Tricesimo

secundo, secundo die festi sancti Anthonij confessoris Vacye exortarum Jamdictos Beke Endre et Etel filios dicti Comitis Herbordi ac Egidium filium Donaty Magistris Teteus et Vezzeus, de dicta possessione Isouteleke dotem et res parafferпales domine Margarete sororis ipsorum magistrorum Teteus et Vezzeus relicte videlicet dicti Abraam fily predicti Herbordy, in presencia prelibati Magistri Alexy Vicary soluisse adinueneramus manifeste, Predicta nempe quarta littera vltima scilicet annotati domini Nicolai Konth condam palatini affirmatoria, quarto die Congregacionis sue generalis uniuersitati nobilium Comitatus Albensis celebrate suborta quod Vicecomes Judices nobilium et Jurati assessores ipsius Congregacionis, per ipsum dominum palatinum requisiti, ad fidem eorum deo debitam fidelitatemque domino ipsorum regi et sue sacre corone regie conservandam, tacto viuifice crucis ligno prestitam voce unanimi taliter aff — — — Emericus de Beche quandam particulam terre de possessionis Johannis fily Pauli Isouteleke vocata cum sylua et alys vtilitatibus suis pro se occupasset, et tandem Magister Vezzeus filius eiusdem Emerici ad manus regias eandem possessionem assignasset, Quarum quidem omnium premissarum litterarum per utrasque partes modo premisso proposit — — tenoribusque earundem ipsis partibus suo modo expositis, eisdem partibus nulla alia Instrumenta preter preexhibita in facto premisso se habere, ymo nec nunc nec in futurum aliqua exhibere posse ad nostram requisicionem referentibus partes Juris equitatem in premissis per nos sibi pecierant elargiri, Verum quamuis prelibatus dominus Ladizlaus rex prescriptam terram Zantou vocatam Castri Albensis, et iuxta eandem dictam aliam terram Vek hominis sine herede decedentis prelibatis Petro Abraam ac Comite Jacobo et Herbordo Tavarnicis et dapiferis suis auis videlicet et predecessoribus memoratorum Valentini fily Endre ac Johannis fily Pauli et alterius Johannis fily Nicolai in causam attractorum, sub prescriptarum metarum Vallo dederit et contulerit, Postmodumque prefatus Comes Herbordus ac dicti fily sui et

prenotatus Egidius filius Donath, dictas possessiones Zantou et terram Veek In predicto anno domini Mo CCCmo XXmo inter se diviserint, Et demum iamdicti Beke, Endre et Etel fily Herbordy nec non annotatus Egidius filius Donath, premissas dotem et res paraffernales prescripte nobilis domine Margarete relicte memorati Abraam fily Herbordi iamdictis Magistris Teteus et Vezzeus fratribus scilicet ipsius domine de predicta possessione Isouteleke, In predicto Anno domini Mo CCCmo Tricesimo secundo modo premisso soluerint, Tandem eciam In iamdicto Anno domini Mo CCCo LXo octauo prefati Vicecomes Judices nobilium et Jurati assessores hoc ut prefatus Emericus dictus de Beche quandam particulam de ipsa possessione Isouteleke prefati Johannis fily Pauli cum silua et alys vtilitatibus suis pro se occupasset, Et tandem dictus Magister Vezzeus ad manus regias eandem assignasset, ad premissam fidem eorum affirmaverint, Tamen quia — — nec prefatus dominus Ladizlaus rex prelibatos Petrum Abraam ac Comitem Jacobum et Herbordum Tavarnicos et dapiferos suos auos videlicet et predecessores iamdictorum Valentini ac Johannis et alterius Johannis in causam attractorum tempore donacionis sepedictarum duarum particularum terrarum Zantou et Veek nobilitasse nec postmodum Valentinus et Johannes ac alter Johannes, vel aliquis ex predecessoribus eorundem Valentini ac Johannis et alterius Johannis per aliquem regum Hungarie in cetum seu numerum nobilium regnicolarum recepti, nec eciam de premissa condicionaria videlicet Tavarnicali et dapiferali seruitute exempti fuisse sed tam prelibati Petrus et Abraam ac Comes Jocobus et Herbordus, aui videlicet ceterique predecessores prefatorum Valentini ac Joannis et alterius Johannis, quam et ipsi Valentinus Johannes et alter Johannes tam premissam possessionem Isouteleke, quam eciam memoratas duas particulas terrarum Zantou et Veek a tempore annotati domini Ladizlai regis usque hodiernum diem sub prescripta condicionaria videlicet Tavarnicali et dapiferali seruitute in taciturnitatis nubilo

tamquam Jurium regalium occultatores nullo tati vt debuissent exhibito et impenso conservasse et possedisse ex tenoribus premissarum litterarum per prelibatas utrasque partes exhibitarum perspicue adinveniebamus, sicque prefatus dominus noster Rex, iamdictam possessionem Zantou alio nomine Isouteleke et terram Veek nominatas Jus suum regium celative Benedicto et Nicolao filiis Lachk ac Ladislao filio Kolus eorumque heredibus et posteritatibus de Jure dare et conferre valuisse, Venerabilibus in Christo patribus dominis Johanne Archiepiscopi Strigoniensi Valentino Quinqueecclesiensi, Auleque regie Vicecancellario, Petro Jaurinensi, Paulo Tyniniensi et Demetrio ecclesiarum Episcopis nec non magnificis viris Comite Jacobo de Scepus Judice Curie domini regis ac Petro dicto Zudor totius Sclauonie, et Johanne dicto Tretul de Zeurinio Banis Georgio Bubeek Tavarnicalium reginalium et Paulo de Lyzkan dapiferorum regalium magistris ceterisque regni proceribus in adiudiçacione ipsius cause nobiscum in Judicio sedentibus nos unacum eisdem prelatis Baronibus et regni proceribus possessionem Zantou alio nomine Isouteleke vocatam et terram Veek, ex scitu domini nostri regis cum vniuersis suis vtilitatibus ad easdem spectantibus Jamdicto magistro Nicolao filio Lachk et suis heredibus ac posteritatibus vniuersis eo Jure quo eisdem premisse regie donacionis titulo dinoscerentur pertinere, in perpetuum adiudicauimus easdemque possessionem Zantou alio nomine Isouteleke et terram Veek vocatas, eidem per nostrum et predicti Capituli Albensis homines statui debere committentes, Amiciciam eiusdem Capituli Albensis pecieramus reverenter quatenus ipsorum hominem mitterent pro testimonio fidedignum, quo presente magister Martinus Curie nostre notarius de curia nostra ad hoc specialiter nominatus homo noster ad faciem predicte possessionis Zantou alio nomine Isouteleke vocate et terre Veek ac pertinencium ad easdem, vicinis et commetaneis earundem vniuersis inibi legitime conuocatis et presentibus accedendo, facta prius legitima reambulacione

earundem statueret ipsas cum wniuersis suis vtilitatibus et pertinenciis earundem existentibus ipsi Magistro Nicolao filio de Lachk et suis heredibus Jure quo sibi ex premisso titulo dinoscerentur pertinere perpetuo possidendas Contraccione predictorum Valentini Johannis et alterius Johannis ac aliorum quorumlibet premissorum non obstante, Et posthec ipsius possessionarie statucionis seriem ad octauas festi beati Georgy Martyris proxime venturas nobis amicabiliter rescriberet Capitulum Albense antedictum, Quibus quidem octauis festi beati Georgy Martyris aduenientibus prefatus Magister Nicolaus filius Lachk personaliter in nostram exsurgendo presenciam quasdam literas annotati Capituli Albensis super premissis rescriptas nobis presentauit hunc tenorem continentes, Magnifico viro domino Nicolao de Gara regni Hungarie palatino et Judici Comanorum Amico eorum honorando Capitulum ecclesie Albensis amiciciam paratam debito cum honore, Nouerit vestra Magnificencia litteras Vestras adiudicatorias honore condecenti nos recepisse inter cetera continentes quatenus nostrum mitteremus hominem pro testimonio fidedignum quo presente Magister Martinus Curie Vestre Notarius de Curia Vestra ad hoc specialiter deputatus ad faciem cuiusdam possessionis Zantou alio nomine Isouteleke vocate et terre Veek ac pertinencium ad easdem vicinis et commetaneis earundem inibi legitime conuocatis et presentibus accedendo facta prius legitima preambulacione earundem statueret ipsas cum vniuersis suis vtilitatibus et pertinenciis earundem existentibus Magister Nicolao filio Lachk de Zantou suisque heredibus universis Jure quo sibi ex premisso titulo donacionis dinoscerentur pertinere perpetuo possidendas, contradiccione Valentini fily Endre ac Johannis fily Pauli et alterius Johannis fily Nicolai de dicta Zantou in dicta possessione Zantou alio nomine Isouteleke vocata residencium ac aliorum quorumlibet racionibus in eisdem (litteris vestris clarius expressas non obstante, Et posthec ipsius possessionarie statucionis seriem ad octauas festi beati Georgy Martyris proxime venturas vobis amicabiliter rescriberemus, Nos itaque vestris amica-

bilibus peticionibus ymo iusticie annuentes, unacum prefato Magistro Martino homine vestro magistrum Valentinum socium et concanonicum ecclesie nostre (nostro cum testimonio fideliter peragenda transmisimus fidedignum qui) demum ad nos exinde reversi nobis concorditer retulerunt, quod predictus homo vester presente predicto nostro testimonio feria secunda post dominicam Ramispalmarum de nouo preterita ad faciem iamdicte possessionis Zantou alio nomine Isouteleke appellate et terre Veek vocate ac pertinencium ad easdem vicinis et (commetaneis earundem inibi legitime convocatis et presentibus) accedendo, facta prius legitima reambulacione earundem, ipsas cum omnibus suis vtilitatibus in facie earundem habitis statuissent prefato Magistro Nicolao et suis heredibus, eo Jure quo sibi ex premisso titulo dinoscerentur pertinere perpetuo possidendas, contradiccione — — — — — — — — non obstante, Datum tercio die statucionis prenotate Anno domini Mo CCCmo Septuagesimo sexto. Quibus quidem litteris exhibitis, Quia prefatus homo noster presente predicto testimonio annotati Capituli ecclesie Albensis, termino in prefixo, ad facies iamdicte possessionis Zantou — —
— — — — — — — —
— — — — — — — —
accessisse, ipsasque facta prius legitima reambulacione earundem, cum omnibus suis vtilitatibus, in facie earundem habitis, prefata Magistro Nicolao filio Lachk et suis heredibus, eo Jure quo sibi ex premisso titulo dinoscerentur pertinere (perpetuo possidendas contradiccione prefatorum Valentini et Johannis ac alterius Johannis et aliorum quorumlibet non obstante, iuxta premissam nostram Judiciariam Commissionem statuisse ex serie prescriptarum litterarum dicti Capituli Albensis rescripcionalium clare adinueniebatur, Pro eo nos easdem possessionem Zantou alio nomine Isouteleke et terram Week pertinentesque ad easdem prelibatis Magistro Nicolao filio Lachk — — — — — — — — et per eos suis heredibus, heredumque suorum successoribus, cum quibuscunque ipsa-

rum utilitatibus eo Jure quo eedem ipsis ex premisso regie donacionis titulo dinoscerentur pertinere, auctoritate nostri palatinatus adiudicamus et committimus in perpetuum possidere, tenere pariter et habere Salvo Jure alieno, In quorum omnium memoriam firmitatemque perpetuam eidem Magistro Nicolao filio Lachk, litteras nostras priuilegiales pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas duximus concedendas. Datum in Wissegrád vigesimo die Octauarum festi beati Georgy Martyris predictarum Anno domini Mo CCCmo Septuagesimo sexto.

X.

Literae Capituli Posoniensis de a. 1423 de metarum possessionis Nobilium de Etre Karcsa, et possessionis regalis Zilas Lucsé, deinceps Nagy Lucsé reambulatione.

Omnibus Christi fidelibus praesentibus et futuris — notitiam habituris Capitulum Eclesiae Posoniensis salutem in Domino sempiternam. Ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod nos literas reambulatorias — Magnifici Domini Nicolai de Gara — Palatini et Judicis Cumanorum pro Serenissimo Principe Domino Sigismundo Dei gratia Romanorum Rege semper Augusto ac Hungariae, Bohemiae — Rege — nobisque directas reverenter recepерimus — amicis suis reverendis Capitulo Eclesiae Posoniensis Nicolaus de Gara Regni Hungariae Palatinus et Judex Cumanorum amicitiam paratam cum honore. Dicitur nobis — Principis Domini Sigismundi Dei gratia — Augusti ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae Croatiae etc. Regis Domini

nostri gratiosi quomodo possessiones regales [1]) Bodak, Seul, Baka, Zilasluche, Beketfalva, Posafalva — — Chandal, Uyfedemes et — — castrum suum Posoniense spectantes legitima reambulatione et ab aliorum juribus — — metarum erectione plurimum indigerent — — vestrum mittatis hominem — — quo praesente Strenuus vir Stephanus de Rozgon Comes Posoniensis et Magister — — Protonotarius noster de Curia Regia — — peragenda specialiter destinati — — regalium convocatis cometaneis et vicinis suis universis accedendo reambulent — — per suas veras metas et antiquas — reambulatasque et ab aliorum possessionibus — distinctas relinquant, Serenitatique ipsius Domini nostri Regis in perpetuum possidendas — — contradictum, contradictores vero, si qui fuerint — — ad terminum competentem — — eorum reddituros. Et posthac ipsius possessionariae reambulationis et metarum — — metarum inibi erigendarum — — nobis amicabiliter rescribatis — — Sabatho proximo ante festum b. Andreae Apostoli anno Domini Millesimo quadringentesimo vigesimo secundo. Itaque nos petitionibus — Domini Palatini — Stephano Rozgon Comite — — Prothonotario Palatinali ad haec specialiter deputatis Magistrum Elyam — ad praemissa suo modo peragenda nostro — — destinandum — reversi nobis concorditer retulerunt — — secundo die festi Circumcisionis Domini proxime praeteriti et pluribus diebus ad id aptis — — ad faciem dictae possessionis regalis Zilasluche — [2]) convocatis — — suis accessissent eandemque praesentibus Blasio filio — de Etreh Karcha et aliis nobilibus de eadem, quas scilicet possessiones Zilasluche regalem, et Etreh Karcha Nobilium ab invicem quidam fluvius Barch nomine ab antiquo distinxisset, idem etiam fluvius Barch retro sepes ortorum

[1]) explicatur l. III. § 84.

[2]) Rectius Szilosluché olim; nam Urbano Pontifici Agriensi, qui hinc ortus est, jam Nagy-Luché scribebatur sec. XV.

dictae villae Zilasluche suum cursum faceret et per hoc ipsa possessio regalis a parte dictae villae Etreh Karcha restricta haberetur pro pacifico statu incolarum, et populorum regalium in ipsa Zylasluche comorantium ampliare voluissent in hunc modum, quod eandem terram, quam dicti populi regales per transgressionem dicti fluvii Barch a dictis nobilibus reimpedivissent, suam fore asserendo, eisdem populis regalibus relinquere, loco ejus de eadem Zilasluche in ea sui parte, ubi commetaneitas ipsius villae Zilasluche dictae possessioni Zilasluche propinquius conjuncta haberetur, tantumdem exscindere et via permutationis praescriptis nobilibus de antedicta Etreh Karcha dare voluissent, ubi quia praescripti populi regales hoc sic fieri minime voluissent, Ideo sicut primitus fuisset, sic a modo in posterum dictum fluvium Barch inter ipsas possessiones Zilasluche et Etreh Karcha pro meta deputavissent atque reliquissent. In cujus rei memoriam perpetuam praesentes literas nostras privilegiales pendentis sigilli nostri authentici munimine roboratas duximus concedendas. Datum vigesimo sexto die diei praemissae executionis anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo tertio. (In infer. marg. Zona viridis sigillo, quod appensum fuit, jam nunc destitutum.)

XI.

Literae Mathiae I. Regis de a. 1466, quibus statum libertatis antiquum populorum Castri Posoniensis de Districtu Gelle (Gelle vidék) instauravit.

Nos Mathias Dei gratia Rex Hungariae cet. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis, quod fideles nostri providi Benedictus filius Andreae in Csentőfalva, Lucas filius Petri in Egyházos-Paka, Aegidius filius Joannis in Nagy-Luché, Georgius

Biró, et Joannes filius Michaelis in Gelle, alter Joannes filius Emerici in Benkepaton et Blasius filius Matus in Boczfalva (Pósfa) villis scil. nostris in Comitatu Poson. districtu vero Csallóköz existen. et ad Castrum nostrum Posoniense pertinen.[1]) commorant. nostrum venientes in conspectum, in eorum, ac universorum aliorum populorum nostrorum in eisdem, ac universis aliis villis nostris in eodem districtu Csallóköz existentium et similiter ad dictum Castrum nostrum Posoniense ac Sedem Gelle pertin. commorant. personis nobis exposuerunt hoc modo: quod licet ipsi populi nostri, ex gratiosa concessione antiquorum Praedecessorum nostrorum Regum, has habuerint et habeant libertates; ut nullus omnino eorum vel pro debitis vel excessibus, vel aliis quibuscunque factis, quae quomodocunque emenserunt, demtis solummodo factis causas eclesiasticas concernentibus, per quoscunque sive scilicet judices, sive alios homines regni nostri seculares, vel in persona detineri, vel judicari, vel in rebus arestari et prohiberi possit, sed si quis contra ipsos populos nostros vel contra aliquem eorum occasione debitorum vel excessuum, sive aliorum quorumcunque factorum, demtis, ut praefertur, solummodo praemissis eclesiasticam scilicet jurisdictionem concernentibus aliquid actionis vel quaestionis habuerint, ii id penitus in dicta Sede Gelle coram Officiali Comitis nostri Posoniensis in medio eorum pro tempore constituto ac Judice et juratis populis ejusdem Sedis prosequi habent et si iidem de judicio ipsorum Officialium et Judicis et juratorum populorum contentari noluerint, ita tandem causa in praesentiam ipsius Comitis nostri Posoniensis deduci potest. Item de censibus et reditibus de medio ipsorum nobis, aut praefato Comiti nostro Poson. provenient. non plus, quam in singulis annis octavo die festi b. Michaelis Archangeli viginti octo centenarios denariorum et sexaginta sex denarios; item octavo die festi b. Georgii Martyris

---

[1]) Ex his Nagy seu Zylas Luché et Posafalva paullo ante num. X. in Possessionibus regalibus numerabantur.

similiter totidem; et octavo die festi nativitatis Domini consimiliter totidem; octavo vero die festi pentecostes quatuordecim centenarios denariorum et triginta tres denarios de moneta pro tempore in dicto Comitatu cursum habente; item pro munere in singulis festis paschae Domini de singulis supradictis villis ad eandem Sedem Gelle pertinentibus singulos agnellos. Et ultra haec populi nostri in dicta villa nostra Nagy Luche commorantes singulis annis in festo b. Michaelis Archangeli quadringentos et quadraginta denarios; in festo autem b. Georgii Martyris minus octo denariis centum denarios; populi autem in praefata villa nostra Egyházos Paka commorantes in festo b. Mich. Archangeli centum et triginta tres denarios similiter de moneta pro tempore currenti ratione quarumdam terrarum, quas divisim ab aliis villis nostris soli colunt. Praeterea de eisdem duabus villis nostris Nagy Lúcsé et Egyházos Paka et omnibus aliis supradictis villis universaliter pro nonis frugum nobis aut praefato Comiti nostro ad praetactum Castrum nostrum Posoniense de singulis capetiis singulas mensuras tritici et avenae cum mensura hujus Comitatus nostri Poson. vulgariter Mécz vocata dare tenentur; tamen quia literae super hujusmodi libertatibus eorum ab ipsis Praedecessoribus nostris Regibus eisdem gratiose concessae in inpacacitate priorum temporum per violentes quorumdam manus ab eisdem populis nostris ablate et deperditae essent; igitur caepissent jam dudum nonnulli in hujusmodi libertatibus eos impedire, et contra eos cogere. Quare iidem, Benedictus, Lucas, Aegidius, Georgius, uterque Joannes et Blasius in eorum ac aliorum supradictorum universorum populorum nostrorum nominibus supplicaverunt nobis humiliter, ut super praemissis libertatibus eorum literas nostras in evidentiam earundem libertatum eisdem ex novo concedere, ac ipsos in iisdem libertatibus conservare dignaremur. Itaque nos accepta hujusmodi suplicatione praefatorum populorum nostrorum considerataque fidelitate et fidelibus servitiis eorundem et totius Comunitatis ipsorum nobis ac Praedecessoribus nostris Re-

gibus et s. Coronae regni nostri per eos exhibitis supradicto modo nobis detectas libertates, ac praesentibus literis nostris conscriptas acceptare et innovare, eosdem populos nostros ac eorum universos successores et posteritates in eisdem, et in omnibus aliis justis libertatibus eorum denuo conservandos decrevimus et statuimus, hoc specialiter expresso, quod ipsi populi nostri decimas Dominis Archiepiscopis Strigon. pro tempore constitutis, ut alias soliti fuerant, ita deinceps semper praestare debeant. Quo circa vobis fidelibus nostris Comitibus nostris Poson. et Justitiariis et universis aliis cujuscunque status et conditionis hominibus ac subditis regni nostri praesentibus et futuris, praesentium notitiam habituris firmiter praecipimus, quatenus a modo deinceps ipsos populos nostros, vel aliquam ex eis, aut successores et posteritates eorum, contra hujusmodi libertates eorum quomodocunque impedire aut cogere non praesummatis gratiae nostrae sub obtentu praesentes literas quoque nostras, quas secreto sigillo nostro in pendenti communiri fecimus, post earum lecturam reddatis praesentanti. Datum Posonii feria secunda proxima ante festum b. Elisabethae viduae anno Domini milles. quadringentesimo sexages. sexto regni nostri anno nono, coronationis vero tertio.

XII.

Literae similes Ludovici II. Regis de Competentia fori vectigaliumque et portoriorum immunitate eorundem populorum a. 1517 editae.

Ludovicus D. g. Rex Hung. etc. fidelibus nostris universis et singulis Praelatis, Baronibus, Comitibus, Castellanis et Nobilibus ipsorumque Officialibus; item Comitatibus, Oppidis et villis earumque Rectoribus, judicibus, et villicis

ac alterius cujusvis status et conditionis hominibus, quibus praesentes ostenduntur, salutem et gloriam. Cum justi pro injustis et innoxii pro reorum excessibus non debeant aliquatenus impediri, fidelitati igitur Vestrae harum serie firmiter praecipien. comittimus et mandamus, quatenus dum et quando et quotiescunque fideles nostri populi et jobagyones in pertinentiis Castri nostri Poson. comorantes aut homines seu familiares ipsorum praesentium exhibitorem pro victuum suorum necessaria acquisitne diversas partes regni nostri perlustrantes, cum rebus et mercibus ipsorum ad vestras terras tenuta, possessiones, honores, et officiolatus ac vestri in medium pervenerint, extunc ipsos suosque homines et familiares praeattactos ad quorumvis instantium in personis judicare vel vestro adstare judicatui compellere, resque et quaevis bona mercimonialia ipsorum populorum et jobagionum nostrorum arestare seu prohiberi facere nusquam et nequaquam praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali; signanter pro debitis, delictis, seu excessibus aliorum; si qui enim quicquam actionis vel questionis contra anotatos populos et jobagiones, hominesque et familiares ipsorum habent vel habuerint; hi id in praesentia judicis et juratorum in Sede judiciaria ipsorum legitime prosequantur, ex parte quorum omni contra ipsos quaerulantes meri juris et justitiae ac debitae satisfactionis complementum exhibebunt prout dictabit ordo juris. Praeterea quia iidem populi et jobagiones nostri antiqua libertatis eorum praerogativa per divos Reges Hungariae nostros feliciter Praecessores ac etiam per paternam Majestatem ipsis gratiose concessa requirer. a solutione cujuslibet tributi et telonii tam per praesens propriis, quam de rebus et bonis ipsorum mercimonialibus fieri debet penitus et per omnia excepti esse perhibentur et supportati; ideo vobis universis singulis tributariis nostris scilicet et aliorum quorumcunque in terris et super aquis ubilibet constitutis et existentibus praesentium notitiam habituris similibus nostriis Regiis damus in mandatis, quatenus a praefatis populis et jobagionibus nostris, hominibusque et familiaribus nec non bonis et rebus eorundem in

locis dictorum tributorum tam nostrorum quam aliorum quorumcunque in eundo et redeundo atque pausando contra libertates eorum nullum tributum, nullamve tricesimarum solutionem petere et exigere petique et exigi facere aliquatenus praesumatis. Ubi autem quispiam ex vobis secus in praemissis facere attentaverit, extunc serie praesentium committimus Fidelibus nostris Comitibus vel Vice Comitibus et Judicibus Nobilium illorum Comitatuum, in quibus forsitan hujusmodi mandata nostra non observarentur, ut ipsis scita prius praemissorum veritate mera ... Vobis ... quemlibet Vestrum ad praemissa observanda non sine vestris damnis et gravaminibus in talibus fieri solitis arctius compellant et adstringant. Auctoritate nostra praesentibus ipsi, in hac parte atributa et justitia mediante. Secus igitur non facturi. Praesent. perlectis exhibenti restitutis. Datum Budae feria 5-a prox. post festum b. Georgii Martyris A. Domini Mill. Quingent. decimo septimo; regnorum nostrorum praedictor. anno secundo.

XIII.

Literae Regis ejusdem de a. 1524, quibus censum per populos Districtus Gelle quotannis pendendum temperat [1].

Nos Ludovicus D. g. Rex Hungariae etc. memoriae comendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos volentes instaurationi Oppidi nostri Gella vocati ac appertinentiarum ejusdem ad Castrum nostrum Poson. pertinentium consulere, quo Cives et

[1]) Hae prioresque binae literae, ex Causa ad renovationem horum Privilegiorum suscitata transumtae sunt.

populi in eodem Oppido nostro et pertinentiis suis puta: in possessionibus Beketfalua, Regencze, Kis Lucha, Oo-Gella, Nagypoczfalva, Kispoczfalva, Maczhaza, Csentefalva, Leugeer, Benke Paton, Chechenpaton, Diospaton, Homokospaton, Fézer Paton, Beogöl Paton [2]), Hegysúr, Pénteksuur, Zonch, vocatis comorantes opibus et numero crescere Majestatique nostrae servire comodius possint, considerantes etiam hujusmodi pertinentias ipsius Oppidi multum desolatas et possessiones alias aliquot utcunque ab ipso Castro sequestratas et alienatas esse, censum eorundem ordinario ab antiquo nobis annuatim in tribus terminis, videlicet festivitatibus S. Mich. Archa. Nativitatis Domini et S. Georgii solvendum, qui octuaginta quinque florenos et nonaginta octo denarios per annum hucusque faciebat, ad summam quadraginta octo florenorum et 54 denariorum reduximus et concessimus ita videlicet, ut idem Oppidum nostrum Gella cum pertinentiis suis praedictis posthac singulis annis florenos quadraginta octo et denarios quinquaginta quatuor in uno quoque scilicet praedictorum terminorum florenos sedecim et denarios decem et octo et non amplius perpetuo solvere teneantur. ultra tamen illos octo florenos et denarios viginti octo, quos pro festo pentecostes et illos decem florenos, quos ratione prati nostri per nos ad usum eorum concessi solvere debent; imo reducimus et concedimus praesentium per vigorem ita tamen, quod et solitum munus, puta de una quaqua possessione tempore paschae unum agnellum dare, nonasque frugum persolvere, servitia quoque debita modo alias consveto tam in adductione foeni, quam lignorum ad dictum castrum necessariorum exhibere debeat et teneatur [3]). Quocirca Vobis fidelibus Nostris Magnifico Joani Bornemisza de Berzencze, Castellano et Provisori Castri nostri Budensis ac Comiti Posoniensi, ejusdemque Castellanis, et aliis officialibus in dicto Castro nostro Poson. constitutis, modernis sci-

---

[2]) Notit. praev. § 57.

[3]) l. III. § 88 a)

licet et futuris harum serie mandamus firmissime, quatenus a modo deinceps nullo tempore a praefatis Civibus nostris Oppidi Gela pertinentiarumque ejusdem ultra praescriptam summam recipere seu exigere, recipique seu exigi facere audeatis. Sed eosdem in hujusmodi nostra gratiosa annuentia conservare semper debeatis secus facere nullo modo praesumatis. Praesentes autem, quas secreto sigillo nostro, quo ut Rex Hungariae utimur, in pendenti communiri fecimus, post earum lecturam semper reddi volumus praesentanti. Datum Posonii in dominica invocavit Ano Dni Millesimo, quingentesimo, vigesimo quarto, regnorum nostrorum praedictorum anno octavo.